

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**İBRAHİM TAVİL BURSAVÎ
VE
ŞEHNÂME TERCÜMESİ**

**MERVE KÖKSAL
11723007**

**TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. CİHAN OKUYUCU
TEZ EŞ DANIŞMANI: YRD. DOÇ. DR. BERAT AÇIL**

**İSTANBUL
2016**

TEZ ONAY SAYFASI

**TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

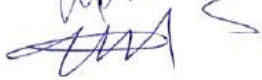
**İBRAHİM TAVİL BURSAVÎ
VE
ŞEHNÂME TERCÜMESİ**

**MERVE KÖKSAL
11723007**

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:

Tezin Savunulduğu Tarih:

Tez Oy birliği / ~~Oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

	Unvan Ad Soyad	İmza
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Cihan Okuyucu	
Eş Danışman	: Yrd. Doç. Dr. Berat Atila	
Jüri Üyeleri	: Prof. Dr. Aynur Kocak	
	: Doç. Dr. Sadık YAZAR	
	: Doç. Dr. Melda Ünsal	

İSTANBUL

2016

ÖZ

İBRAHİM TAVİL BURSAVÎ, ŞEHNÂME TERCÜMESİ

Merve KÖKSAL

Ocak, 2016

Tez konusu olarak hazırladığımız İbrahim Tavil Bursavî'nin Şehnâme Tercümesi, Zagreb İlimler Akademisi Doğu Yazmaları Bölümü'nde 422/1 şeklinde kayıtlı olup 24 varaktır. 1b-25a varakları arasında yer alan nüshanın her sayfasında 17 satır bulunur. Metin harekesizdir. Eser hicrî 1030, miladî 1621 yılında istinsah edilmiştir. Tercüme niteliğinde bir eser olup Şerîfî'nin *Şehnâme Tercümesi* ile büyük oranda benzerlik taşımaktadır.

Bu tezi hazırlamaktaki amaç, *Şehnâme*'nin manzum-mensur bir tercümesini tanıtmaktır. Tezin bölümleri şunlardır: Giriş, İbrahim Tavil Bursavî ve *Şehnâme Tercümesi*, eserde geçen kahramanlar, metin ve sonuç.

Birinci kısım giriş bölümüne ayrılmış olup bu bölümde Firdevsî ve eseri *Şehnâme* hakkında bilgi verilmiş, tercümeleri tanıtılmıştır. İkinci bölümde İbrahim Tavil Bursavî'nin tercüme ettiği *Şehnâme*'den ve onun faydalandığı eserlerden bahsedilmiştir. Bu eserlerle İbrahim Tavil'in hazırladığı tercüme karşılaştırılmıştır.

Üçüncü bölümde İbrahim Tavil'in eserinde geçen olaylar ışığında kahramanlar ve onların verdikleri mücadeleler söz konusu edilmiştir.

Metne dördüncü bölümde yer verilmiştir. Nazım-nesir karışık olan eser çeşitli bölümlere ayrılmıştır. Metnin içindeki başlıklar koyu harfle yazılarak sistematize edilmiştir. Sonuç bölümünde genel anlamda bir değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmanın sonuna yirmi beş varığın tıpkıbasımı ilave edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şehnâme, Firdevsî, İbrahim Tavil Bursavî, Metin

ABSTRACT

İbrahim Tavl Bursavl, Translation of Şehname

Merve Köksal

January, 2016

Our Thesis is on İbrahim Tavl Bursavl's translation of Şehname, which is registered in Zagreb Academy of Sciences, the Department of Eastern Manuscripts with the registration number 422/1, and it consists of 24 folios. The copy, located among the sheets 1b-25a, contains 17 lines in each page. Vowel points are not used in the text. The piece of work was copied in 1621. The translation has substantial similarities to Şerifi's *Şehname Tercümesi* whereas it has the characteristics of a translation.

The aim of this work is to introduce a metrical-prosaic translation of *Şehname*. The chapters are presented: Introduction, İbrahim Tavl Bursavl and the *Translation of Şehname*, heroes in the work, the text and result.

The first chapter is assigned to the introduction part, which submit information about the author Firdevsi, his piece of work, *Şehname*, and about various translations of the work. In the second chapter, we mention İbrahim Tavl Bursavl's translation of *Şehname* and the reference books he used. Besides, we compare Bursavl's translation to the other works.

In the third part, we study the characters and their struggles in the course of the events in the book.

In the fourth part, the text is studied. The work, which is a mixture of prose and poetry, is composed of numerous chapters. The headings in the text are systematized by being written in bold. An assesment is made in a general sense in the concluding section.

The original copies of the all sheets are appended to the study.

Key Words: Şehname, Firdevsi, İbrahim Tavl Bursavl, Text

ÖN SÖZ

Şehnâme, Firdevsî'nin 10. yüzyılda kaleme aldığı, 60 bin beyitlik eserdir. Bu eser İran edebiyatının en büyük eserlerinden biri olarak kabul edilir. Firdevsî bu eseri yazmadan önce İran esatirini toplamış, üzerinde çalışmış ve ardından uzun senelerin emeği olarak eserini kaleme almıştır.

“Bununla İran milletini yeniden dirilttim.” diyerek kendi eserinin değerini belirten Firdevsî, eserinde İran krallığının kuruluşu ile Sasani hanedanlığının tarih sahnesinden çekilmesi arasındaki olayları masalsı bir hava içinde anlatmıştır. Eserde sadece İran tarihi ve yaşanan olaylar üzerinde durulmamış, İran kültürü ve gelenekleriyle ilgili de bilgilere yer verilmiştir.

Firdevsî'nin eserini bitirmesinin ardından Şehnâmecilik geleneği ortaya çıkar. Bu gelenek önceleri Fars edebiyatında kendini gösterir, daha sonra da Selçuklular vasıtasıyla Osmanlılara geçer. *Şehnâme*, aynı zamanda marzûban-nâme, cihangir-nâme, behmen-nâme gibi türlerin de ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Ayrıca yazılan veya tercüme edilen şehnâmelerin bir kısmı minyatürler ile süslenmiştir.

Şehnâme gibi büyük ve hacimli bir eser sadece kendi dilinde okunmamış Türkçeye de çok sayıda tercümesi yapılmıştır. Bu tercümelerden biri de 916'da (1510) Memlük sultanı Sultan Gavri'ye sunulan Şerîfî'nin “*Şehnâme Tercümesi*”dir. Bu eserin yazılmasının ardından eseri gören ve pratikte kullanımının kolay olmadığını düşünen İbrahim Tavil, bu eserin bir kısmını özetleyerek kendi *Şehnâme Tercümesi*'ni oluşturmuştur. Ayrıca kendisi Ahmedî'nin *İskendernâme*'sini, Şükrullah Efendi'nin *Behcetü't-Tevârih*'ini ve Şeyh Cafer Muhammed-i Taberî'nin *Tarih-i Taberî*'ni eserinde kaynak olarak kullanmıştır.

Üzerinde çalışılan İbrahim Tavil Bursavî'nin *Şehnâme Tercümesi*'nin tek nüshası bulunmaktadır. Bu nüsha, Zagreb İlimler Akademisi Doğu Yazmaları Bölümü'nde 422/1 şeklinde kayıtlıdır. 1b-25a varakları arasında yer alan nüshanın her sayfasında 17 satır bulunur. İbrahim Tavil bu eseri tercüme etmeye 1019 (m.1610) yılında başlar. Eser, 1030 (m.1621) yılında da istinsah edilmiştir.

Giriş, İbrahim Tavil Bursavî ve *Şehnâme Tercümesi*, eserde geçen kahramanlar, metin ve sonuç bölümleri ile beş kısımda incelenen çalışmanın giriş bölümünde, Firdevsî ve eseri *Şehnâme* hakkında kısaca bilgi verilmiş; *Şehnâme*'nin tercümelerinden bahsedilmiştir. Firdevsî'nin eserini oluşturmasının ardından ortaya çıkan; hükümdarların vasıflarını, şan ve zaferlerini kayıt ve tasvir eden şeh-nâmelerin yazarları yani şeh-nâmeci veya şeh-nâme-nüvisler giriş bölümünün bir diğer konusudur. Bu geleneğin nasıl ortaya çıktığı ve kimlerin bu gelenek çerçevesinde eser verdiği bu bölümde izah edilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölüm hazırladığımız tezin konusu olan İbrahim Tavil ve eserine ayrılmış olup bu eser hem biçim hem de içerik olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu kısımda eserin nüsha ve dil özelliklerinden bahsedilmiş, eser tanıtılmıştır. İbrahim Tavil'in kaynak olarak başvurduğu Ahmedî'nin, Şükrullah Efendi'nin ve Muhammed-i Taberi'nin söz konusu eserleri yine ikinci kısımda tanıtılmış, İbrahim Tavil'in hazırladığı *Şehnâme* ile benzerlikleri üzerinde durulmuştur.

Şehnâme Tercümesi'nde yer alan on yedi kahramana ve maceralarına tezin üçüncü bölümünde yer verilmiştir. Kiyûmers'ten Sührâb'a kadar kahramanların hayatları ve yaşadıkları maceralar sadece üzerinde çalıştığımız nüshada yer verildiği kadar anlatılmıştır. Kahramanların diziliş sırası olayların paralelinde oluşturularak nüshanın dışında herhangi bir kaynaktan yararlanılmamıştır.

Metin bölümünde ise varak numaraları verilip günümüz imlası göz önüne alınarak noktalama işaretleri kullanılmıştır. Genel anlamda bir değerlendirme yapılarak sonuç bölümü yazılmış; tezin sonuna bir de kahramanlar dizini eklenmiş, tıpkıbasım olarak üzerinde çalışılan yirmi beş varak sunulmuştur.

Bu eseri bana Yüksek Lisans Tezi olarak tavsiye eden, tezimin her aşamasında büyük bir sabırla yol gösteren danışman hocam Prof. Dr. Cihan OKUYUCU'ya; bana daima zaman ayıran çalışmalarım esnasında yardımlarını esirgemeyen eş danışmanım Yrd. Doç. Dr. Berat AÇIL'a; her zaman fikirlerine başvurduğum ve feyz aldığım yüksek lisans hocam Yrd. Doç. Dr. Ali Emre ÖZYILDIRIM'a bütün içtenliğimle teşekkür ederim.

Merve Köksal

Ocak 2016

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	
ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Firdevsi	1
1.2.Şehnâme.....	3
1.2.1.Şehnâme Yazma Geleneği	4
1.2.2.Şehnâme Hakkında Farklı Görüşler	7
1.2.3.Doğuda ve Batıda Şehnâme Tercümeleri	8
1.2.4.Şehnâme'nin Türkçe Tercümeleri	8
1.2.4.1.Mensur Tercümeler	8
1.2.4.2.Manzum Tercümeler	9
1.3.Tezin Hazırlanmasında İzlenen Yöntem	11
2.İBRAHİM TAVİL BURSAVÎ VE ŞEHNÂME TERCÜMESİ	12
2.1.İbrahim Tavil Bursavî.....	12
2.2.Eserin Nüsha Özellikleri.....	13
2.3.Eserin Biçim Özellikleri	14
2.4.Eserin İçerik Özellikleri.....	16
2.5.Eserin Dil ve Üslup Özellikleri	18
2.5.1.Ünlü Harflerin Yazılışı.....	18
2.5.2. Ünsüz Harflerin Yazılışı.....	19
2.6.Şehnâme Tercümesi'nin İçinde Geçen Eserler	21
2.6.1.Ahmedî, İskendernâme.....	21
2.6.2.Şükrullah Efendi, Behcetü't-Tevârîh	21

2.6.3.Şeyh Cafer Muhammed-i Taberî, Târîh-i Taberî.....	22
2.7.Şerîfî'nin Şehnâme Çevirisi ile İbrahim Tavil Bursavî'nin Şehnâme Tercümesi Üzerine.....	23
2.8.İbrahim Tavil Bursavî'nin Şehnâme Tercümesi ve Ahmedî'nin İskendernâme'si Üzerine	32
2.9.İbrahim Tavil Bursavî'nin Şehnâme Tercümesi ve Şükrullah Efendi'nin Behcetü't Tevârih Eseri Üzerine	34
2.10.İbrahim Tavil Bursavî'nin Şehnâme Tercümesi ve Şeyh Cafer Muhammed-i Taberî'nin Târîh-i Taberî Eseri Üzerine	35
2.11.Şehnâme Tercümesi'ne Kaynaklık Eden Eserlerin Değerlendirilmesi	37
3.ESERDE GEÇEN KAHRAMANLAR.....	39
3.1. Kiyûmers.....	39
3.2. Siyâmek.....	39
3.3. Hoşnek	40
3.4. Tahmerûs (Tahmurs)	40
3.5. Cemşîd	41
3.6. Dahhâk	42
3.7. Ferîdûn	44
3.8. Selîm, Tûr, İrec.....	45
3.9. Menûçehr	46
3.10. Sâm Oğlu Zâl	46
3.11. Rüstem	47
3.12. Nûder	47
3.13. Zev	49
3.14. Gürşâsb	49
3.15. Keykubâd	49
3.16. Keykâvus.....	50
3.17. Sührâb	51
4.METİN	53
5.SONUÇ	103
KAYNAKÇA.....	104
KAHRAMANLAR DİZİNİ	106
TRANSKRİPSİYON CETVELİ	108
TIPKIBASIM.....	109

ÖZ GEÇMİŞ	133
------------------------	------------

KISALTMALAR LİSTESİ

- age** : Adı geçen eser
a.s.: Aleyhisselâm
b.: Beyit
Bkz.: Bakınız
c.: Cilt
Çev.: Çeviren
h.: Hicri
Haz.: Hazırlayan
Hız: Hazreti
m.: Miladi
M.E.B.: Milli Eğitim Bakanlığı
r.a.: Radıyallahu anh
s.: Satır
sy.: Sayfa
S.: Sayı
s.a.v.: Sallahu aleyhi vesellem
TDK: Türk Dil Kurumu
trc.: Tercüme
v.: varak
vb.: ve benzerleri
yay.: Yayınları

1. GİRİŞ

1.1. Firdevsi

İran'ın milli destanı *Şehnâme*'nin müellifi Firdevsî-i Tûsî'nin doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber h. 329 (m. 940) olduğu tahmin edilmektedir. İsmi kaynaklarda farklı şekillerde geçmekteyse de künyesi Ebû'l-Kâsım, lakabı Fahreddin, mahlası Firdevsî'dir. Tûs şehrine bağlı Tâberân'ın Bâj köyünde doğduğu, babasının Tûs ırmağından ayrılan Âbrâhe çayı kenarında bir çiftlik sahibi olduğu bilinmektedir.¹

Firdevsî'nin çocukluğu ve eğitimi hakkında kaynaklarda yeterince bilgi bulunmamaktadır. Ancak bazı kaynaklar onun Pehlevîce ve Arapça bildiğini zikretmektedir. Genç yaşta geçmiş olayları öğrenmeye karşı merak duyan Firdevsî, eserini yazmaya başladıktan sonra tarihi bilgisini de arttırmıştır.²

Firdevsî'nin 370 (980) veya 380 (990) yılında *Şehnâme*'yi yazmaya başladığı bilinmektedir. Bu sıralarda 45 yaşında olduğu tahmin edilen Firdevsî'nin eseri neden yazdığı ya da kimler tarafından desteklendiği hakkında çok sayıda rivayet dile getirilmektedir. Firdevsî eserinin mukaddimesinde bir dostunun kendisine Pehlevîce'den Farsça'ya aktarılmış olan mensur *Şâhnâme* getirdiğini ve bu eseri nazım etmeğe teşvik ettiğini söyler.³

Firdevsî bu eseri 81 yaşında bitirmiş; 44 yıl bu eserle meşgul olmuştur. 12 yıl kadar Gazneli Mahmud'un sarayında kalmış, burada rakipleri tarafından kıskanıldığı için sıkıntı çekmiş ve Gazne'den kaçmıştır.⁴

Bir rivayete göre eserini ilk zamanlar gizli yazmaya başlamış Horasan Kumandanı ve Tûs valisi Ebû Mansûr b. Muhammed onu korumuştur. Bir başka rivayete göre Gazneli Mahmud, sarayının şairlerinden Unsurî'den İran padişahlarının

¹ Mehmet KANAR; "Firdevsî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.13, sy.125

² Necati LUGAL; (Önsöz: Kenan AKYÜZ) *Şâhnâme I*, Şark-İslam Klasikleri:10, Maarif Vekâleti, sy.III

³ Necati LUGAL, age, sy.16

⁴ Rıza NUR; *Türk Bilig Revüsü, İran-Turan Cenkleri*, Haz.Mehmet Soğukömeroğulları, Ankara 2012, Grafiker yay., sy.48

tarihini yazmasını istemiş ancak Unsurî kendisinin bu konuda yetersiz olduğunu düşünüp Sultan Mahmud'a Firdevsî'den söz etmiştir. Diğer bir rivayete göre de Firdevsî eserinin karşılığını alabilmek için Gazne'ye doğru yola çıkmış; fakat saray şairleri o gelmeden sultana onu kötölemişlerdir. Gazneli Mahmud'un ona ilgi gösterdiği, bir daire ayırttığı, Firdevsî'nin her yazdığı beyit için altın ihsan ettiği yine rivayetler arasındadır.

1003-1004 yılları arasında eserinin ilk redaksiyonunu tamamlayan şair eserini Gazneli Mahmud gibi büyük bir hükümdara sunmak ister. Rivayete göre Gazneli Mahmud esere gereken ilgiyi göstermez. Bunun üzerine de Firdevsî Herat'a giderek Sultan Mahmud'u hicveden 100 beyitlik bir eser yazar. Bu hicvin akıbeti hakkında çeşitli rivayetler mevcuttur.⁵

Firdevsî'nin otuz yedi yaşındaki oğlunu kaybettiği ve bir de kızının bulunduğu onun ailesi hakkında elimizde bulunan az sayıdaki bilgilerdendir. Yaşının seksene yaklaştığı sırada eserini bitirdiği, Sultan Mahmud'a sunduğu; ancak sultanın veziri Ayaz'ın da içinde bulunduğu birtakım olaylar geliştiği bilinir.⁶ Sonuç itibarıyla Firdevsî eserinin hak ettiği değeri görmediğini düşünür.

Hayatı genel anlamda yoksulluk içinde geçen Firdevsî, son zamanlarında döndüğü Tûs şehrinde vefat eder. Ölüm tarihi 411 (m.1020) veya 416 (m.1025) olarak kaynaklarda yer alır. Ölümünün ardından Gazneli Mahmud'un eserinin değerini anladığı ve ona 60.000 altın değerinde iki deve çivit yüklü kervan yolladığı rivayet edilir.⁷

Necati Lugal'ın Türkçe'ye çevirdiği ve Kenan Akyüz'ün düzenleyip önsözünü yazdığı *Şehnâme*'de Kenan Akyüz'ün Firdevsî ve eseri için söylediği şu sözler konuyu özetler niteliktedir:

“Doğunun ve bütün dünyanın sayılı ve en büyük epopelerinden biri olan Şehname'nin yazılışı ve onun şairi hakkında bilgimiz, çoğunlukla birbirini tutmayan, eksik söylentilerden ibarettir. En eskilerden en yenilere varıncaya kadar, elimizde bulunan kaynakların ve yapılan incelemelerin hiçbirisi, şairin hayatındaki ve eserini yazışındaki karanlıkları layıkıyla anlatamıyor.”⁸

⁵ Mehmet KANAR; age, sy.126

⁶ Mehmet KANAR; age, sy.126

⁷ Mehmet KANAR; age, sy.126

⁸ Necati LUGAL; age, sy.1

1.2.Şehnâme

İranlıların Müslüman olmadan önceki bin yıllık tarihini anlatan *Şehnâme* uzun bir milli destandır. Bu destanda ilk mitolojik kahraman olan Keyûmers'ten başlanarak son Sâsânî hükümdarı III. Yazdicerd'e kadar olan hükümdarların yaptığı savaşlar anlatılır.

Mesnevi tarzında aruzun “faûlün faûlün faûlün faûl” kalıbında yazılan bu eser altmış bin beyittir. Dönemin sultanı Gazneli Mahmud'a sunulmuş olup İran'ın tarihi ve mitolojisi hakkında sayısız bilgiyi içinde barındırır. İlk redaksiyonuna 370 (980) veya 380'de başlanan bu eser, 408 (1018) yılının ardından son şeklini almıştır.⁹

Şehnâme'de az miktarda Arapça kelime bulunur. Eserde modern Farsçada kullanılan bazı kelimelerin eski biçimlerine ve nadir kullanılan fiillere sıkça rastlanır.¹⁰ Dil bakımından sade olmakla beraber bedî sanatlarına çok fazla yer verilmeyen bir eserdir. Ancak tasvirlerin ve anlatımın mükemmel olması onun şöhretini meşrulaştırmıştır. Şöhreti, hem doğu ülkelerinde hem de batı ülkelerinde yayılmıştır.¹¹

Şehnâme'de geçen hikayeler tarihi olsa da genel anlamda olaylar masal havası içerisinde verilmiştir. Padişahlar, metinde sadece kahramanlıkları ve cesaretleri ile yani güçlü yönleri ile verilmemiş; ölümleri de söz konusu edilmiştir.

Şehnâme'de anne-oğul ilişkisi gibi masumane konuların yanında savaş ve kan davaları gibi sahneler de yer alır. Kadınlar bu destanın içinde ancak aşk mevzuunda yer alırlar. Kahramanlar, ideal İran kahramanıdır; hepsi cesur, mağrur ve dindar...¹²

Fars edebiyatının en büyük eserlerinden biri olan *Şehnâme*'nin kaynağını 9. yüzyılın sözlü gelenekleri ve manzum-mensur şehnâmeler oluşturur. Bunlar Sâsânî Hükümdarı I. Hüsrev devrinden *Hudâyname*, Ebü'l- Müeyyed-i Belhî'nin *Kitâb-ı Gerşasb*'ı, Sâmânîler devri Horasan sipehsâları ve Tûs hâkimi Ebû Mansûr Muhammed b. Abdürrezzâk'ın dört yazara hazırlattığı mensur *Şâhnâme-yi Ebû Manşûrî* ve *Mes'ûdî-yi Mervezî* ile Dakîkî'nin manzum şehnâmeleridir.¹³

⁹ Mehmet KANAR; “Şâhnâme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.38, sy.289

¹⁰ Mehmet KANAR, age, sy.290

¹¹ Hasan GÜLTEKİN, *Firdevsî, Şeh-nâme, Şeh-nâmecilik ve Meşâhîr-i İslâm'da Firdevsî maddesi*, International Journal of Social Science, Volume 6 Issue 3, March 2013, sy.243

¹² Ali Nihat TARLAN; *İran Edebiyatı*, Remzi Kitapevi, İstanbul, sy.50

¹³ Mehmet KANAR, age, sy.290

İran’da padişahların, kahramanların hayatlarını, eğlencelerini yazma geleneği Firdevsî’nin yaşadığı çağdan önce başlamıştır. Firdevsî de yazılı kaynaklardan olduğu kadar sözlü gelenekten de yararlanmıştır. Zerdüşt’e kadar olan padişahların tarihi Zerdüştlerce kutsal kabul edilen *Avesta*’da yer alır. Zal, Rüstem ve Ferhat gibi kahramanlar da Firdevsî tarafından *Şehnâme*’ye ilave edilmiş kahramanlardır. Huşeng ve Cemşîd de İranlıların, Hintlilerden ayrılmasından önceki çağların mitolojisinde görülen ilk insan tipleridir.¹⁴

Şehnâme’nin kuruluşu kronolojik bir sıra taşır:

1. Pişdadîler: Burada Cemşid, Ferîdûn, Sâm, Rüstem gibi hükümdarların saray hayatları ve savaşları anlatılır.
2. Keyânîler: Keykâvus, Keykubad, Keyhüsrev gibi hükümdarlar anlatılır.
3. Eşkanîler: İskender’in doğu geleneğinde gelişmiş olan efsanevî hayatı ve Dârâ ile aralarındaki mücadeleler anlatılır.
4. Sasanîler: Dokuz Sasanî hükümdarının anlatılmasından sonra bu sülalenin tarihten silinişi yer alır.¹⁵

Şehnâme’de tarihi gerçeklere uygun olarak, İranlılarla Türk toplulukları, Çinliler, Yunanlılar ve Araplardan bahsedilir. Ancak İran’dan uzakta bulunan Hintliler, Berberi ve Hazarlarla daha önemsiz küçük topluluklardan bahsedilmez.¹⁶

1.2.1.Şehnâme Yazma Geleneği

Hükümdarların vasıflarını, şan ve zaferlerini kayıt ve tasvir eden eserlere şehnâme, bunu yazana da şeh-nâmecî veya şeh-nâme-nüvis denir.¹⁷ Firdevsî’nin *Şehnâme*’sinden hareketle Arapça ve Farsça tercümelere dayalı hikayeler anlatan meddah tipindeki hikayecilere Şehnâme-hân/Şehnâme anlatıcısı da denilmektedir.¹⁸ İlk şehnâmeler manzum olarak, 16. yüzyıldan sonra ise manzum-mensur karışık olarak yazılmıştır.

¹⁴ Zuhal KÜLTÜRAL; *Şerîfî, Şehnâme Tercümesi I*, Giriş-Metin, (Doktora Tezi) İstanbul 1994, s.XIII

¹⁵ İskender PALA; *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı yay., 2007, sy.424

¹⁶ Tadeusz KOWALSKI, *Les Turcs dans le Şahname (Şehnâme’de Türkler)* Çev.Yar.Doç.Dr. Harun GÜNGÖR Rocznik Orientalistyczny tom, XV, 84-97

¹⁷ Mithat SERTOĞLU; “Şeh-nâmenüvisler, Vak’ânüvisler ile Diğer Mühim Osmanlı Müverrihleri ve Eserleri I-IV”, Yeni Tarih Dergisi, 1960, sy.754

¹⁸ Bekir ŞİŞMAN, Muhammed KUZUBAŞ; *Şehnâme’nin Türk Kültür ve Edebiyatına Etkileri*, Ötüken yay.2007, sy.14

Firdevsî'nin eserini bitirmesinin ardından Şehnâmecilik geleneği ortaya çıkar. Bu gelenek önceleri Fars edebiyatında kendini gösterir, daha sonra da Selçuklular vasıtasıyla Osmanlılara geçer. *Şehnâme*, aynı zamanda marzûban-nâme, cihangir-nâme, behmen-nâme, ferâmurz-nâme gibi türlerin ortaya çıkmasına vesile olmuştur.

“Firdevsî'nin *Şâhnâme*'si, hem kendisinden sonra aynı konuda mesnevî yazanlara örnek teşkil etmiş hem de taklit edilerek pek çok hâmâsî mesnevî meydana getirilmiştir. Bunlardan bazıları: Esedî-i Tûsî'nin *Gerşasb-nâme*'si, İrânşâh bin Ebi'l-Hayr'ın *Behmen-nâme*'si ve Osman Muhtâr-ı Gaznevî'nin *Şehriyâr-nâmesi*.”¹⁹

Şehnâme'nin ilham kaynağı olduğu farklı türden eserler ise şunlardır: Ahmedî, *İskender-nâme*; Ali Şir Nevâyî, *Sedd-i İskenderî*; Ahmed Rıdvân, *İskender-nâme*; Hayatî, *İskender-nâme*; Figânî-i Karamânî, *İskender-nâme*; Fahrî, *Hüsrev ü Şirin*.²⁰

Günümüze ulaşan en eski *Şehnâme* olarak bilinen nüsha, 1217 yılında istinsah edilmiş; söz başları Selçuklu üslubunda tezhiplenmiştir. Yine Anadolu Selçuklu hükümdarlarının çoğunun isminin *Şehnâme* kahramanları ile aynı olması, *Şehnâme*'nin Anadolu'daki beğenilirliğini ve şöhretini gösterir.²¹

Anadolu'da, şehnâme yazma geleneği, ilk olarak Türkiye Selçukluları Dönemi'nde ortaya çıkmış, 13. yüzyılın ikinci yarısında Emir Ahmet Kâni'î tarafından *Selçuklular Şehnâmesi*'nin te'lifi ile bu gelenek başlamış ve Karamanlılar tarafından sürdürülmüştür.²²

Karamanlı Dönemi'nde şehnâmelerinin ilki, 1313 yılında Ünsî'nin yazdığı *Şehnâme-i Selçuk*; ikincisi 14. yüzyılın ilk yarısında Dehhânî'nin kaleme aldığı *Şehnâme*; üçüncüsü ise 14. yüzyılın ikinci yarısında Yarcânî'nin yazdığı *Karaman Şehnâmesi*'dir.²³

Osmanlı Dönemi'nde Şehdî, Fethullah Ârifi, Eflatun-i Şirvânî, Mahremî, Seyyid Lokman, Talikî-zâde Mehmed, Kâtib Hasan Hukmî, Mehmed Gani-zâde Nâdirî ve İbrahim Mülhemî şehnâme kaleme alan yazarlardır.²⁴ Öte yandan

¹⁹ Ahmet KARTAL; *Doğunun Uzun Hikayesi*, Doğu Kütüphanesi yay., 2013, sy.40

²⁰ Hasan GÜLTEKİN, age, sy.245

²¹ Tülün DEĞİRMENCİ; *İktidar Oyunları ve Resimli Kitaplar*, “Sultanın Kitabı: Şehnâme-i Türkî” Kitap yayınevi, 2012, sy.91

²² İsmail ÇİFTÇİOĞLU; “Karamanlı Dönemi Şehnâme Yazarları ve Eserleri Üzerine” <http://www.aku.edu.tr/aku/dosyayonetimi/sosyalbilens/dergi/IV2/4-%2857-66%29.pdf>

²³ İsmail ÇİFTÇİOĞLU, age, sy.57

²⁴ Hasan GÜLTEKİN, age, sy.247,248

Şehnâme'nin Osmanlılar tarafından alımlanışı üç yönlü olarak karşımıza çıkar: ilki mevcut *Şehnâme* yazmaları, ikincisi *Şehnâme* çevirileri, üçüncüsü ise *Şehnâme*'den etkilenen eserlerdir.²⁵

Şehnâme, Osmanlı sarayında sadece tarihçilerin okunması gereken bir eser olduğunu söylediği bir yapıt olarak kalmamış, sarayda ve halk arasında kullanılan, yaşayan bir eser olmuştur. Sarayda *Şehnâme* okuyan “şehnâmegûyların” varlığı, *Şehnâme* okumanın önemli bir saray eğlencesi olduğunu göstermektedir.²⁶

Şehnâme'nin divan edebiyatına ve akabinde gelen Türk edebiyatına da etkisi söz konusudur. Divan edebiyatında şair, memduhuna olağanüstü vasıfları yüklemeyi ve onu yüceltmeyi adet edinmiştir. Övülen kişilerin *Şehnâme*'deki kahramanlara benzetilmesi zamanla bir gelenek haline gelir.²⁷

Yazılan veya tercüme edilen şehnâmelerin bir kısmı minyatürlerle süslenmiştir. Esere renklilik kazandıran ve anlatılanların somutlaştırılmasını sağlayan minyatürler, özellikle Osmanlı padişahlarının ilgisini çekmiş; çoğunun maiyetinde bir şehnâme yazarı bulunmuştur. Eserin pehlivanları ve kahraman şahları övmesi sadece Osmanlı padişahlarının değil, Selçuklu hükümdarlarının, Moğol ve Timur sultanlarının da ilgisini çekmesine sebep olmuştur.

Şehnâme'nin uluslararası prestiji sadece çevirilerinin yapılmasını değil, aynı zamanda onu taklit eden, daha doğrusu, savaşla ilgili konusundan ya da sadece başlığından etkilenen eserlerin yazılmasına neden olmuştur.²⁸

Minûçeher Murtazavî, Firdevsî'den sonra ortaya çıkan şehnâmecilik geleneğini “şâhnâme taklitçileri” olarak değerlendirir ve onları üç grupta toplar. Birinci gruptakiler, kendi kişisel zevkleriyle İranlıların destanlarını kalıcı kılmak isteyenlerdir. İkinci gruptakiler maddi çıkar endişesi ve bahşiş alma düşüncesi içinde olup şahlarının veya onların atalarından birini eserlerine konu edinirler. Üçüncü gruptakiler ise Gazneli Mahmud'dan kendisini küçük görmeyen şahların Firdevsî gibi bir şaire ihtiyaç duymalarından ortaya çıkan taklitçilerdir.²⁹

²⁵ Jan SCHMİDT; “Firdevsî'nin Şehnâmesi'nin Osmanlılar Tarafından Alımlanması”, Çev.Hatice Aynur, *Nazımdan Nesire Edebi Türler (25 Nisan 2008 Bildiriler)* Turkuaz yay.İstanbul 2009, sy.186

²⁶ Tülün DEĞİRMENCİ, age, sy.89

²⁷ Rıza NUR; *Türk Bilig Revüsü, İran-Turan Cenklere*, Haz.Mehmet Soğukömeroğulları, Ankara 2012, Grafiker yay., sy.19

²⁸ Jan SCHMİDT; age, sy.192

²⁹ Minûçeher MURATAZAVÎ; “Timur ve Moğol Devirlerindeki Şâh-nâme” Taklitçileri, Çev.Selami Turan, Aliye Yılmaz, *Turkish Studies, Volume 4/7 Fall 2009*, s.687

1.2.2.Şehnâme Hakkında Farklı Görüşler

Firdevsî'nin eseri, döneminde ve döneminden sonra büyük ilgi görmüş, birçok esere ilham kaynağı olmuştur. Nitekim Firdevsî sözlü ve yazılı kaynaklardaki esatirleri ustalıkla derlemiş; kendi hayal gücünü de katarak okuyucunun beğenisini kazanmış; birçok edebi eserin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Kaynakların çoğu Firdevsî'nin eserinin hem şekil hem muhteva yönünden mükemmel olduğu kanısındadır.

Farklı bir görüş olarak ise Rıza Nur: “Edebi değer olarak bu eseri, büyük bir şöhrete layık görmez. Ancak “propaganda”sı çok yapıldığı için büyük bir eser olduğu kanaatindedir. İlk okunduğu zaman insanları etkilese de birinci ciltten sonra bu gücünü yitirdiği görüşündedir. Aynı zamanda teşbih ve hayalleri de klişedir ve tekrarlar halindedir. Abartı çok fazladır ve Firdevsî olayları birbirine bağlamakta acemidir.”³⁰ Kendisi bu eseri tarihi açıdan da değerli görmez. Bunun bir nedeni de Firdevsî'nin Fars milliyetçiliği yaptığı kanısında olmasıdır.

Öte yandan Tadeusz Kowalski tarafından yazılan Harun Güngör'ün çevirdiği “Şahnamede Türkler” isimli makalede, Firdevsî'nin Türklere karşı önyargılı olduğu ifade edilir. Kowalski'ye göre eserde asker olarak Türklere pek önem verilmemiş; bu konuda Firdevsî taraflı davranmış; eserde Türkleri genellikle hasım, düşman olarak göstermiştir.³¹

Jan Schmidt ise *Şehnâme*'nin Osmanlı sarayında ve toplumunda pek bir etki yaratmadığı görüşündedir. Ona göre Firdevsî, Osmanlı topraklarında Sa'dî veya Hâfız'la rekabet edememiştir. Bunun bir nedenin de eserin içeriğinin olabileceğini düşünür. Çünkü Osmanlılar, *Şehnâme*'nin Turan'ı anlatan bölümünde kendi tarihlerinin kısmında zorla da olsa kendilerini bulabilmişlerdir; nitekim bu eser bir Türk destanı değil özü itibarıyla Fars tarihi hakkında bir standıdır.³²

“Ulemâ, *Şehnâme*'yi biliyordu ve alıntı yapıyordu ama seçkinlerin bu eserleri gerçekten okuduğu ya da okuttuğu ise şüphelidir. Yazmalar üzerine yapılan çalışmalar ile bibliyografik kanıtlar, ne özgün *Şehnâme* metninin ne de taklitlerinin imparatorluk dahilinde bir okuyucu kitlesi bulunmadığına işaret etmektedir. Bazı çevirilen ve taklitlerin kısa bir süre sonra değerini yitirdiği, ya tamamen, ya da kısmen Saray Kütüphanesi'nin raflarında, modern araştırmacılar tarafından yeniden keşfedilinceye kadar kaybolduğu

³⁰ Rıza NUR, age, sy.21

³¹ Tadeusz KOWALSKI, age, sy.300

³² Jan SCHMITH, age, sy.195,196

anlaşılmakta, nüshası elde olmayan metinlerin belki de hiç üretilmediği düşüncesini akla getirmektedir.”³³

1.2.3.Doğuda ve Batıda Şehnâme Tercümeleri

Şehnâme’nin doğuda ilk tercümesi Arapça olup 12. yüzyılın sonlarına doğru, Kavamüddin Ebul Fettah İbni Ali tarafından yapılmıştır. Bu tercüme tam değildir.

Batıda ilk olarak Turner Maçan tarafından neşredilen eserin sonradan birçok baskısı yapılmıştır. Eser, 1774 yılında Sir w. Jones tarafından Latinceye; 1785 yılında Joseph Champion, 1905-1923 yılları arası F.Warner ve 1907’de A.Rogers tarafından İngilizceye çevrilmiştir. Almancaya ise 1851-1865 yılları arasında Adolf Friedrich-von Schlack, 1890-1895 yılları arasında Friedrich Kückert tarafından çevrilmiştir. Pizzi ve Torino tarafından 1886-1888 yıllarında İtalyancaya; 1876-78 yıllarında da Julee Mohl tarafından Fransızcaya çevrilmiştir.³⁴

1.2.4.Şehnâme’nin Türkçe Tercümeleri

1.2.4.1.Mensur Tercümeler

Şehnâme’nin bilinen ilk Türkçe tercümesi Sultan II. Murad’ın emriyle on beşinci yüzyılın ilk yarısında yapılmıştır. Topkapı Sarayı Hazine kitapları arasında 1518’de kayıtlıdır.³⁵ Harekeli güzel bir nesihle yazılmış olan bu nüsha, 328 varaktır. İçinde dokuz minyatür bulunur ve kim tarafından çevrildiği bilinmez.³⁶

Aynı kütüphanenin Hazine 1116 numarada kayıtlı bir *Şehnâme* tercümesi daha vardır. Bu tercüme, *Şehnâme*’nin başından Keyhüsrev ile Efrâsiyâb’ın muharebesinin anlatıldığı kısma kadar olup müellifi bilinmemektedir.³⁷

İstanbul kütüphanelerinin birinde yer alan, Eyyûbî adlı birisi tarafından çevrilen ancak hakkında çok az bilgi bulunan mensur bir tercüme vardır.³⁸

³³ Jan SCHMİTH, age, sy.194,195

³⁴ Necati LUGAL, Kenan AKYÜZ; age, sy. XXI

³⁵ Orhan Şaik GÖKYAY; *Destursuz Bağa Girenler*, “Şehnâme ve Türkçe Tercümeleri”, Dergah yay. sy.46

³⁶ Zühal KÜLTÜRAL, Latif BEYRELİ; *Şerîf Şehnâme Çevirisi*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1999 c.1 sy. XXI

³⁷ Yusuf ÖZ, *Şehnâme Tercümeleri ve Sözlükleri*, Name-i Aşina III, Ankara, 2002,sy.26

³⁸ Jan SCHMİTH, age, sy.190

Bir başka mensur tercüme, Mehdî mahlaslı Derviş Hasan tarafından II. Osman'ın emriyle yapılan tercümedir. *Şehnâme*'nin 1. cildini içeren bu eserde minyatür de yer alır.³⁹

Müterciminin bilinmediği Topkapı Sarayı Kütüphanesi Hazine 1116'da kayıtlı olan bir nüsha daha vardır. Harekeli nesihle yazılmış olan bu nüsha, 320 varaktır.⁴⁰

Necati Lugal tarafından Türkçeye çevrilen, Kenan Akyüz'ün önsözünü yazdığı *Şehnâme*'nin mensur çevirisi, ilk 20.000 beyitle sınırlıdır. Eserin önsözünde Firdevsî'nin hayatı ve eserini yazışı hakkında geniş bilgiye yer verilir.

Muallim Cevdet'in, *Şark İlyadası Şâhnâme* adlı eserinde bir kısmını yayımladığı; İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda bulunan, mütercimi bilinmeyen ve baş tarafı eksik bir mensur *Şehnâme* Tercümesi de vardır.⁴¹

Prof. Dr. Rıza Nur tarafından *Şehnâme*'nin bazı bölümleri, yer yer kısaltılarak Türkçe'ye çevrilmiştir. Türk Bilig Revüsü'nün dördüncü sayısı bu çevriye ayrılmıştır.

İlk defa Orhan Şaik Gökyay tarafından bahsedilen mensur bir şâhnâme tercümesi de İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'de yer alır.⁴² Üç cilttir ve mütercimi belli değildir. Bu eser üzerine, Ahmet Topaloğlu ve Zuhâl Kültürel danışmanlığında çok sayıda tez hazırlanmıştır.

1.2.4.2. Manzum Tercümelere

Şehnâme'nin tek manzum çevirisi Diyarbakırlı Şerîfî'nin *Şehnâme* çevirisidir.

Şerîfî'nin *Şehnâme Tercümesi* 56506 beyit olup Sultan Gavri'ye sunulmuştur. Topkapı Sarayı Kütüphanesi Hazine 1519'da kayıtlı olan bu eserin; Süleymaniye Kütüphanesi, Milet Kütüphanesi, New York Public Library gibi yerlerde de nüshası bulunmaktadır.⁴³ Şerîfî'nin bu eserini Zuhâl Kültürel birinci cildini, Latif Beyreli ikinci cildini doktora tezi olarak hazırlamış; ardından Zuhâl Kültürel ve Latif Beyreli bu eseri dört cilt halinde kitap olarak basmışlardır.(1999)

³⁹ Zuhâl KÜLTÜREL; “*Şehnâme Türkçe Tercümeleri*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.38, sy.291

⁴⁰ Zuhâl KÜLTÜREL, Latif BEYRELİ, age, sy. XXI.

⁴¹ Zuhâl KÜLTÜREL, age, sy.291

⁴² Orhan Şaik GÖKYAY; sy.48

⁴³ Zuhâl KÜLTÜREL, Latif BEYRELİ, age, sy. XV-XIX

Aruzun “mefâ’îlün mefâ’îlün fe’ûlün” kalıbıyla yazılan bu eserin her sayfasında iki sütun halinde 25 satır bulunmaktadır. İçerisinde 62 minyatür de bulunan eserin ilk sayfası tezhipli olup ketebesinde Şerîfî tarafından istinsah edildiği ve bitiş tarihi kayıtlıdır.⁴⁴

Zilhicce 916’da (Mart 1511) hükümdara sunulan eserin⁴⁵ birinci cildi 29709 beyit; ikinci cildi 26795 beyittir. 55684-56048 beyitleri arasında Şerîfî tarafından ifade edilen mensur bir kısım yer almaktadır. Bu mensur kısımda Firdevsî’nin Sultan Mahmud’la ve onun maiyetindeki şairlerle tanışması, eseri yazmaya başlaması ve bitirmesi, memleketine dönmesi ve ölümü anlatılır.⁴⁶

16. yy Anadolu Türkçesi’ne ait ses özelliklerinin yanı sıra söz varlığını da yansıtan Şerîfî’nin *Şehnâme* tercümesi bizim hazırladığımız tez için önemli bir kaynaktır. İbrahim Tavil Bursavî’nin *Şehnâme* tercümesi, bu eserle büyük oranda benzerlik gösterir. Bu benzerlik, İbrahim Tavil’in eserinin manzum kısmını bu eserden yazmasıyla başlar. Şerîfî’nin *Şehnâme* tercümesi tarih olarak İbrahim Tavil Bursavî’nin *Şehnâme* tercümesinden önce yazıldığı için İbrahim Tavil’in bu eseri görmesi muhtemeldir. Tezin ilerleyen kısımlarında iki eserin benzerliklerine ve farklılıklarına değinilecektir.

⁴⁴ Zuhâl KÜLTÜRAL, Latif BEYRELİ, age, sy.XVII

⁴⁵ Zuhâl KÜLTÜRAL, age, sy.291

⁴⁶ Zuhâl KÜLTÜRAL, Latif BEYRELİ, age, sy.XVII

1.3.Tezin Hazırlanmasında İzlenen Yöntem

1. *Şehnâme* çevirileri hakkında bilgi verilmiştir.
2. İkinci bir nüsha tespit edilemediği için eser, Zagreb İlimler Akademisi Doğu Yazmaları Bölümü 422/1 demirbaş numarasıyla kayıtlı nüsha esas alınarak çevriyazıya aktarılmıştır.
3. Eser, Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerini taşımaktadır. Bu nedenle bu özelliklere uygun olarak çevriyazıya aktarılmıştır. Metnin imla özellikleri belirtilmiştir.
4. Metinde geçen kahramanlarla ilgili bir dizin hazırlanmıştır.
5. Üzerinde çalışılan varakların tamamı metnin sonuna eklenmiştir.

2.İBRAHİM TAVİL BURSAVÎ VE ŞEHNÂME TERCÜMESİ

2.1.İbrahim Tavil Bursavî

Kaynaklarda İbrahim Tavil Bursavî hakkında hiçbir bilgiye rastlanmamıştır. Onun hakkındaki bilimiz eserinde yer alan “İftitâh-ı Kitâb” bölümüyle sınırlıdır.

Bu bölümden öğrendiğimiz kadarıyla yazar, eseri tercüme etmeye m. 1610 yılında başlar. Dolayısıyla yazarın 16 ve 17. yüzyıllar sırasında yaşadığı bilgisi ortaya çıkar. Yine bu bölümde bahsettiği üzere tercümeyi “livâ-i Bosna’da kaçaba-i mahrûsa’i Banâlûkada” yapmıştır. Hem bu bilgidен hem de metnin sonunda yer alan müstensih’in notundan hareketle İbrahim Tavil’in o zamanlar Bosna’ya bağlı Banaluka⁴⁷ şehrinde yaşadığı kanısına varabiliriz. Kendisi metni Banaluka’da tercüme etmiş olmakla beraber müstensih de istinsahını Grad Kalesi’nde⁴⁸ yani yine Bosna sınırları içerisinde yapmıştır.

Banaluka şehrinin kurulma ve gelişim sürecine baktığımızda şehrin her yönden gelişimi 1600’lü yıllara denk düşer. İbrahim Tavil’in yaşadığı yılları doğru olarak saptadığımızı varsayarsak onun Osmanlı İmparatorluğu’nun yardımıyla

⁴⁷ Banaluka, Bosna Hersek Federe Cumhuriyeti’nin kuzeyinde, Sava nehrinin kolu olan Vrbas’ın iki kıyısında yer alır. Şehrin tam olarak ne zaman kurulduğu belli değilse bile 1463 yılı sırasında olduğu tahmin edilmektedir. Sık sık Osmanlı akınlarına uğrayan şehir Mohaç Zaferi’nin ardından 1527-1528 yıllarında alınmıştır. Osmanlı zamanında gelişen Banaluka, idarî bakımdan 1540’ta Bosna sancağına bağlı müstakil bir yerleşim yeri olmuştur. 1552’den itibaren Bosna sancak beylerinin ikametine tahsil edilir. 1929’da yeni idarî teşkilata göre Yugoslavya dokuz idarî birime ayrılınca Banaluka Vrbas banlığının merkezi haline gelir. Evliya Çelebi de bu şehri ziyaret etmiştir. Gelibolulu Âlî 1574-1575 yılları arasında bu şehirde *Zübdetü’l-tevârih* adlı eserini kaleme almıştır. (Bkz: Diyanet Vakfı İA. C.5 sy.49-51)

⁴⁸ Bosna’nın en görkemli tarihi kalesidir. Kalenin yapılışı ve kimler tarafından yapıldığı bilinmemekle beraber kale son şeklini Osmanlı Dönemi’nde almıştır. Kalenin 14.yy ikinci yarısında inşa edildiği tahmin edilmektedir. 3 Haziran 1463’te Fatih Sultan Mehmet tarafından kuşatılmıştır. Bugün “Starri Grad” yani eski şehir olarak isimlendirilmektedir. Bkz: <http://travnikuniversitesi.net/course/travnik-stari-grad-kalesi/>

gelişmiş Banaluka’da şehrin tarihi açısından önemli bir zaman diliminde yaşadığını düşünebiliriz.

Yine eserin “İftitâh-ı Kitâb” bölümünden öğrendiğimiz kadarıyla İbrahim Tavl Bursavî döneminde Bosna mukabelecisidir.⁴⁹ Okuma kültürüyle içiçe olan yazar, “*Şehnâme* geleneği” bağlamında bu eseri özetleyerek okuma meclislerinde kendi oluşturduğu bu tercümeden faydalanmak istemiş olabilir.

Daha önceki bölümlerde bahsedildiği gibi *Şehnâme* geleneği Osmanlı sınırları içerisinde yaşayan coğrafyalarda yayılmış; hem saray çevresinde hem halk meclislerinde, kahvehanelerde hoş vakit geçirmek amacıyla bu gelenek sürdürülmüştür. Öte yandan Nâimâ savaş zamanlarında halkın toplu bulunduğu yerlerde cesaretlerini arttırmak için *Şehnâme*’den hikayeler anlatılması gerektiğini söyler.⁵⁰ İbrahim Tavl de bu eseri özetlemesinin bir nedeni olarak eserin sadece barış zamanında değil savaş zamanında da kullanıma elverişli hale getirmek olduğunu söyler. Dolayısıyla müellif, *Şehnâme* geleneğinin içerisinde yer aldığına dair söz konusu bölümde cümleler sarfetmiştir.

Şehnâme’nin hacimli bir eser oluşu ve yapılan tercümelerinin de kısa olmayışı İbrahim Tavl’i bu eseri kısaltarak özetlemeye yönlendirmiştir. Her ne kadar “tercüme” kelimesi kullanılsa da burada birebir tercümeden bahsedilemez. Eser İbrahim Tavl tarafından manzum olarak okunup mensur olarak özetlenmiştir. Dolayısıyla ortaya belli bir dil ve üslup özelliği olan yeni bir metin çıkmıştır.

Özetlenen *Şehnâme* anlatısı mukabelecî İbrahim Tavl için pratik bir kullanıma sahip olacak ve gideceği yerlerde, yapacağı okumalarda kendi özeti onun işini kolaylaştıracaktır.

2.2.Eserin Nüsha Özellikleri

İbrahim Tavl Bursavî’ye ait manzum-mensur *Şehnâme Tercümesi*’nin bir başka nüshasına rastlanmamıştır. Elimizde bulunan tek nüsha Hırvatistan’ın başkenti Zagreb’te bulunmuştur. Zagreb İlimler Akademisi Doğu Yazmaları Bölümü’nde

⁴⁹ Yazılı kağıtları karşılıklı okuyup tatbik etmeye mukabele; bu vazifeyi görene de mukabelecî denirdi. Talebinin hocasından yazdığı hadisleri onun nüshasıyla karşılaştırarak kontrol etmesi manasında da kullanılır. (Bkz: Mehmet Zeki PAKALIN; *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, M.E.B. Devlet Kitapları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, sy. 574 ; Atıullah ŞAHYAR; “Mukabele” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2006, c.31, s.101)

⁵⁰ Tülün Değirmenci; age, sy.90

422/1 şeklinde kayıtlı eser 24 varaktır. 1b-25a varakları arasında yer alır. Her sayfada 17 satır bulunup, metin harekesizdir.

Başlıklar kırmızı mürekkeple atılmış olup; her bölümde nazım ve nesir kısımları yine kırmızı mürekkeble müstensih tarafından belirtilmiştir.

Nüsha başlangıcı:

Çü bismillâh ile âgâz ola iş
Biter ger çok ola ger az ola iş

Hağ'uhn ismi durur her gence miftâh
Fütûh ebvâbın açar dinse fettâh

Nüsha sonu:

Olaruñ ile dîn irdi kemâle
Bulardan ümmete irdi nevâle

Merhamet hağ ola ol şâliha
Rûhum içün okuya bir fâtiha

2.3.Eserin Biçim Özellikleri

Eser manzum bir şekilde başlar; tevhid, naat, münacat gibi bölümlerin ardından mensur olarak devam eder. Mensur kısımlar arasında da şair konuyla ilgili manzumeler yazar. Eserin manzum bölümlerinin tamamı mesnevi nazım biçimiyle yazılmıştır.

“Mefâilün/mefâilün/feûlün” vezniyle yazılan *Şehnâme Tercümesi* 29 bölümden oluşur. Bu bölümler sırası ile şöyledir:

1. Bismillâhirrâhmanirrahîm (Tevhid bölümü) (1-13.beyit)
2. Münâcât-ı Bârî Te‘âlâ (14-27.beyit)
3. Na‘t-ı Muḥammed Muştafâ şallahu ‘aleyhi vesellem (28-41.beyit)
4. Fî beyân-ı mi‘râci’n-nebîyyi ‘aleyhisselâm (42-62.beyit)
5. Na‘t-ı Ebû Bekr-i Şiddîk raḍiya’llâhu ‘anh (63-67.beyit)

6. Na't-ı 'Ömer Fārūḳ raḍiya'llāhu 'anh (68-72.beyit)
7. Na't-ı 'Oṣmān-ı zī'nnüreyṇ raḍiya'llāhu 'anh (73-77.beyit)
8. Na't-ı 'Alīyy-i velī raḍiya'llāhu 'anh (78-82.beyit)
9. Tārīḥ-i Sulṭān Ğavri Ḥakim-i Vilāyet-i Mısr Fī Sene 906 (83.beyit)
10. İftitāḥ-ı Kitāb (4A/4B)
11. Evvel Kesī ki Pādişāhī-kerd der-Dünya Kiyūmerş-būd (4B/5A/5B)
12. Der-Beyān-ı be-taḥt-nişesten-i Hoşnek (6A)
13. Pādişāh-ı Ṭahmūrş Dīv-bend der zamān-ı İdris a.s. (6A/6B/7A)
14. Be-taḥt-nişesten-i Cemşid der zamān-ı Nūḥ (7A/7B)
15. Şıfat-ı cām-ı Cemşid (7B/8A)
16. Musallaṭ şüden-i Ḍaḥḥāk ber-ser-i Cemşid (8A/8B/9A/9B)
17. Giriftār gerden-i Ḍaḥḥāk Cemşid-rā vü dü-nīme gerden bārre (9B/10A)
18. Nişesten-i Ḍaḥḥāk be-Cāy-ı Cemşid der zamān-ı Nūḥ (10A/10B)
19. Ḥ'āb-dīden-i Ḍaḥḥāk-ı nā-pāk (10B/11A)
20. Der-zamān-ı vilādet-i Firīdūn-gūyed (11B/ 12A/ 12B)
21. Ber-taḥt-nişesten-i Firīdūn der zamān-ı Hūd a.s. (12B/13A/13B)
22. Nişesten-i Menūçeḥr be-Cāy-ı Firīdūn der zamān-ı Mūsī (13B/14A)
23. Ferzend-ṭalebīden-i Sām ez-Ḥudā-yı Te'ālā (14A/14B/ 15A/15B/16A)
24. Be-āḥir-resīden-i 'ömr-i Menūçeḥr der zamān-ı ḥazret-i Mūsī 'aleyhisselām (16A/16B)
25. Nişesten-i püser-i Menūçeḥr be-Cāy-ı Peder (16B/ 17A/ 17B/ 18A)
26. Gürīḥten-i Nüder ez-Pīş-i Efrāsiyāb (18A/ 18B)
27. Be-taḥt-nişesten-i Zev ez-Nesl-i Firīdūn (18B/19A/19B)
28. Be-taḥt-nişesten-i Keyḳubād der zamān-ı Zülkifl a.s. (19B/20A/20B)
29. Be-ḥükümet-nişesten-i Keykāvus der zamān-ı Dāvud (20B/21A/21B/ 22A/ 22B/ 23A/ 23B/ 24A/ 24B/ 25A)

2.4.Eserin İçerik Özellikleri

İbrahim Tavil Bursavi'nin *Şehnâme Tercümesi* manzum ve mensur biçimde oluşturulmuş harekesiz bir metindir. Besmele ile başlayan birinci kısım tevhid bölümü niteliğindedir. Bu bölümde Allah'ın alemini yaratışı, O'nun eşsiz ve benzersiz bir şekilde tüm varlıklardan münezzeh oluşu anlatılır.

Münacaat bölümü diye isimlendirilen bölümde 14 beyit yer alır. Allah, yoktan var edendir ki onun cömertliğinden hiç şüphe yoktur. İnsan günahkâr bir varlık olarak daima O'nu anar. Klasik denebilecek nitelikte oluşturulan bu bölümde, şair günahlarının affını dileyerek naat bölümüne geçer.

Şaire göre, Hz. Muhammed'in yüzü suyu hürmetine yaratılan bu âlem, O'nun ile güzellik bulmuştur. Mana cevherinin incisi, bütün ademlerden önce yaratılmış ve zamanı geldiğinde vücut bulmuştur.

14 beyitin yer aldığı naat bölümünün akabinde 21 beyitle anlatılan miraç bölümü başlar. Burada Hz. Muhammed'in miraca çıkışı tasvir edilir. Cebrail gelerek Hz.Muhammed'i uyandırmış; bu alemlerin, cennetin onun için yaratıldığını bildirmiştir. Gökyüzü ve yeryüzü O'nun nuruna muhtaçtır. O gece Hz.Peygamber cismin farklı bir boyutuna geçmiş, mekansızlığı tatmıştır.

Dört halifenin ilki Hz. Ebu Bekir'in naatı 63. beyitle başlar. Onun "sıddık" oluşu, Hz. Muhammed'e yakın duruşu ve miracı ilk onun kabul edişi beyitlerde işlenmiştir. Hemen ardından Hz. Ömer'in anıldığı bölüm başlar. Metne göre İslam, Hz. Ömer zamanında şevket bulur. Adaletli oluşuyla bilinen halife Hz. Ömer, bu konuda oğluna dahi iltimas tanımamış, Hak yolundan ayrılmamıştır.

Hz. Osman ise üçüncü halife olarak Kur'an'ı Kerim'i cem eder. Hem biçimce hem özce Kur'an'ı Kerim'i yaşamış birisi olarak onun nurunu taşır. Hz. Osman'ın kanıyla Kur'an'ı Kerim boyanmıştır.

Ve son halife Hz. Ali... Tanrı'nın arslanı Hz. Muhammed'in canıdır. Ona ilahi sırlar vasıl olmuş, ilmî kapılar kendisine aralanmıştır.

Her halifeyi beşer beyitle anlatan şair Sultan Gavri için sadece bir beyit yazmıştır. Hicretten 906 sene sonra yani 1506 yılında Sultan Gavri tahta geçer. Zamanında Firdevsî, Acem'de meşhur Farsça *Şehnâme*'yi yazmış ve Sultan Mahmud'a sunmuştur. Sultan Gavri de Mısır'da bir şaire bu eseri Türkçeye tercüme

ettirmiştir. Bu eser otuz cüz miktarında olup taşınması zor, hacimli bir eserdir. Savaşta ya da olası durumlarda taşınabilecek nitelikte değildir. İbrahim Tavil de bu durumu göz önüne alarak bir de okuyanların hayır duasını almak ümidiyle bu eseri sene 1019/m.1610'da tercüme etmeye karar verir. Bu metinden bazı beyitleri eserine nakletmiştir. Ayrıca İbrahim Tavil, Ahmedî'nin *İskendernâme*'sinden; Şükrullah Efendi'nin *Behcetü't-Tevârih*'inden; Şeyh Cafer Muhammed-i Taberî'nin *Târîh-i Taberî* isimli eserinden faydalandığını bu bölümde belirtir.

İbrahim Tavil'in "İftitâh-ı Kitâb" bölümünde bahsettiği, "seyyid" namı ile bilinen ancak ismini tam zikretmediği kişi Şerîfî'dir. Eser ise *Şehnâme Tercümesi*'dir. Bu eser oldukça hacimli olmakla beraber eserin büyük kısmı manzum şekilde oluşturulmuştur. İbrahim Tavil'in de söylediği gibi bu eserin sadece ilk cildi tercüme edilmiş, beyitler olduğu gibi Şerîfî'nin *Şehnâme Çevirisi*'nden alınmıştır. Ancak İbrahim Tavil, eserinin mensur kısımlarını birebir tercüme etmemiş, şablon metin olarak kullandığı Şerîfî'nin eserini okuyup kendi cümleleriyle özetlemiştir.

İbrahim Tavil, eserini risale gibi düşünmüş olsa gerektir ki Şerîfî'nin eserindeki birçok konuya ya hiç değinmemiş ya da çok kısa cümlelerle ifade etmiştir. Şerîfî'nin onlarca beyitte anlattığı olayı İbrahim Tavil Bursavî bir cümleye sığdırmaya çalışmıştır. Şerîfî'nin 14847 beyitle anlattığı içeriği İbrahim Tavil 278 beyit ve mensur yazdığı kısımlarla özetlemiştir.

Eser, Kiyûmers'in anlatımıyla başlayıp Sührâb'ın hikayesiyle son bulur. Bu da İbrahim Tavil'in tercümesinin *Şehnâme*'de geçen hikayelere göre oldukça kısa olduğunu gösterir. Öyle ki *Şehnâme*'de geçen Behrâm, Bîjen, Hürmüz, İskender gibi birçok kahraman bu metinde geçmez.

Elimizdeki metinde kahramanlar hep hareket halindedir. İbrahim Tavil özellikle tasvire yer vermemiş, durağan olabilecek olay ve durumları çok kısa ifade etmiştir. Dolayısıyla biz kahramanların olaylar karşısındaki duygu durumlarına çok nadiren rastlarız.

Kahramanların tamamı erkektir. Kadınlar ya eş olarak ya evlad olarak mevcuttur. Olayların içinde etkileri çok zayıftır. Sadece birkaç hikayede aktif bir fert olarak yer alırlar.

2.5.Eserin Dil ve Üslup Özellikleri

İbrahim Taviî Bursavî'nin hazırladığı *Şehnâme Tercümesi*'nin gerek nazım kısımları gerek nesir kısımları sade bir dille yazılmıştır. Arapça ve Farsça kelimeler az miktarda olup anlaşılması kolaydır. Tercüme, 17. yüzyılda istinsah edilmiş olmasına rağmen Eski Anadolu Türkçesi'nin dil özelliklerini taşımaktadır.

Eser her kesimden insanın okuyup anlayabileceği yalınlıktadır. Okuyucuya olayları özetleme niyetiyle oluşturulan eserde tabii olarak tasvirler hemen hiç yer almaz. Gerek savaş sahneleri gerek diğer olaylar okuyucunun gözünde canlandırılmak niyetiyle oluşturulmamıştır. Cümleler çok kısa ve nettir. Hiçbir konu ayrıntılı anlatılmaz. Yazar, eseri oluştururken eserin edebî özelliğinden çok olayların anlaşılmasını göz önünde tuttuğundan cümle yapısına pek önem vermemiştir.

Metinde, aynı kelimelerin yazılışında harf değişikliğine az da olsa rastlanmaktadır. Özellikle zarf fiil eki metinde çok fazla kullanılmış, aynı cümlede yargılar birbirine genellikle bu ekle bağlanmıştır. Bağlaç olarak ise *vu*, *vü* bağlaçları sıkça karşımıza çıkmaktadır.

Bu bölümde genel olarak metnin dil özellikleri hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

2.5.1.Ünlü Harflerin Yazılışı

/a/Ünlüsünün Yazılışı

/a/ ünlüsü, ön seslerde çoğunlukla elif (ا) ile gösterilmiştir. Bazen de medli elif (آ) ile gösterilmiştir.

atadan (1b/11.), aña (6b/14.), andan (6b/14.), aḡşama (18a/6.)

İç seslerde/ a/ ünlüsünü göstermek için elif (ا) kullanılmıştır.

babañ (9a/2.s.), añaru (12b/11.s.), ṭaḡ (22b/9.)

Son seste elif (ا) ve güzel he (ه) ile yazılmıştır.

aña (1b/3.), zamāne (8a/8.s.), gice (15b, 3.s.), ṣoñra (15b, 4.s)

Uzun a'ların yanında daima elif (ا) kullanılır.

ziyāde (10a/15.s.), nāmına (19a/ 8.s.), elā (1b, 14.s.), izhār (3a/10.s.)

/e/ Ünlüsünün Yazılışı

Ön seste /e/ ünlüsü elif (ا) ile yazılmıştır.

eyü (10a/8.s), eyledikde(11a/9.s), erlik(20a/12.s)

İç seste /e/ ünlüsünü göstermek için bir harf kullanılmamıştır.

eger اكر(14b/ 4.s), evvel اول(1b/8.satır), kimesne كمسنه(1b/9.satır)

Son seste /e/ ünlüsü güzel he (ه) ile gösterilmiştir.

hükmüne حكمنه(7b/1.s.), pādīšāha پادشاهه(9b/7.s.), cenge جنكه(22a/10.s.)

/ı/ ve /i/ Ünlüsünün Yazılışı

Ön seste /ı/ve /i/ ünlüleri elif ye (ی) ile gösterilmiştir.

idüp (19b/14.s.), ikinci (7a/12.s.), içün(7b/8.s.)

İç seste bu harfler bazen ye (ی) harfi ile gösterilmiş, bazen gösterilmemiştir.

elini (18b/7.s.), gibi(7b/5.s.), bile(11b/3.s.)

Son seste düzenli olarak ye (ی) ile gösterilmiştir.

babası (11a/11.s.), yedi(8a/5.s.), dağı(6b/10.s.)

/o/, /ö/, /u/ ve /ü/ Ünlüsünün Yazılışı

Ön seste /o/ /ö/ /u/ ve /ü/ ünlüleri elif vav (و) harfleri ile gösterilmiştir.

olupdur(2b/16.s.), özi(3a/13.s.), üçünci(7a/12.s.), üzerinde(7b/9.s.)

İç ve son seste bu ünlüler vav (و) ile yazılmıştır.

diyü (8b/5.s.), bölük(7a/10.s.), düzüp(7b/8.s.), güne(7b/10.s.)

2.5.2. Ünsüz Harflerin Yazılışı

/c/Ünsüzünün Yazılışı

Metinde cim (چ)ve çim (چ)harfleri genellikle karışık yazılmıştır. İkili kullanım müstensihle ilgili olabilir.

gice(2b/12.s.), niçe(7b/16.s.), cümle(10a/1.s.), egerçi(17a/2.s.)

/h/Ünsüzünün Yazılışı

/h/ harfî metinde aynı kelimelerde farklı şekilde yazılmış, ya da sürekli aynı şekilde yanlış yazılmıştır. Ha (ح) ve hı (خ) harfleri ile ilgili yazım karışıklıdır. Özellikle halk, hoşnud, taht gibi kelimeler sürekli halk, hoşnud, taht şeklinde yazılmıştır. Aşağıda yer verilen örnekler bunlardan sadece bir kaçıdır.

haṭāmuzuñ(2a/11.s.), baḥtı(2b/12.s.), ḥalīfeyken(3b/9.s.) hoş(8a/8.s.), hasta(7b/14.s.)

/g/ Ünsüzünün Yazılışı

/g/ ünsüzü ince seslerde kef (ك/گ) harfi ile kalın seslerde gayın (غ) harfi ile gösterilmiştir.

gayıb(9b/6.s.), azğun (8a/11.s.), göge(22b/8.s.), gice(23b/4.s.), gerçi(2a/12.s.), ğussa(8a/2.s.)

/k/ Ünsüzünün Yazılışı

/k/ ünsüzü ince seslerde kef (ك/گ) ile kalın seslerde kaf (ق) ile gösterilmiştir.

kāyinat(1b/7.s.), kamu(1b/8.s.), kışsa(7b/17.s.), kendü(18b/8.s.)

/ñ/ Ünsüzünün Yazılışı

/ñ/ ünsüzü bu metinde kef harfi (ك) ile gösterilmiştir. Ancak nazal ne ile yazılması gereken bazı yerlerde nun harfi (ن)de kullanıldığı olmuştur. Bu farklılığın müstensih kaynaklı olabileceği kanısındayız.

soñra(8b/5.s.), cihānuñ(14b/5.s.), aña(3b/15.s.), etlerin(6a/5.s.), sūdlerin(6a/5.s.)

/p/ Ünsüzünün Yazılışı

/p/ ünsüzü, zarf fiil eki (-up,-üp) görevindeyken be (ب) harfi ile yazılmıştır. Bu görevde olmayan p, pe (پ) harfi ile yazılmıştır; nadir de olsa p harfi yerine b harfi ya da tam tersi söz konusudur.

ṭapuña(2a/3.s.), olupdur(2b/16.s.), kızap(7b/3.s.), virüp(9b/9.s.), hep(3a/9.s.), bes(4a/3.s.)

/s/ Ünsüzünün Yazılışı

/s/ ünsüzü, ince seslerde sin (س), kalın seslerde sad (ص) ile yazılmıştır.

sürüp(20b/1.s.), şöñra(8b/5.s.), şabâh(15b/5.s.), söze(4b/12.s.)

/t/ Ünsüzünün Yazılışı

/t/ ünsüzü ince seslerde te (ت), kalın seslerde tı (ط) ile yazılmıştır.

kahtlık(6b/11.s.), tapmak(6b/14.s.), defter(2a/11.s.), otuz(6b/15.s.)

2.6.Şehnâme Tercümesi'nin İçinde Geçen Eserler

2.6.1.Ahmedî, İskendernâme: Asıl adı Tâceddin İbrahim b. Hızır olan Ahmedî'nin eseridir. Bu eser Türk edebiyatında ilk *İskendernâme* olma özelliği taşır. Osmanlı tarih yazıcılığında önemli bir yeri olan Ahmedî 735(1334-35) yılında doğmuş, Germiyan Beyliği sarayında yetişmiş, daha sonra Osmanlılar'a intisap etmiştir. Sırasıyla Yıldırım Beyâzıd, Timur ve Yıldırım'ın şehzâdesi Emir Süleyman'a hizmet eder. Son olarak Osmanlı sultanı Çelebi Mehmed'in hizmetinde bulunan şair, ona şiirlerini ve eserini sunar. 792 (1390) yılında telif edilen *İskendernâme*'ye Ahmedî sonradan eklemelerde bulunmuştur. Eserin konusu İskender'in hayatı olmakla beraber aynı zamanda bir öğüt ve ahlak kitabıdır. 8754 beyit ihtiva eden eserde İskender'le ilgili asıl kısımlar 5894 beyittir. Aruzun “fâilâtün fâilâtün fâilün” vezniyle yazılan *İskendernâme*'de olaylar anlatılırken bir tarih verilmemiştir. Ahmedî'nin bu eseri iskender-nâme türü içinde özgün bir yere sahip olup, kendisinden sonra yazılan iskender-nâmelere örnek teşkil etmiştir.⁵¹ Döneminde Eski Anadolu Türkçesiyle eser veren Ahmedî, yazdığı manzum eserlerle hem Anadolu sahası Türk dilinin gelişmesine hem de klasik Türk edebiyatının kurulmasına büyük katkıda bulunmuştur.⁵² Ahmedî, eserinde *Şehnâme*'den fazlasıyla istifade etmiştir.⁵³

2.6.2.Şükrullah Efendi, Behcetü't-Tevârîh: Şükrullah b. Şehâbeddin Ahmed b. Zeynüddin Zeki asıl adıdır. Doğum yeri ve tarihi tam olarak bilinmemektedir. Kendisi *Behcetü't-Tevârîh*'te yirmi iki yaşında iken Osmanlılar'ın hizmetine girdiğini ve bu eseri kaleme aldığıda yetmiş yaşını geçtiğini ifade eder. Zamanının ilim dallarından haberdar âlim bir kişidir. Babası ve dedesi de zamanın önemli âlimlerinden olup Şükrullah Efendi'nin yetişmesi için

⁵¹ Günay KUT; Ahmedî, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.2, sy.165,166

⁵² Ahmet Atilla ŞENTÜRK, Ahmet KARTAL; *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergah yay. sy.159

⁵³ Hasan GÜLTEKİN, age, sy.244

gereken hassasiyeti göstermişlerdir. Şükrullah Efendi, 861 (1456) yılında Fatih Sultan Mehmed'in sadrazamı Mahmud Paşa için, on üç kısma ayrılmış *Behcetü't-Tevârih* isimli eserini yazmıştır. Bu eser, başlangıçtan 855(1451) yılına kadarki olayları konu alan bir genel dünya tarihidir. Ancak eseri İslam tarihi olarak değerlendirmek daha doğrudur. Eser, tarih olarak geniş bir zaman dilimini kapsamasına rağmen kısa sayılabilecek niteliktedir. On üç bölümden meydana gelen eserin birinci bölümünde feleklerin, yıldızların meydana gelişi, insanlığın yaratılışı, insan organlarının meydana gelişi, yerkürenin yüzölçümü, dünyanın yedi iklimi ve yedi denizi, yerküre üzerinde yaşayan milletler anlatılmaktadır. İkinci bölümde Kur'an'da adı geçen peygambelerden; üçüncü bölümde Hz. Muhammed'in nesebinden; dördüncü bölümde Hz. Muhammed'in doğumundan ve dünyadan ayrıldığı zamana kadar geçen olaylardan; beşinci bölümde Hz. Muhammed'in eşleri, evlatları, amcalarından; altıncı bölümde aşere-i mübeşşere sahabelerden; yedinci bölümde aşere-i mübeşşere olmayan sahabelerden; sekizinci bölümde dört mezhep imamı, altı hadis imamı ve sekiz imamdan; dokuzuncu bölümde tarikat şeyhlerinden; onuncu bölümde Yunanlı filozoflar ile diğer dinlerin önemli filozoflarından; on birinci bölümde Melikler, Keyler, Eşkânîler ve Sâsânîlerden; on ikinci bölümde Emevî, Abbasî, Alevî ve Selçuklu sultanlarından; on üçüncü bölümde Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve Fatih Sultan Mehmed'e kadar gelen Osmanlı padişahlarından bahsedilmektedir. Şükrullah Efendi eserini oluştururken kendi zamanından önce yazılmış eserleri kaynak olarak kullanmıştır. Eserin tarihî açıdan asıl değeri Eski Türkler ve Fatih'in tahta oturuşuna kadar geçen Osmanlı tarihini ele alışı nedeniyle olup; ayrıca bugün elde bulunan Osmanlı tarihine ait kaynaklar içerisinde Ahmedî'nin *İskendernâme*'sinden sonra en eskisi olmasından dolayıdır.⁵⁴

2.6.3.Şeyh Cafer Muhammed-i Taberî, Târîh-i Taberî : IX-X. yüzyılda yaşamış tefsirci, tarihçi, fakih, müfessir olan Taberî, Taberistan'ın merkezi Amül'de doğar. Rey, Küfe, Mısır, Suriye gibi beldeleri dolaşarak buralarda bulunan alimlerden dersler alır. Zamanında fıkıh, hadis, tarih ve edebiyat alanlarında dersler alarak kendisini yetiştirip bu alanlarda eserler vermiş, özellikle hadis konusunda büyük âlim olmuştur. Babası rüyasında onun büyük bir âlim olacağını görmüş ve geçimi için ona arazi miras bırakmıştır. Nitekim Bağdat'da yaşadığı sırada Taberî bu araziler ile geçimini sağlamıştır. Ömrünün sonuna kadar tasnif ve telifle ilgilenen

⁵⁴ Şükrullah Efendi; *Behcetü't-Tevârih*, Haz. Hasan Almaz, Mostor yay. İstanbul 2013, sy. 37-50

Taberî, birçok eser kaleme alır ve çok sayıda öğrenci yetiştirir. Zamanında halk tarafından sevilen biridir ancak muhalifleri de çoktur. Eserlerinin bazıları zaman içerisinde kaybolmuş bazıları günümüze ulaşabilmiştir. Târîh-i Taberî olarak bilinen eser *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk* ve *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk* adlarıyla da bilinmektedir. Bu eser dünyanın yaratılışından 302(915) yılına kadar olan olayları içermektedir. Hz.Adem'in yaratılışından başlayarak Hz. Muhammed'in hicretine kadar meydana gelen olayları kaleme alan Taberî, hicretten sonraki olayları belgeleriyle birlikte yazmıştır. Kendisinden sonra gelen birçok esere kaynaklık etmiştir.⁵⁵

2.7.Şerîfî'nin Şehnâme Çevirisi ile İbrahim Tavl Bursavî'nin Şehnâme Tercümesi Üzerine

İbrahim Tavl Bursavî, eserinin sebeb-i telif bölümünde açık ve net bir şekilde amacının –isim vermeden- hazırlanan *Şehnâme* tercümesini kısa ve yalın bir hale getirmek olduğunu belirtir.

“Sultân Ğavrî Mısr'da sultân olduğda muḳaddemâ 'Acem'de Firdevsî-i Tûsî Sultân Maḥmûd'a zebân-ı Fârisî üzre nazm eyledüğü meşhûr olan *Şehnâme*'yi Mısr'da seyyid nâmına bir şâ'ire lisân-ı Türkî üzre tercüme itdürdüğü *Şehnâme* tabaḳdan otuz cüz miḳdârı nazmla ğâyet mufaşşal u muṭavvel olup seferde vü ḥazarda götürülmesi mümkün olmamağla”

İsmi verilmeyen, Mısır'da bulunan ve tercümeyi gerçekleştiren kişi şair Şerîfî'dir. Orhan Şaik Gökyay, *Şehnâme ve Türkçe Tercümeleri* isimli makalesinde şöyle bir bilgiye yer verir:

“İkinci tercüme, Seyyid Şerîfî'nin tercümesidir. Tam adı Hüseyin b. Hasen Muhammed Hüseyin Hanefî'dir. Kitabın başka yerlerinde adı Şerif, Şerîfî diye geçiyor. Bir yerde de yazar kendisini Seyyid diye vasıflandırıyor.”⁵⁶

Seyyid Şerîfî, Diyarbakirli olup memleketinde tahsilini tamamladıktan sonra İstanbul'a gelmiş, buradan Mısır'a geçmiştir. *Şehnâme*'yi tercüme ederek Sultan Kansu Gavri'ye sunmuştur.

Şerîfî, tercümesinde Sultan Gavri'nin çok okuyan, ilimle meşgul olan bir padişah olduğunu söyledikten sonra bir gün kendisini çağırdığını belirtir. Sultan

⁵⁵ Mustafa FAYDA; Taberî, Muhammed b.Cerîr, *Türkiye Diyanet Vakfı İA*, c.39, sy.314-318

⁵⁶ Orhan Şaik GÖKYAY, age, sy.46

Gavri, Şerîfî'ye elinde bir metin bulunduğunu Türkçeye çevrilmesini istediğini söyler. Bunun üzerine Şerîfî de sultana, Acem dilini çok iyi bildiğini neden bu eserin Türkçeye çevrilmesini istediğini sorar. Sultan Gavri, bu eserin Türkçeye çevrilmesinin ve kişilerce okunmasının bir hayır olduğunu, kendisinin de böyle bir hayra vesile olmak istediğini söyleyince Şerîfî de teklifi kabul eder.⁵⁷

Eseri tercüme eden Şerîfî, Sultan Gavri'ye sunar. İbrahim Tavil'in sözlerinden anladığımız kadarıyla o da bu eseri görmüş, bunun hacimce fazla olduğunu düşünmüş ve eseri kısaltmaya karar vermiştir.

İsmi zikredilmemesine rağmen bu tercümeyi yapan kişinin Şerîfî olduğunu iddia etmemizin birkaç sebebi bulunmaktadır. Bunlardan ilki yukarıda bahsettiğimiz Orhan Şaik Gökyay'ın belirttiği gibi Şerîfî'nin döneminde "seyyid" namıyla bilinmesi ve bizim hazırladığımız tercümede de "seyyid" sıfatıyla bilinen bir kişiden tercüme edildiğinin söylenmesidir.

Diğer sebepleri ise şu şekilde özetlenebilir: İbrahim Tavil bu eserin nazım kısımlarından alıntılar yaptığını söyler. Nitekim iki eser karşılaştırıldığında nazım kısımları ortaktır. Şerîfî, eserini m. 916'da (h.1511) tamamlamış, İbrahim Tavil hemen akabinde m. 1019 (h.1610/1611) tercümesini yazmaya başlamıştır. Yine İbrahim Tavil'in eserindeki başlıklar birebir Şerîfî'nin başlıklarıyla aynıdır.

Nitekim İbrahim Tavil'in sözlerinden onun şairlik iddiasının bulunmadığını ancak hem hayır duası almak amacıyla hem de bu eseri kısaltarak daha kullanışlı hale getirmek sebebiyle bu işe giriştiğini öğreniyoruz.

Özellikle nazım kısımlarını tabir-i caizse elini sürmeden kendi eserine aktarması onun bu konuda pek de meziyetinin olmadığını gösterir. Nesir kısımlarında ise olaylar çok kısa cümleler ile özetlenmiş bazı yerlerde anlam kargaşası oluşmuştur.

Bu kısımda her iki eser karşılaştırılarak farklılıklar ve benzerlikler üzerinde durulacaktır.

⁵⁷ Zuhul KÜLTÜRAL, Latif BEYRELİ, age, sy.18,19

Aynı Beyitte Kelime veya Ek Değişikliği

Şerîfî 00047. beyit:

Ki tapuña senüñ bil bağlayalar
Dağı derdüñe gönül bağlayalar⁵⁸

İbrahim Tavil Bursavî 18. beyit:

Ki tapuña senüñ bel bağlayalım
Dağı derdüñle gönül bağlayalım

Şerîfî 00109. beyit:

Kerâmet anuñ-ıla buldı âdem
Nizâm anuñla tutdı cümle âlem⁵⁹

İbrahim Tavil Bursavî 30. beyit:

Kerâmet anuñ ile buldı âdem
Nizâmı anuñ ile tutdı ‘âlem

Şerîfî 00177. beyit:

Çü Hâk kendüzin itdi aña ızhâr
Yüridi kapladı kendüyi envâr⁶⁰

İbrahim Tavil Bursavî 57. beyit:

Çü Hâk kendüzin itdi aña ızhâr
Büridi kapladı kendüyi envâr

Şerîfî 00184. beyit:

Yazuklu ümmeti çün buldı gufrân
Gine yirden yaña eyledi cevân⁶¹

İbrahim Tavil Bursavî 59. beyit:

⁵⁸ Zühal KÜLTÜRAL, Latif BEYRELİ; age, sy.2

⁵⁹ Zühal KÜLTÜRAL, Latif BEYRELİ; age, sy.5

⁶⁰ Zühal KÜLTÜRAL, Latif BEYRELİ; age, sy.7

⁶¹ Zühal KÜLTÜRAL, Latif BEYRELİ; age, sy.8

Yazuḡlu ümmeti çün buldı ġufrān
Yine yirden yaña eyledi cevlan

Şerîfî 00188. beyit:

Daḡı āline vü etbā'ına hem
Daḡı ezvācına eşyā'ına hem⁶²

İbrahim Taviİ Bursavî 62. beyit:

Daḡı āline vü etbā'ına hem
Daḡı ezvācına eşbā'ına hem

Şerîfî 00744. beyit:

Hükümet eyledi kırğ yıl tamāmī
İder devrinde rāḡat ḡāş u 'āmı⁶³

İbrahim Taviİ Bursavî 99. beyit:

Hükümet eyledi kırğ yıl tamāmī
Olur devründe rāḡat ḡāş u 'āmı

Şerîfî 01124. beyit:

Adı Ḍaḡḡāk' idi ol nev-cüvānuñ
Dilr ü pehlevānı-dı zamānuñ⁶⁴

İbrahim Taviİ Bursavî 127. beyit

Adı Ḍaḡḡāk idi ol nev-cevānuñ
Dilr ü pehlivān idi cihānuñ

Şerîfî 01150. beyit:

Yigit sāde-dil idi batdı taña
Ne kim ol didi bu and içdi aña⁶⁵

⁶² Zuhāİ KÜİTÜİAL, Latif BEİRELİ; age, sy.8

⁶³ Zuhāİ KÜİTÜİAL, Latif BEİRELİ; age, sy.28

⁶⁴ Zuhāİ KÜİTÜİAL, Latif BEİRELİ; age, sy.41

İbrahim Tavil Bursavî 128. beyit:

Yigit sâde-dil idi kıldı taña
Ne kim ol didi bu and içdi aña

Şerîfî 01923. beyit:

Pes andan Gâve oğlın bî-tekellûf
Alup oğlını çekmedi tevaqquf⁶⁶

İbrahim Tavil Bursavî 148. beyit:

Pes andan Gâve oğlın bî-tekellûf
Alup gitdi ü çekmedi tevaqquf

Şerîfî 04597. beyit:

Çü Hakk'ıñ şıbgatından sen kaçarsın
Kaçan sen hakkı bātıldan seçersin⁶⁷

İbrahim Tavil Bursavî 166. beyit:

Çü Hakk'ıñ kudretinden sen kaçarsın
Kaçan sen hakkı bātıldan seçersin

Şerîfî 04599. beyit:

Saña çirkin eger görindi oğlan
Gözet kim nâz-ıla bisledi Yezdân⁶⁸

İbrahim Tavil Bursavî 167. beyit:

Saña çirkin eger görindi oğlan
Gözet kim kuşlara besletdi Yezdân

Şerîfî 04794. beyit:

⁶⁵ Zuhâl KÜLTÜRAL, Latif BEYRELİ; age, sy.42

⁶⁶ Zuhâl KÜLTÜRAL, Latif BEYRELİ; age, sy.69

⁶⁷ Zuhâl KÜLTÜRAL, Latif BEYRELİ; age, sy.163

⁶⁸ Zuhâl KÜLTÜRAL, Latif BEYRELİ; age, sy.163

Yüzidür mäh illā pür-mehābet
Boyıdur serv leykin pür-şalābet⁶⁹

İbrahim Tavl Bursavî 168. beyit:

Yüzidür mäh illā pür-mehābet
Boyıdur serv-i alā pür-şelābet

Şerîfî 04793. beyit:

Şanasın Sām'dur yāḥud Nerīmān
Elinden fıl anuñ kırtaramaz cān⁷⁰

İbrahim Tavl Bursavî 169. beyit:

Şanasın Sām'dur yāḥud Nerīmān
Elinden bebr ü fıl kırtarımaz cān

Şerîfî 07336. beyit:

Şaḫn kim çıkmayasın buyruğundan
Ne dirse dönme azından çoğundan ⁷¹

İbrahim Tavl Bursavî 182. beyit:

Ḥaḫ'ın kim çıkmayasın buyruğundan
Ne dirse çıkma azından çoğundan

Şerîfî 07757. beyit:

Ḳazādan ceng iderken şāh Nūder
Olur Efrāsiyāb'ıla ber-ā-ber⁷²

İbrahim Tavl Bursavî 201. beyit:

Ḳazādan ceng içinde şāh Nūder
Olur Efrāsiyāb ile ber-ā-ber

⁶⁹ Zuhāl KÜLTÜRAL, Latif BEYRELİ; age, sy.170

⁷⁰ Zuhāl KÜLTÜRAL, Latif BEYRELİ; age, sy.170

⁷¹ Zuhāl KÜLTÜRAL, Latif BEYRELİ; age, sy.260

⁷² Zuhāl KÜLTÜRAL, Latif BEYRELİ; age, sy.274

Şerîfî 07921. beyit:

Kažā gibi irer ardından anuñ
Alur yolını ol şāh-ı cihānuñ⁷³

İbrahim Tavis Bursavî 209. beyit:

İrüp Efrāsiyāb ardından anuñ
Alur yolını ol şāh-ı cihānuñ

Şerîfî 08675. beyit:

Göçüp Efrāsiyāb iline geldi
Bu yaña şāh-ı Īrān anda qaldı⁷⁴

İbrahim Tavis Bursavî 213. beyit:

Göçüp Efrāsiyāb iline gitdi
Bu yaña şāh-ı Īrān anda qaldı

Şerîfî 08925. beyit:

Bize evvel gerekdür bir ulu baş
Çeri anuñ öñinde ide şavaş⁷⁵

İbrahim Tavis Bursavî 220. beyit:

Bize evvel gerekdür bir eyü baş
Çeri anuñ öñinde ide şavaş

Şerîfî 11253. beyit:

Eline bend ü boynına selâsil
Ayağına qodılar qayd-ı müşkil⁷⁶

İbrahim Tavis Bursavî 243. beyit:

⁷³ Zuhall KÜLTÜRAL; Latif BEYRELİ; age, sy.280

⁷⁴ Zuhall KÜLTÜRAL; Latif BEYRELİ; age, sy.306

⁷⁵ Zuhall KÜLTÜRAL; Latif BEYRELİ; age, sy.314

⁷⁶ Zuhall KÜLTÜRAL; Latif BEYRELİ; age, sy. 398

Eline bend ü boynuna selâsil
Ayağına  odılar bend-i müşkil

 erîfî 11727. beyit:

İ itdi ol fig anı   h-ı T r n
Dir ga dir i  m oldu per    n⁷⁷

 brahim Tavis Bursav  249. beyit:

Bu h li g r ben ol   h-ı T r n
Dir ga dir i  m oldu per    n

 erîf  12681. beyit:

Ata  adına dirler R stem-i Z l
Elif  addini    m nu  ider d l⁷⁸

 brahim Tavis Bursav  260. beyit:

Ata  adına dirler R stem-i Z l
Elif  addini    m nu  k lur d l

 er f  14736. beyit:

El urd  ya asını eyledi   k
Eli-le  oldururdu ba ına   k⁷⁹

 brahim Tavis Bursav  263. beyit:

El urd  ya asını eyledi   k
 ki eliyle d ger ba ına   k

⁷⁷ Zuh  K LT  RAL; Latif BEYREL ; age, sy.415

⁷⁸ Zuh  K LT  RAL; Latif BEYREL ; age, sy.449

⁷⁹ Zuh  K LT  RAL; Latif BEYREL ; age, sy.521

Aynı Beyit İçerisinde Yeri Değiştirilen Kelimeler

Şerîfî 00172. beyit:

Çadem başdı çü milk-i lâ-mekâna
Özinden geçdi vardı irdi cāna⁸⁰

İbrahim Tavis Bursavî 53. beyit:

Çadem başdı çü mülk-i lâ-mekâna
Özinden vardı irdi geçdi cāna

Şerîfî 00208. beyit:

İderdi Hakk'a ol şükr ü sipâsı
Halîfeyken murakka'dı libâsı⁸¹

İbrahim Tavis Bursavî 71. beyit:

İderdi ol Hakk'a şükr ü sipâsı
Halîfeyken murakka'dı libâsı

Şerîfî 01110. beyit:

Çü Cemşîd'ün karañu oldu günü
Gözine bir görindi günü dünî⁸²

İbrahim Tavis Bursavî 123. beyit:

Çü Cemşîd'ün karañu oldu günü
Gözine bir görindi dünî günü

Şerîfî 11831. beyit:

Pes andan oldu dün gün fikre meşgûl
Ki nice bula göge çıkmağa yol⁸³

İbrahim Tavis Bursavî 254. beyit:

⁸⁰ Zuhâl KÜLTÜRAL; Latif BEYRELİ; age, sy.7

⁸¹ Zuhâl KÜLTÜRAL; Latif BEYRELİ; age, sy.9

⁸² Zuhâl KÜLTÜRAL; Latif BEYRELİ; age, sy.40

⁸³ Zuhâl KÜLTÜRAL; Latif BEYRELİ; age, sy.419

Pes dün ü gün oldu fikre meşgûl
Ki nice bula göge çıkmaya yol

Yukarıda bahsedilen küçük farklılıklar dışında her iki eserin nazım kısımları aynıdır.

2.8.İbrahim Tavil Bursavî'nin Şehnâme Tercümesi ve Ahmedî'nin İskendernâme'si Üzerine

İskendernâme, 8754 beyitten oluşan manzum, mesnevi tarzında yazılmış telif bir eserdir. Hz.Adem ile başlayan eser, Makedonya kralı İskender'in hayatı ve kahramanlıkları ile devam eder. Aynı zamanda eserde felsefe, psikoloji, coğrafya, tarih, tıp gibi birçok alanda ansiklopedik bilgiler yer alır. Aristo, Hipokrat, Sokrat gibi ideal hükümdarların vasıfları, dünya tarihinde adı geçen güçlü sultanların başarılarının sırları ve ülkesini felakete sürükleyen sultanların hatalarının sebepleri gibi konulara yer verilir.⁸⁴

Ahmedî eserinde dönemin felsefî, tasavvufî bilgilerini tartışarak zamanının ilmî bilgilerini özetler. *İskendernâme* sırf tarihî bilgileri ardı ardına veren bir eser olmaktan ziyade kültürel bilgileri de içinde barındıran bir yapıttır. Eser bu yönüyle hazırladığımız *Şehnâme Tercümesi*'nden farklıdır. Ahmedî'nin eseri çok daha hacimli, konu olarak çok daha çeşitlidir.

Ahmedî, eserinde İbrahim Tavil Bursavî'den farklı olarak birçok konuya yer vermiştir ki bunlardan biri de aşktır. Firdevsî'nin de ele aldığı aşk konusu İbrahim Tavil Bursavî'de yer almaz. Görüp beğenme şeklinde kısa bir bölüm yer alır.

İskendernâme'de Hz. Adem ile başlayan yolculuk Emevî, Abbasî, İlhanlı ve Osmanlı Devletleri'ne kadar uzanır. Bu açıdan geniş bir zaman dilimini kapsar. İbrahim Tavil'in yaptığı tercümede çok daha dar bir zaman dilimi yer alır.

Keyûmers'in padişahlığı ile başlayan süreçte her iki eser aynı olmasa da benzer cümlelerle konuyu özetler:

İbrahim Tavil Bursavî:

Ve tûfân-ı Nûh'da bir ulu tağda mağâraya girüp ve anda alup soñra ilhâm-ı Rabbânî ve 'inâyet-i Sübhânî olmağın (5a)

⁸⁴ Günay KUT; age, sy.165

Ahmedî:

5086. Lîki Tûfândan helâk olmuş-ıdı

Yiryüzi_anlardan tehî kalmış-ıdı

5087. Tagda bir gâr içre olmuşdı nihân

Ol Keyümers olmadın Tûfân ayân

5088. Anda tâat kılur-ıdı rûz u şeb

Hâlîkuñ Rıdvânın iderdi taleb⁸⁵

İbrahim Tavil Bursavî Hoşnek ile ilgili:

99. Hükümet eyledi kırk yıl tamâmî

Olur devründe rāhat hāş u ‘āmı

Ahmedî:

5103. Kırh yıl dünyāda hükm itdi temām

Soñra gitdi kaldı ansuz bu makām⁸⁶

İbrahim Tavil Bursavî Dahhâk ile ilgili:

Pâdişâh dahı kabûl idüp ve İblis öpüp gâyib olup omuzlarında iki yılan biter
(9b)

Ahmedî:

5218. Birgün opdı_anı omuzından nihân

Bitdi iki omuzında_iki yılan⁸⁷

İbrahim Tavil Bursavî Ferîdûn’un oğullarıyla ilgili:

Memleketini üç kısım idüp ulu oğlu Selm’e cümle Rûm u Mağrib memleketini
virdi. İkinci oğlu olan Tûr’a Çîn u Māçîn ve Semerkand’dan añaru (13a) Türk ü
Tātār memleketini virdi ki aña Tûrân dirler. Vü üçüncü oğlu İrec gâyet kendünüñ
mağbûli olup ziyāde sevmekle Bâbil ü Irāk tā Hind memleketine varınca kendü
oturduğı İrân memleketi...

Ahmedî:

⁸⁵ <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10667,ahmediskendernameyasarakdoganpdf.pdf?0> sy.317

⁸⁶ <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10667,ahmediskendernameyasarakdoganpdf.pdf?0> sy.318

⁸⁷ <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10667,ahmediskendernameyasarakdoganpdf.pdf?0> sy.325

5327. Tūr'a Türk ü Çini bildürmüş-idi
Selm'e Rûm u Magrib'i virmiş-idi
5328. Fârs kalmışdı İrac'a vü hem Irāk
Lîki bu iş geldi Tūr u Selm'e şāk⁸⁸

İbrahim Tavil Bursavî ve Ahmedî, padişahların zamanında zuhur eden peygamberleri de söylemişlerdir. Ahmedî bu peygamberleri metnin içine dahil ederken İbrahim Tavil Bursavî sadece başlık kısmında peygamberlere yer vermiştir.

2.9.İbrahim Tavil Bursavî'nin Şehnâme Tercümesi ve Şükrullah Efendi'nin Behcetü't Tevârih Eseri Üzerine

Eserini 861 (m.1456) yılında bitiren Şükrullah Efendi, başlangıçtan 855 (m.1451) yılına kadar olan süreci anlatır. Genel bir dünya tarihi gibi gözükse de içeriği itibariyle İslam tarihi mahiyetindedir.⁸⁹

İran'ın destansı tarihini anlatan *Behcetü't-Tevârih*; coğrafya, kozmografya, astronomi ve din gibi konulara da değinir. Bu yönüyle üzerinde çalıştığımız *Şehnâme Tercümesi*'nden farklıdır. Her iki yazar da eserlerinin başında hangi kaynaklardan yararlandıklarını belirtirler. Anlattıklarını belli bir kaynağa dayandırmaları eserlerini nesnel ve resmi bir havaya büründürür.

Şerîfî'nin tercümesini bir şablon metin olarak kullanan İbrahim Tavil, eserinin başına koyduğu referanslar ile farklı bir yol izler. Bu anlamda İbrahim Tavil eserini tarih metni olarak gösterme yoluna gitmiştir. Ancak olaylar anlatılırken tarih verilmemiştir.

İbrahim Tavil, eserinde olayları nesirle anlatırken araya beyitler serpiştirir. Aynı durum *Behcetü't-Tevârih*'de de mevcut olmakla beraber Şükrullah Efendi araya hikayeler de eklemiştir. İbrahim Tavil'in padişahlardan bahsederken özellikle hangi icadı gerçekleştirdiğini söylemesi yine iki eserin ortak noktalarından biridir.

İbrahim Tavil, padişahların hangi nesepten geldiğini daha dar bir şekilde açıklarken (Zâl oğlu Rüstem, Neriman oğlu Sam şeklinde) Şükrullah Efendi bunu ayrıntılı bir biçimde verir. (Efrâsiyâb b. Yâsir b. Rây b. Burek b. Sâsib b. Zu Surur

⁸⁸ <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10667,ahmediskendernameyasarakdoganpdf.pdf?0> sy.332

⁸⁹ Şükrullah Efendi, age, sy.38

b. Tuh b. Ferîdun) Şükrullah Efendi daha uzun cümleler ve tasvirler ile metnini oluşturur iken; İbrahim Tavl çok daha kısa cümleleri tercih eder ve betimleme yapmaktan kaçınır.

Tarihe ışık tutma niyetinde olan *Behçetü't-Tevârih* isimli eser, İbrahim Tavl'in başvurduğu ve referans gösterdiği bir kaynak olmuş ve bununla sınırlı kalmıştır.

2.10.İbrahim Tavl Bursavî'nin Şehnâme Tercümesi ve Şeyh Cafer Muhammed-i Taberî'nin Târîh-i Taberî Eseri Üzerine

İslam Tarihinin büyük eserlerinden olan *Tarih-i Taberi* hicri üçüncü asırda Arap dili ile yazılmış olup yazarı ünlü tarihçi Şeyh Cafer Muhammed-i Taberî'dir. Bizim gördüğümüz dört ciltlik eser, Topkapı'da bulunan nüshasıdır. Kitabın Türkçe tercümesi Hüsameddin Çelebi'ye aittir.

Tarih-i Taberî oldukça hacimli ve kapsamlı bir eser olup dünyanın yaratılışından 302 (915) yılına kadar olan olayları konu edinir. Eser, Allahü Teâla'nın bu kainatı niçin yarattığı sorusu ile başlayarak; sırasıyla Hazret-i Adem'in yaratılışı, Adem'e meleklerin secde edişi, Adem ile Havva'nın cennetten çıkarılışı, Adem'in yere inişi ve diğer hadiseler ile devam eder. Özellikle eserin peygamberler tarihi açısından geniş bilgiler ihtiva etmesi önemini arttırır.

Tarih-i Taberî'nin, İbrahim Tavl'in *Şehnâme Tercümesi* ile olan müsterekliği kısa bir kısımdır. Şeyh Cafer Muhammed-i Taberî'nin tarihini yazdığı zaman dilimi diğer tarih kitaplarına göre kısa gözüke de hadiseler üzerinde ayrıntılı duruşu önemlidir. Şeyh Cafer Muhammed-i Taberî eserinde Firdevsî'nin *Şehnâme*'sinden de alıntı yapmıştır. Bu kısımlar hariç eser tümüyle nesir biçiminde yazılmıştır.

Tarih-i Taberî'nin bir başka yönü de eserde hikayelere çokça yer verilmesidir. Olay anlatılır akabinde olayla ilgili bir kıssaya yer verilir. Şeyh Cafer Muhammed-i Taberî anlattıklarını yer yer hadis ve ayetlerle destekler. Bu eserde cümlelerin kısa tutulması İbrahim Tavl Bursavî'nin *Şehnâme Tercümesi*'yle benzerlik gösteren bir husustur. Keyûmers'in hikayesi iki eserde şu şekilde nakledilir:

İbrahim Tavl Bursavî:

“Kiyümers cihānda evvelā pādişāh olup okumaḡ u yazmaḡ ve ekmek ü biçmek ve nice şana’tlar ve hüneler evvelā dünyāda ol icād eyledi ve nesebinde ihtilāf olunup üç rivāyet erbāb-ı tevārīḡden naḡl olınmışdur. (4b)

Evvelki rivāyet Ādem ‘aleyhisselām oḡlıdur. İkinci rivāyet Ādem oḡlı olan Şīt’ün ‘aleyhisselām oḡlıdur. Üçüncü rivāyet Nūḡ’uñ ‘aleyhisselām dördüncü oḡlı Sām’dur. Ve biñ yıl ‘ömri oldı pādişāh daḡı olmadın (5a) ḡalāyıkdan ḡat’-ı ‘alāḡa idüp ḡaḡlarda vūḡuş ile üns ḡutup gezüp Allāḡ Te‘ālāya ḡā‘at u ‘ibādet iderdi. Ve ḡayrı libāsı olmayup ḡaplanlar derisinden libās u tāc giyüp ve yemişler yiyüp ot otlardı.”

Şeyh Cafer Muhammed-i Taberî:

“Keyûmers Hazret-i Adem’e denilirdi. Halk bütün Keyûmers’ten gelmiştir! derler. Onların inanışına göre Keyûmers’e Cilşah’ta denilmiştir. Çünkü o balçıktan yaratılmıştır.”⁹⁰

İbrahim Tavil eserinde kahramanların dış görünüşü hakkında bilgi vermezken; Şeyh Cafer Muhammed-i Taberî anlattığı olay ve kişi hakkında bütün ayrıntıları vermeye özen gösterir:

“Keyûmers, Kaynan oḡlu Mehlaıl’in oḡullarındandı ve adil bir kimseydi! Adı dünyayı tutan padişahlardandı ve cihanı onaran, şehirler kuranlardan birisiydi derler. Keyûmers, çok güzel yüzlü idi. Ona gezici de derlerdi. Mekanı daḡ içindeydi. Halk ile az görüşürdü. Çok uzun boyluydu. Her kim onu görse onun heybetinden korkardı. Yün eğirmek, kıl örmek ondan kalmıştı. Bu sanatları icat etmişti. Elbise dikmişti. Ve Hazret-i İdris’ten terzilik öğrenmişti, derler.”⁹¹

Cemşid ile ilgili olarak İbrahim Tavil Bursavî:

“ve insānı daḡı dört bölük eyledi: Bir bölüḡi pādişāḡlar ḡapusunda ḡidmete ḡābil ḡāş diyü ta‘yīn eyledi. Ve ‘ālem ehline ḡaḡlarda maḡām idüp ḡaḡḡ’a ‘ibādet ü riyāzet eyleyeler diyü ikinci bölük eyledi. Ve üçüncü bölüḡi cenge yararü intihāb idüp pādişāḡlara ‘asker olmaḡ için ‘avām üzerine sipāḡi vü begler aḡalar idüp timār ve ‘ulûfe ta‘yīn eyledi. Ve dördüncü bölüḡi zirā‘at u ḡırāsāt için re‘āya

⁹⁰ Ebû Cafer Muhammed bin Cerir’üt-Taberî; Tarih-i Taberî, Trc.M.Faruk Gürtunca, Sağlam Yayınevi, sy.120

⁹¹ Ebû Cafer Muhammed bin Cerir’üt-Taberî, age, sy.131

kısmı ikinci ta'yîn idüp ašlā biri biri ile arışmayup her biri z işine meşg l olmak i n tenb h id p elli yıl daı bu işlere muayyed oldu" (7a)

Şeyh Cafer Muhammed –i Taber :

"Cem  d halkı d rt kısma ayırmıştır.

Birinci kısım: Asker taifesiydi.

 kinci kısım: Devlet mallarını yazanlardı. Bunlar yapıcılar, defterdarlar, eminlerdi ki hazine iin devlete ait olan malları toplarlardı.

   nc  kısım: ıftcilerdi. Onlara yerler, balar verip ekincilik sanatını   retmişti.

D rd nc  kısım: Şehirlilerdi.⁹²

Tarih-i Taber  de olaylar sırasıyla verilmeye alışılmıştır. Bu anlamda eserde sıra Key mers, H snek Şah, Tahmurs Şah şeklinde giderken Hz. Nuh, Hz.  brahim, Hz.  smail, Hz. Yakup ve di er peygamberlerin hayatları ve başlarından geen olaylar verilmiş; zamanı geldiğinde Menu ehr'den Keykubad'dan bahsedilmiştir. Hazırladığımız *Şehn me Terc me*'sinde ise bu zamanda gelen peygamberler hakkında -başlıktaki kısımlar dışında- bilgi verilmemiştir.

2.11.Şehn me Terc mesi'ne Kaynaklık Eden Eserlerin De erlendirilmesi

 brahim Tavil, eserinin " ftit h-ı Kit b" b l m nde Şer fi'nin terc me etti i metni basitleştirdi ini/sadeleştirdi ini yani bu eserin terc me şeklini  zet haline getirme gayesiyle bu işe başladığını belirtir. Bununla birlikte kendi terc mesi yaparken sadece bu esere ba lı kalmadığını, başka kaynaklardan da faydalandığını aıklar.

Bu b l mde bu eserlere de inilmiş ve hazırlanan terc meyle benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konulmaya alışılmıştır. Buna g re  brahim Tavil'in şablon metin olarak kullandığı Şer fi'nin *Şehn me Terc mesi* ile hazırladığımız *Şehn me Terc mesi* birok aıdan benzerdir. Ahmed 'nin * skendern me*'si, Ş krullah Efendi'nin *Behcet 't-Tev r h*'i ve Şeyh Cafer Muhammed-i Taber 'nin *Tar h-i Taber * isimli eserleri de  brahim Tavil'in tam olarak ifade etti i gibi sadece başvurulan kaynak niyetinde kullanılmış eserlerdir. Bu    eser hacimleri ve

⁹² Eb  Cafer Muhammed bin Cerir' t-Taber , age, sy.133

donanımlarıyla İbrahim Tavl Bursavî'nin tercüme ettiği metinden çok daha geniş kapsamlıdırılar.

İbrahim Tavl Bursavî, bu tercümeyi hazırlarken sadece elinde bulunan metinle yetinmemiş; başka eserlere de bakıp bu eserleri kaynak olarak kullanmıştır. Bu durum onun tercüme işini ciddiye aldığını gösterir ki kendisinin de belirttiği gibi amaç sahih olan bilgiyi nakletmektir.

3.ESERDE GEÇEN KAHRAMANLAR⁹³

3.1. Kiyûmers

Eserin ilk kahramanı Kiyûmers, esere göre ilk padişaktır. Okumak, yazmak ekmek ve biçmek insanlığa ondan kalmıştır. Nesebi hakkında üç rivayet mevcuttur. Birinci rivayet Adem Aleyhisselam'ın, ikinci rivayet Şit Aleyhisselam'ın oğlu olduğudur. Üçüncü rivayet ise Nuh Aleyhisselam'ın dördüncü oğlu olan Sam olduğuna dairdir. Kiyûmers dağlarda gezip Allah'a ibadet etmekte; kaplan derisinden giysiler giyip; yemişler yemektedir.

Esere göre Kiyûmers, Nuh tufânında bir mağaraya sığınır. Ardından Babil iline inerek padişah olur. Çok sayıda şehirler ve binalar imar eder. Astahra ve Demâvend isimli iki şehir bünyad eder ki bunlar kendi içindir. Yaz ve kış Astahra'da duruyor, zaman zaman da Demâvend'de bulunuyordur.

Devler, periler, cinler ve şeytanlar Kiyûmers'in hükmüne mahkumdur. Ehl-i ilim olan Kiyûmers'in Siyâmek isimli güzel bir oğlu vardır.

Var idi bir güzel oğlu o şâhuñ
Ki yüzi tal'at idi mihr ü mâhuñ

3.2. Siyâmek

Kiyûmers'in oğlu Siyâmek, babasına göre daha kısa bir ömür sürer. Kiyûmers'in tek düşmanı Ehrimen ve Ehrimen'in oğlu, Kiyûmers ve Siyâmek 'e gece gündüz zarar verme fikrindedirler. Bunlar kendilerine tabi olan devlerle birlikte taarruza çıkarlar. Dev ordusu Siyâmek'i şehit edip, askerlerini dağıtır. Bunu duyan Siyâmek'in babası Kiyûmers kahrolur. Ah ve figan ile inleyip Ehrimen'den intikam almak için Allah'a yalvarır.

⁹³ Bu bölümde kahramanlar, üzerinde çalıştığımız nüshada yer verildiği kadar anlatılmış ve kahramanların sıralanışı eserde geçen olaylar doğrultusunda oluşturulmuştur.

Allah Kiyûmers'in dualarını kabul eder ve ona melek gönderir. Siyâmek'in oğlu Hoşnek, devler ülkesine giderek babasının intikamını alır. Ve az zaman sonra Kiyûmers vefat eder.

Kiyûmers'e irüp emr-i İlâhî
Kodı Hoşnek başa tâc-ı şâhî

3.3. Hoşnek

Dedesı Kiyûmers'in ölümünün ardından padişah olan Hoşnek, akil ve adil bir padişah olur. Sanatlar icat edip, taştan ateşi çıkarır. Ateşi, Allah Teâlâ'nın nuru olarak düşünmüş ve ateşe tapmak ondan kalmıştır.

Kömürü ve demiri kullanılabilir hale getirmiş, hayvanları birbirinden ayırıp onların derilerini kullanmıştır. Hayvanların etlerini, sütlerini, yağlarını yemek ve vahşi hayvanlardan her türlü kürk yapmak yine Hoşnek zamanından kalmıştır. Kırk yıl hüküm süren Hoşnek, padişahlığı süresince halka rahatlık ve huzur sağlamıştır. Ömrü sora erdiğinde de o da ataları gibi geride bir erkek evlat bırakır.

3.4. Tahmerûs (Tahmurs)

Hoşnek'in oğlu olan Tahmerûs'un lakabı “divbend” yani devbağlayandır. Adaletli, adil ve kamil bir padişah olan Tahmerûs, yeni sanatlar ortaya çıkarır. Vahşi hayvanları ve kuşları besleyip, avlayıp onları evcilleştirir.

Zamanında devler toplanıp Tahmerûs ve askerlerine saldırırlar. Tahmerûs onların üzerine ism-i azam duası okur ve onlara karşı zafer kazanarak devleri haps eder. Onlardan aman dileyenleri, kensine yeni sanatlar öğretmeleri şartı karşılığında özgür bırakacağını söyler. Devler de ona birçok dil ve sanat öğretirler.

Yazu yazmağı şâhâ resmi ile
Degil bir dürlü otuz kısmı ile

Tahmerûs'un zamanında kıtlık olunca, o da zenginlerin bir öğün yiyip fakirlere de yardım etmesini buyurur. Ayrıca bu zamanda veba salgını olur ve halk hastalıktan kırılır. Bu devirde olan bir başka durum ise: Herkes sevgilisinin şeklini ve suretini tasvir eder, karşısına koyup, öperek ona tapar. Puta tapmak da bu zamandan insanlığa kalmıştır. Halkı puta tapsa da Tahmerûs puta tapmamıştır.

Otuz yıl hüküm süren şah Tahmerûs eceliyle ölür. Geride Cemşîd isminde bir oğul bırakır.

3.5. Cemşîd

Cemşîd'in evvelden ismi Cem iken güneş demek olan Şîd'in eklenmesiyle Cemşîd olur. Yani güneşin toplandığı kişi anlamına gelen bu isim dünyada adilliğin sembolüdür.

Yüzü güzel, sözü tatlı olan Cemşîd demiri ateşe salıp çekiçle döverek onu yumuşak hale getirmiştir. İnsanların yaradılışına göre yazın ve kışın ayrı ayrı giyinmek Cemşîd'in keşfettiği bir şeydir. Bunlarla uğraşırken bir elli yılı geçirir Cemşîd.

O, insanları dört bölüğe ayırır: Birinci bölüm padişahın kapısında hizmet eyleyenlerdir. İkinci bölümü dağları kendine makam/meکان edinerek kendini ibadet ve riyazete verenler oluştururken; üçüncü bölümü padişahın yanında savaşa giderek cenk edenler oluşturur. Ki bunları da kendi içinde ayırmıştır. Dördüncü bölüğe ise ekincileri tayin eder. Bunlar ziraat işleriyle uğraşır. Elli yılını da bu işlerle uğraşmakla geçiren Cemşîd, ayırdığı bölüklerin ve işlerinin birbirine karışmaması için çaba sarfetmiştir.

Devler ve cinlere musahhar olan Cemşîd onlara binalar bünyad ettirir. Duvarlar, kubbeler, kemerler, hamamlar yaptırır. Dağları kazdırıp mağaralardan altın ve gümüş çıkartır. Dahası denizde sadeften inciler çıkartmak Cemşîd'den kalmıştır. Çeşitli otların kokularını keşfetmiştir. Bunlar: anber, susen, menekşe, gül... Ayrıca gemileri denizde yüzdürmeyi başarmıştır. Bir elli yılı da Cemşîd böyle geçirir.

Yine bir elli yıl müddet tamâmî

Bu işler üstüne virdi nizâmı

Bundan sonra altın ve gümüşten kendine taht düzen Cemşîd, periler ve cinleri de toplayıp eğlenceler düzenlemeye başlar. Bu eğlenceler Cemşîd ile anılır olmaya başlanır; o güne "nevruz" denir ve Acem yılbaşı olarak kutlanır. Cemşîd bu olaydan sonra üç yüz yıl geçirir ve bu süre zarfında hiç hasta olmaz.

Cemşîd'in düzenlediği eğlencelerin sonu gelmez; o dahil herkes mutludur. Etrafına alimleri, bilginleri toplayıp geçmiş ve gelecekte bilgi alan Cemşîd istediği

zaman her haberi öğrenmek ister. Mütemadiyen içerek dert yüzü görmez. Hem insanlar hem cinlere hükmederek yedi yüz yıl ömür sürer. İblis onu Hak'dan uzaklaştırarak mağrur olmasına sebep olur. Cemşîd etrafındaki her şeye sahip olduğunu ve hükmettiğini düşünmektedir. Halktan kendisine secde etmesini ister ki zira ona göre ondan başka secde edilecek biri yoktur. Bunun üzerine halk Cemşîd'den nefret etmeye başlar. Hikayeye göre Allah, Cemşîd'in bu azgınlığının karşısında onu Dahhak'a havale eder.

3.6. Dahhâk

Rivayete göre Arap içinde Hatem-i Tayyi⁹⁴ gibi cömert, mert, akil, adil, binicilikte iyi Mirdâs isimli biri vardır. Birçok deveye, ata, koyuna ve kuzuya sahipti. Bu hayvanlardan kesip fakir fukaraya yedirirdi. Mirdâs'ın ismi Buyûresb, lakabı ise Dahhâk olan yürekli ve cesur bir oğlu vardır. Pehlevce de “Buyûr” on bin; “esb” ise at demektir.

Dahhâk, gece gündüz av ile meşgul iken İblis insan suretinde onun yanına gelir ve ona övgülerde bulunur. Mülâyim sözler ile Dahhâk'ın gönlünü alır, ona nasihatlerde bulunur, doğrudan-yanlıştan bahseder. Bir gün yine Dahhâk'ın yanına gelerek ona bir sır vereceğini söyler. Verilecek olan bu sır İblis'e göre Dahhâk'ın faydasına olacaktır. Onu, menfati doğrultusunda ikna etmeye çalışır.

Yigit sâde-dil idi kıldı taña

Ne kim ol didi bu and içdi aña

İblis, Dahhâk'a babasının ömrünün uzun olacağını eğer onu öldürürse memlekete ve hazineye sahip olacağını söyler. Dahhâk bu konuşmadan sonra huzursuz olur, niye insan babasını öldürsün ki diye düşünür. Ancak İblis bir kere kafasını karıştırmıştır. İblis, Dahhâk'a babasını nasıl öldüreceğini de anlatır ve Dahhâk İblis'ten etkilenerek babasını öldürür. Dahhâk tahta geçip padişah olur. Bu sefer İblis güzel bir yiğit suretinde Dahhâk'ın yanına gelip mutfakta görevlendirilmek üzere iş ister.

Mutfağa kabul edilen İblis, padişaha kimsenin duyup bilmediği çeşitlilikte yemekler hazırlar. Padişah bunun karşısında İblis'e “Dile benden ne dilersen?” diye

⁹⁴ Arap kabileleri arasında tanınmış “Tayyi” kabilesine mensup ve cömertliğiyle meşhur olan İbnü Abd-illâh Bin Sa'd'ın lakabı.

sorar. İblis padişahın iki omzunun arasından öpmek istediğini söyler. Onun kötü niyetinden bihaber padişah razı olur. İblis'in öpmesiyle padişahın yani Dahhâk'ın omzundan iki tane yılan ortaya çıkar. Acı veren yılanlar karşısında Dahhâk hemen ülkenin dört bir yanında derdine derman aramaya başlar. Şeytan bu sefer de hekim kılığında saraya girer. Her gün iki adam katledip, bunların beyinlerini yılanlara yedirip Dahhâk'ın acısını hafifletir.

Diğer taraftan Cemşîd "Ben Allah'ım, bana secde edin" diye halkına zulüm yapmaktadır. Halk bunu kabul etmeyip, firar ederek Dahhâk'a sığınır. Dahhâk, Arap ve Acem'den asker toplayıp Babil tarafından Cemşîd'in üzerine doğru gider. Cemşîd korkar, tahtını bırakarak firar eder ve dokuz yıl saklanır. Dahhâk onun memleketini, tahtını ve hazinesini zapt eder. Cemşîd, Çin denizini geçmiş iken Dahhâk arkasından asker gönderip yakalatıp iki parçaya ayırır. Sonunda Cemşîd'in devleti ve tacı Dahhâk'a kalır.

Rivayete göre Dahhâk bin yıl Cemşîd'in tahtında oturup hüküm sürer. Ancak hikayeye göre İblis'e uyararak adalet göstermez. Onun zamanında büyücüler ve cadıların eline fırsat geçer, uygun olmayan kişiler göreve gelir.

Diğer taraftan Cemşîd'in iki güzel kızı da burada yaşamakta olup birinin adı Şehrinâz diğerinin adı Ernevâz'dır. Dahhâk tarafından saygı görmektedirler. Cemşîd ile savaşımdan önce Dahhâk'ın omzunda olan yılanlar, yine bu süre içinde insan beyniyle beslenmişlerdir. Hala iki adam katledilip bunlarla yılanlar beslenmektedir.

O ülkede din ve dünya işlerine bağlı Ermâyil ve Kermâyil adında iki şehzade vardır. Bu iki şehzade bir yolunu bulup, Dahhâk'a aşçı olarak mutfağa girerler. O güne kadar insan beyni yedirilen yılanlara, Ermâyil ve Kermâyil Dahhâk'dan habersiz koyun ve sığır beyni yedirirler. Böylece hergün öldürülecek insanları kimse görmeden dağlara yolluyor, koyun ve sığır keserek de yılanları besliyorlardır.

Öte yandan Dahhâk kendi nefsinin peşinde koşuyor; güzel kız veya erkekleri etrafına toplayarak eğleniyordur. Ömrünün son kırk yılına girerken bir gece Ernevâz isimli Cemşîd'in kızıyla sarayında yatarken bir rüya görür. Rüya büyük bir köşkten elinde gürz olan üç kişi çıkar. Bunlar Dahhâk etkisiz hale getirerek, ellerini bağlar ve onu Damâvend dağında hapsederler. Bunu görerek uyanan Dahhâk çok korkar ve bağırmaya başlar. Onun sesinden saray inler. Ernevâz yanına gelerek neler

olduğunu sorunca Dahhâk da rüyasını anlatır. Kız bunun iyi bir alamet olmadığını ertesi gün hemen müneccimleri çağırmasını söyler.

Ertesi gün gelen feraset sahibi müneccimlerden biri Dahhâk’a rüyayı tabir eder. Buna göre Dahhâk bir adamı öldürecek sonra onun oğlu gelip Dahhâk’tan intikamını alacaktır. Bu kişi Ferîdun’dur lakin daha doğmamıştır. Ferîdun rüyaya göre sadece intikamını değil Dahhâk’ın tacını da elinden alacak; o doğduğunda annesi onu saklayarak çobanların yanında inek sütüyle besleyecektir. Ayrıca bunun için yapılacak bir şey olmadığını bu takdirin Allah’tan geldiğini müneccim sözlerine ekler.

3.7. Ferîdûn

Ferîdûn’un babası Tahmûras’ın nesli Nuha dayanmaktadır. Ferîdûn dünyaya gelince annesi onu bir zaman yanında beslemiş ancak sonra dağda çobanlara vermiştir. Dağda üç yıl kalan Ferîdûn’a riyazet ehli bir pir rast gelerek; onu alıp on üç yıl besleyip, terbiye eder. Ferîdûn on altı yaşına gelince şehre gelerek annesini bulur ve babasından haber sorar. Annesi ona “Sen pirin yanında terbiye edinirken Dahhâk çobanı bulup katletti. Evimizi ateşe vererek babanın beynini yılanlara yedirdi.” der.

Annesinden olanları öğrenen Ferîdûn, Hindistan taraflarına doğru yola çıkar ve Dahhâk’ı aramaya başlar. Diğer yandan Dahhâk gördüğü rüyanın etkisiyle korkar ve halkına adaletli davranmaya karar verir. Bunu duyan demirci ustası Gâve, Dahhâk’a “Sen mi adaletli davranacaksın? İki yiğit oğlum vardı. Birinin beynini, omzundaki yılanlara yedirdin; diğerini adamların esir almış. Sen adaletin öte ucusun.” der. Bununla da yetinmez Dahhâk’a isyan eder, halkı toplayıp Ferîdûn’u bulmak için Hindistan taraflarına doğru yola çıkar. Dahhâk’ın adaletsizliğinden ve zulümden yaka silken halk Gâve’ye katılır. Ferîdûn, Gâve, halk ve diğer demirci ustalarıyla Dahhâk’ın üzerine saldırırlar.

Dahhâk’ı yakalayıp Demâvend dağına götüren Ferîdûn, Cemşîd’in kızları Ernevâz ve Şehrinâz’ı yanına alır. Dahhâk sonunda yılanlara kendi yem olur. Ferîdûn onun ülkesini ve tacını ele geçirir.

3.8. Selm, Tûr, İrec

Dahhâk'dan devraldığı tahta oturan Ferîdûn, halkına adaletli davranır; tutsakları azad eder ve ardından validesiyle buluşur. Elli yıl böyle geçer gider. Ferîdûn'un Cemşîd'in kızları olan Şehrinâz'dan iki oğlu, Ernevâz'dan bir oğlu vardır. Bunların her biri yağız delikanlıdır.

Yemen şahının üç kızıyla evlenen Ferîdûn'un üç oğlu hakkında bir gün müneccimler bazı sözler sarfederler. Ferîdûn müneccimlere bu üç oğlanın gelecekteki ilişkisini sormuş, onlar da Ferîdûn'u üzecek cevaplar vermişlerdir. Buna göre iki oğlan fitne çıkararak küçük oğlanı öldürecekler. Bu duruma üzülen Ferîdûn kendince bir yöntem geliştirir.

Buna göre memleketi üç kısma ayırarak büyük oğlu Selm'e, Rum ve Batı ülkelerini verir. İkinci oğlu olan Tûraç'ın u Mâcîn'e Semerkant'tan öteye Türk ve Tatar memleketini verir. Üçüncü oğlu İrec'i ise Babil ve Irak'a varıncaya kadar İran memleketi dedikleri kendi tahtının da olduğu yere tayin eder. Ferîdûn'un İrec'e ayrı bir sevgisi olduğu için onu kendinden uzağa göndermek istemez. Diğer iki oğluna kararlarını bildirip onları atandıkları yerlere gönderir.

Atandıkları yerlere giden iki oğlan yerlerini beğenmezler. Kendileri İrec'den büyük oldukları için İran tahtının onlara kalması gerektiğini düşünerek, birkaç yıl sonra İrec'i öldürüp başını babaları Ferîdûn'a gönderirler. Ferîdûn bu duruma çok üzülür. Ölen İrec'in kızından bir oğlan vücuda gelir ve onun adını Menûçehr koyarlar.

Menûçehr büyüüp yiğit bir delikanlı olduğunda Selm ve Tûr'a savaş açar. Yedi yüz fil ve askerle cenk ederek Turan sınırına ulaşır Selm ve Tûr'u katledip başlarını babaları Ferîdûn'a götürür. Böylece İrec'in intikamı alınmış olur. Bu intikam her ne kadar Ferîdûn'u mutlu etse de diğer iki oğlu için de gözyaşı döker. Bu olaydan sonra Ferîdûn tahtını Menûçehr'e bırakıp vefat eder.

Firîdûn çün gönüldi miḥnet ile

Menûçehr ağladı çok ḥasret ile

3.9. Menûçehr

Ferîdûn'un ölümüyle sarsılan ve beş yüz yıl cihana hakim olan Menûçehr tahta geçer. Gayet adil ve akil olan Menûçehr hak dini üzerine yaşar. Padişahlığından altmış yıl geçtiği vakit Hz. Musa (a.s.) zuhur eder.

Ferîdûn'un katında hizmet eden Neriman oğlu Sâm gibi her ne kadar büyük pehlivanlar varsa Menûçehr'in hizmetine girer. Menûçehr herkese istikakınca altın ve gümüş dağıtarak adaleti sağlamaya çalışır.

3.10. Sâm Oğlu Zâl

Sâm devlet içinde yüce bir yere gelmiş ancak yüreği evlat özlemiyle yanmıştır. Her gün Allah'a dua ederek evlat ister. Allah onun duasını kabul ederek ona bir evlat verir. Ancak başında ve kaşlarında olan kılları beyazdır. Sâm bu işe çok şaşırır ve çocuğu kabullenemez. Halk ne der diye, bu çocuğu Elburuz dağına bırakır.

Bir gün Simurg yavrularına av ararken dağda kundak içinde bir oğlan görür. Allah tarafından yüreğine merhamet gelip o bebeği çocuklarıyla birlikte besler. Diğer taraftan bir gece Sâm'ın rüyasına bir adam gelir. Adam: "Allah sana bir oğlan verdi ve sen onu beğenmeyip bir dağa bıraktın. Ancak onun kaderinde orda ölüm yoktu, hala hayatta. Kuşlar tarafından besleniyor." der.

Sâm yaptığına pişman olarak rüyayı müneccimlere yorumlatır ki ilk aklına gelen çocuğun büyük bir pehlivan olacağı hissidir. Bıraktığı yere gittiğinde çocuğu bulamaz, Simurg'un yuvasına doğru gider. Simurg oğlanı Sâm'a teslim eder. Ayrılırken çocuğa tüylerinden bir tüy verir; yardıma ihtiyacı olduğunda yakmasını, kendisinin hemen geleceğini söyler.

Metnin bu kısmına kadar ismi söylenmeyen beyaz saçlı Sâm'ın oğlunun ismi bu kısımda hemen bir cümle içinde zikredilir. Sâm tarafından Elburz dağından alınan Zâl'den Menûçehr'in haberi olmuş, onu hürmetle karşılamıştır.

Menûçehr, Zâl gibi bir pehlivana altınlar gümüşler dahası Kâbilistân ve Hindistân memleketlerini; Sistân ve Zâbilistân illerini vermiştir. Ayrıca Zâl ülkesine döndüğünde orada her ne kadar alim, bilgin ve ileri gelen varsa onun etrafında yer almıştır. Sâm Zâbilistan'da kalmış, oğlu Zâl ise askerleriyle Kâbilistân'a varıp oranın

hakimi Mihrâb ile görüşmüştür. Mihrâb'ın güzel bir kızı vardır ki Zâl onunla evlenmek ister. Mihrâb ve kızı bu işten razı olur.

Adı verilmeyen kız, bir zaman sonra Zâl'den hamile kalır. Ancak doğum anı yaklaştığında çok sancı çeker. Bunun üzerine Zâl Simurg'un ona verdiği tüyü hatırlar ve yakar. Simurg gelince bir üstad hekim getirerek kadının karnını yardırır. Ve yiğit bir pehlivan olacak olan Rüstem dünyaya gelir.

3.11. Rüstem

Rüstem, büyüdüğünde akil ve adaletli bir yiğit olmakla beraber cesurlukta dedesi Sâm ve babası Zâl'i geçen bir hal içinde olmuştur. Öyle ki Zâl'in azgın bir fili vardır ve bir gece zincirlerinden kurtulup birçok kişiyi helak eder. Bunu gören Rüstem gürzüyle fili alaşağı eder. Zâl oğlunun bu pehlivanlığına ve cesaretine hayran olur, şükürler eder.

Zâl, Rüstem'in yiğitliğini görüp ondan dedesi Nerîmân'ın intikamını almasını ister. Nerîmân (ismi verilmeyen) bir kaleyi almak istemiş ancak orada şehit olmuştur. Sâm da bu kaleyi almaya çalışmış fakat muvaffak olamamıştır. Zâl, kale halkının tuz için canını bile vereceğini, onlar için tuzun çok önemli olduğunu da sözlerine ekler. Rüstem oraya tuz götürürse kapıdan rahatlıkla geçebileceğini düşünerek bunu eyleme döker. Yanına pehlivanlarını da alıp yola çıkar. Kale halkına malı karşılığında tuzu satar. Oradan ayrılırken kaleyi yakarak cediti Nerîmân'ın intikamını alır. Bunu duyan Zâl ve Menûçeher onunla gurur duyarlar.

3.12. Nûder

Menûçeher kısa bir zaman sonra hayatını kaybeder. Ölmeden önce oğlu Nûder'ı yanına çağırarak ona nasihatlerde bulunur. Öncelikle hayatta yüz yirmi yıl kaldığını ancak her ne kadar yaşarsa yaşasın herkesin ömrünün bir sonu olduğunu belirtir. Çok sayıda şehir ve memleketler almış, mal ve servet edinmiştir ancak insanın daima Hak yolunda olmasını, O'nun buyruklarından çıkmaması gerektiğini vurgular. Oğluna da Hakk'ın emrinden çıkmamasını tenbih edip vefat eder.

Rivayete göre Nûder babasının ölümünün ardından tahta çıkmış; yemeği, içmeyi, uyumayı çok sevmiş; halka kibirle bakıp zulümle yaşamıştır. Ancak babası Menûçeher ölmeden önce ona göz kulak olmasını Sâm'a tembihlemiştir. Halk, Sâm'a

Nûder'i şikayet etmiş o da gelip Nûder'e nasihatlar da bulunmuş arada uzlaşma sağlamıştır.

Uzlaşmanın ardından Nûder biraz sakinleşse de kısa bir zaman sonra yine zulûme başlar. Diğer taraftan Turan padişahı Peşeng, babası Tûr'un intikamını Menûçeher ve neslinden almak istiyor, bunun için uygun zaman arıyordur. Peşeng, Nûder'in yaptığı zulmü duyup bu karışıklıktan faydalanmak isteyerek oğlu Efrâsiyâb'ı ve askerlerini yola çıkarır. Ceyhun'a erişen ordu ile savaş başlar. Savaş sırasında Sâ'm vefat eder. Sâ'm'ın vefatından etkilenen askerler perişan olur

Bu bir Türk-İran savaşıdır. İran ordusu Türk ordusunun yarısı bile değildir. Savaşta çok sayıda pehlivan şehit düşer. Nûder ve Efrâsiyâb sabahtan akşama kadar cenk ederler. Nûder'in savaştaki gücü kalmaz ve geceyi bahane eder. İki asker çadırlarına çekilince Nûder kendi kendine düşünür: Büyük olasılık ertesi gün Efrâsiyâb galip gelecektir. Nûder'in aklına iki oğlu gelir ki birinin adı Güstehem, diğerinin adı Tûs'dur. Bunları yanına çağırarak nasihat eder ve ülkeden kaçmalarını ister.

Ertesi gün olduğunda yine sabahtan akşama kadar cenk olup kayıplar verilir. Nûder o gece askeriyle firar eder. Efrâsiyâb onun kaçtığını farkedince hemen ardından askeriyle yola düşer ve bir zaman sonra onları yakalar. Nûder'in ordusundan bin iki yüz adam yakalanır bazıları kaçır. Nûder esir alınır.

Efrâsiyâb'ın Agrira adında bir kardeşi vardır ki esir alınan bin iki yüz beyi Efrâsiyâb'ın öldürmesine izin vermez. Onları bir kalede hapseder. Zâl, Agrira'ya mektup göndererek esirleri bırakması için yalvarır. Agrira esirleri aşama aşama serbest bırakır ancak abisi Efrâsiyâb'a Zâl'in ordusunun gelip askerleri kurtardığını söyler. Durumu farkedenden Efrâsiyâb kardeşi Agrira'yı katleder.

Kardeşinin ardından Efrâsiyâb, Nûder'i de öldürür. Zâl bu haberleri alınca huzursuz olup askeriyle Efrâsiyâb üzerine gelir. Ancak Zâl ve pehlivanlar başlarında biri olmadığını, birinin seçilmesi gerektiğini düşünerek savaşmak istemezler. Başa geçecek kişinin öldürülen Nûder'in oğulları olmasını da istemezler. Zira onlar da Nûder gibi uğursuz olabilir diye düşünüp akıllarına bir başka kişi gelir. Bu Ferîdûn'un neslinden Tahmâsb'ın oğludur. Seksen yaşında olup adı Zev'dir.

3.13. Zev

Adil, tedbirli, gözü açık bir padişah olan Zev'in ilk işi Efrâsiyâb ile buluşup savaşmak olur. Sonunda iki taraf da uzlaşmaya varır; oturulup yeminler hazırlanır, nameler imzalanır. Beş yıl boyunca İran'da barış ve huzur olur.

Kendi zamanında bir evin bile viran olmadığı Zev, vefat edince Gürşâsb adındaki oğlu başa geçer.

3.14. Gürşâsb

Gürşâsb, tahta oturduktan kısa bir süre sonra vefat eder. İran ülkesi yine padişahsız kalır. Bunun üzerine Efrâsiyâb anlaşmayı bozar ve askeriyle Ceyhun'u geçip İran'ı harap etmek için yola çıkar.

İran halkı Efrâsiyâb'ın hareketlendiğini duyunca hemen Zâl'e haber verir. Ona veryansın ederek ondan yardım dilerler. Zâl, bu duruma kayıtsız kalmayarak oğlu Rüstem'i görevlendirir.

Rüstem, İran'a doğru askeriyle yola çıkar. Beyleri toplar ve öncelikle iyi bir liderin başlarında olması gerektiğini vurgular. Bunun üzerine beyler Ferîdûn neslinden Keykubâd'ı söyler. Rüstem de kabul ederek Elburz dağından Keykubâd'ı getirir.

3.15. Keykubâd

Keykubâd, tahta oturup askerini toplar. Efrâsiyâb üzerine askeriyle birlikte yürür. Büyük bir savaş olur ki iki taraftan da çok sayıda şehit verilir. Bu sırada Rüstem, cenk sırasında Efrâsiyâb'a rastlayıp onu atından yere yıkar. Ancak Turan askerleri bu durumu farkedince hemen Efrâsiyâb'ı kurtarırlar.

Savaş Efrâsiyâb'ın aleyhinde olup Turan askerlerinden çok sayıda şehit verilir. Efrâsiyâb, babası Peşeng'e giderek Keykubâd'ın padişah olduğunu Rüstem'in iyi bir pehlivan olduğunu anlatınca Peşeng de eğer böyle giderse Turan'ın içinde bir can kalmaz korkusuyla Keykubâd'a barış mektubu yollar. Ayrıca Peşeng, Rüstem ve askerlerine vilayetler verip ihsanlarda bulunacağını söyler.

Sulhu kabul eden Keykubâd cihanda yüz yıl yaşayıp vefat eder. Yerine oğlu Keykâvus padişah olur.

3.16. Keykâvus

Keykâvus, babasının ardından tahta geçer ve adaletli bir padişah olur. Yemek, içmek ve eğlence ile meşgul olmak yerine Acem ülkesini batı sınırına kadar genişletir. Yemen, Mısır, Hicaz, Arap ve Babil memleketlerini zapt eder, devleri kullanarak binalar kurdurur. Bir yandan da mutlu, huzurlu bir memleket var mı diye ararken Mâzenderân'ın methini duyar.

Keykâvus'un içine Mâzenderân ülkesini alma ateşi düşer. Askeriyle yola çıkar ancak unuttuğu bir şey vardır Mâzenderân periler, cadılar ülkesidir. Rüstem de Zâl'siz Mâzenderân'a doğru yolu çıkar. Bu sırada Keykâvus ve askerleri devler tarafından esir alınır. Rüstem, Zâl'e mektup gönderir. Zâl askeriyle Keykâvus'u kurtarır, Mâzenderân da ellerine geçer. Oraya kendilerine tabi bir padişah bırakırlar ve İran'a mutlu bir şekilde dönerler. Keykâvus Rüstem'e veda eder ve onu Zâbilistân'da bırakır.

Kâvus, İran'a giderken Hâmâverân ve Berber vilayetleri için cenk eder. Keykâvus, Hâmâverân'da bulunduğu sırada Hâmâverân şahının kızını görür ve çok beğenir. Kızı babasından ister ancak Hâmâverân şahı kızını vermeye pek razı değildir. Kızı verir ancak bir hile düşünmüştür.

Hâmâverân şahı Keykâvus'u beyleri ile ziyafete çağırır. Hâmâverân şahının kızı babasının kuracağı tuzağı farkeder ve Keykâvus'u uyarır. Keykâvus kızı dinlemez. Hâmâverân şahı Keykâvus ve beyleri sarhoş edip, hapseder.

Turan şahı Efrâsiyâb, Keykâvus'un durumunu öğrenir. Askerini toplar ve İran'a gelir. Bu sırada Rüstem ve Zâl de olanları öğrenir hemen askerleriyle gelip Hâmâverân ile Berber askeriyle cenk ederler. Keykâvus'u kurtarırlar ve İran'a doğru yol almaya başlarlar. Keykâvus, Hâmâverân ve Berber şahını affeder. Hâmâverân şahından elli bin, Berber şahından elli bin asker toplar. Dahası Kayser ve Hisar'dan çok sayıda asker gelir.

Büyük bir ordu kuran Keykâvus, Efrâsiyâb'a savaş açar. Efrâsiyâb mağlup olacağını anlayınca canı gideceği korkusuyla kaçır. Ardından Keykâvus İran'a gelir. Hâmâverân, Kayser ve Rûm askerinin yardımını kabul etmez, onlara icazet verip geri gönderir. Rüstem ve pehlivanlarına da icazet vererek ihsanlarda bulunur.

Keykâvus uzun süren Türk-İran savaşlarının ardından yine tahtına geçer. Eğlence ile geçirdiği günlerden birinde mağrurlanıp göğe çıkmak ister. Memleketinde her ne kadar ilim, hikmet sahibi kimse varsa etrafına toplar. Bunun mümkün olmadığını belirten ilim sahibi kişiler bir fikir de öne sürmekten geri durmazlar. Buna göre kuş yavrularını toplayıp, besleyip tahtının dört tarafını tutturup onlarla birlikte göğe doğru uçabilecektir. Keykâvus buna uyup denilenleri yapar. Kuşlarla birlikte yukarı doğru uçar ancak kuşlar acıkınca Keykâvus'u çöle bırakırlar. Halkı Keykâvus'u bulup kurtarır Kâvus, herkese adaletli bir şekilde ihsanlarda bulunur.

Diğer taraftan Rüstem, Zâl'e cihan pehlivanı olduğuna dair bir berat yazar. Kendisi Turan serhaddine doğru yola çıkınca bundan Efrâsiyâb'ın haberi olur. Yine Efrâsiyâb ve Rüstem'in askerleri karşı karşıya gelir. Efrâsiyâb, Rüstem'in gücü karşısında dayanamaz ve firar eyler. Olanları Rüstem, Zâl ve Keykâvusa haber verir.

Bir zaman Rüstem kimse ile savaşmayıp eğlenmek ile meşgul olur. Bir gün ava çıkar. Bu sırada atı Rahş'ı (atının adının ilk defa burada zikreder) otlaması için salar. Ancak sonradan onu bulamaz. Meğer atını Semengân şehrinin başındaki beyin adamları kaçırmıştır. Rüstem uzun uzadıya atı Rahş'ı arar ve sonunda Semengân'a gelir. Semengân beyi Rüstem'i karşılar ve onu kızıyla evlendirir. Atı Rahş'ı da Rüstem'e buldurur.

Rüstem, Semergân beyine eşini emanet ederek oradan ayrılır. Bir de oradan ayrılırken bir çocukları olursa ona nişan vermelerini ister. Memleketine dönen Rüstem'in dokuz ay sonra bir oğlu olur ve adını Sührâb koyarlar.

3.17. Sührâb

Rüstem'in oğlu Sührâb büyük ve güçlü bir pehlivan olur. Babası hakkında sorular sormaya başladığında babasının güçlü bir pehlivan olan Zâl oğlu Rüstem olduğunu öğrenir. Efrâsiyâb bu durumu haber alır ve vezirini yanına çağırır. Vezire İran tarafına askerle gidilmesini Sührâb ile Rüstem'in savaşta karşı karşıya gelmesini tembih eder. Padişah Keykâvus, Rüstem ve derya gibi bir ordu savaşın içinde yer alır.

Sührâb savaş yerindeki birçok pehlivanı öldürünce Rüstem'e haber gider. Sührâb ile Rüstem Efrâsiyâb'ın tahayyül ettiği gibi akşamdan sabaha cenk ederler.

Ertesi gün Rüstem Sührâb’a “Senin yüzünden nice kanlar döküldü. Seninle تنها bir köşede görüşelim” deyince o da bunu kabul eder. Ancak tenhada karşılaştıklarında Rüstem oğlu Sührâb’ı oyuna getirip yüreğine hançeri vurur.

Rüstem kendi oğlu Sührâb’ı hançerleyince Sührab ölmeden evvel ona “Babam olan Rüstem seni bulacak ve intikamımı alacaktır.” der. Bu sözleri duyan Rüstem o an Sührâb’ın oğlu olduğunu anlar ve feryat fıgan eyler ancak iş işten geçmiştir. Sührâb birkaç saat sonra ölür. Ölümünü duyan annesi kahrolur ki birkaç yıl sonra o da ölür. Rüstem, Sührâb’ı tabuta koyup Keykâvus’a götürür. Sührâb Zâbilistan’a gömülür.

Sührâb’ın ölümüyle bu tercüme de son bulur. Dünyanın geçiciliğine dair beyitler döşenir.

4. METİN

(1b)

Bismillāhırrāḥmanırraḥīm⁹⁵

1. Çü bismillāh ile āgāz ola iş
Biter ger çok ola ger az ola iş
2. Ḥaḳ'uñ ismi durur her gence miftāḥ
Fütūḥ ebvābın açar dinse fettāḥ
3. Hezārān şükr ü minnet evvel āḥir
Aña kim ol durur pinhān u zāhir
4. Yaradandur 'ademden bu cihānı
Düridendür zemīn ü āsmānı
5. Zihī şāni' ki kādirdür kıdemden
Cihān-ı cānı var itdi 'ademden
6. Eger dirseñ ṭabāyi' ger 'anāşır
Anuñ maḥlūḳı durur evvel āḥir
7. Özi ḥaydur ḥayātı kendüzinden
Yaratdı kāyinātı kendüzinden
8. Ȑamunuñ evveli vü āḥiri ol
Dü-kevnüñ bāṭını vü zāhiri ol

⁹⁵ Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla (Kur'ân'ı Kerim: Fâtiha, 1)

9. Vezīri yok şerīki yok işinden
Degül āgāh kimesne cünbüşinden
10. Ne ecsām u ne a‘rāz u ne cevher
Kamusundan münezzehdür muḳarrer
11. Münezzehdür atadan hem oğuldan
Berīdür arddan öñden sağ u soldan
12. Nicesi bileler ol pāk zātı
Ne ḥaddi var ne resmi ne cihātı
13. Eger inşāf ide özinden insān
Kalur öz nefsinı bilmekde ḥayrān

Münācāt-ı Bārī Te‘ālā⁹⁶

14. Elā iy cümle maḥlūḳuñ ilāhı
Ki sensin pādişāhlar pādişāhı
15. Yoğ iken bizi var itdüñ ‘ademden
Çok iḥsān eyledüñ cūd u keremden

(2a)

16. Anuñ-çün sen yaratduñ cinn ü insi
Saña ḳulluğ-ıla tutalar ünsi
17. Sebeb bu idi ĩcād-ı cihāndan
Ĝaraż bu idi bu kevn ü mekāndan
18. Ki tapuña senüñ bel bağlayalım

⁹⁶ Allahu Teâlâ’ya yakarış hakkındadır.

Dağı derdüñle göñül tağlayalım

19. Ne hizmet idebildük ne ‘ibâdet
Ne hükümüñe buçuk sā‘at itā‘at
20. Ne bildük kim neye geldük ne kılduk
Yüzümüz kara oldu şöyle kalduk
21. Siyehdür nāme-i a‘mālümüz pes
Bilimezüz ne ola hālümüz pes
22. Kınanursa günāha göre ‘āşī
Senüñ kim bula qahruñdan hālāşī
23. Raḥīmā raḥmetüñ çok her cihetden
Ne eksük ola baḥr-ı mağfiretten
24. Ne kim bizden vücūda geldi ‘ișyān
Umaruz yuya anı āb-ı gufrān
25. Meded senden umaruz yā İlāhī
Ki sensin ‘afv iden cümle günāhı
26. Kalem çek bu suçumuz defterine
‘Aṭālar kıl ḥaṭāmuzuñ yirine
27. Suçumuz gerçi çokdur luṭfuñ işle
Resül’üñ yüzi şuyına bağışla

Na‘t-ı Muḥammed Muştafā şallahu ‘aleyhi vesellem⁹⁷

28. Nebīler serveri Ḥaqq’uñ ḥabībi
İki ‘ālemde dertlüler ṭabībi

⁹⁷ Muhammed Mustafa’nın (s.a.v.) naatıdır.

29. Kudūmundan müşerref oldı mi'rāc
Ayağı tozı 'arşuñ farkına tāt

30. Kerāmet anuñ ile buldı ādem
Nizāımı anuñ ile tutdı 'ālem

31. Anuñ haqqında didi Hāk *levlāk*⁹⁸
Yaradılmazdı 'arş u ferş ü eflāk

(2b)

32. Ezelden Hāk yaratdı nūrun anuñ
Anuñ nūrundan envārun cihānuñ

33. Ön añı kıldı mevcūdātı andan
Anı hāk itdi maḥlūkātı andan

34. Ma'ānī gevherine kān oldur
Hākāyık dürrine 'ummān oldur

35. Egerçi bü'l-beşer Ādem gelüpdür
Velī Aḥmed ebū'l-ervāḥ olupdur

36. Ne 'ālem bellü var idi ne ādem
Ki ol cān haqq ile var idi ol dem

37. Vücūda gerçi öñce geldi ādem
Velī ma'nīde Aḥmed'dür muḥaddem

38. Çi ger āḥir zamān peygamberidür
Dükeli öñ gelenler serveridür

⁹⁸ Levlāke levlāk lemā ḥalaqtü'l-eflāk, "Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım."

39. Cihānı küfr ü zulmetden ol açdı
Hak'ı bātıldan ol ayırdı seçdi
40. *Şirāṭi'l-müstakīm*⁹⁹ andan bilindi
Bu cennāt-ı na'īm andan bilindi
41. Anuñcün *rahmeten li'l-‘ālemīndür*¹⁰⁰
Anuñcün şādıku'l-va'dü'l-emīndür

Fī beyān-ı mi'rāci'n-nebiyyi 'aleyhisselām¹⁰¹

42. Meger kim bir gice ol peyk-i hāzret
Resüle geldi dir iy kân-ı rahmet
43. Cihānuñ bahtısın isteme uyhu
Bu gice vuşlat iste uyhuuyı kıo
44. Burāk-ı berķ-seyre hoş süvār ol
Semāyı seyr idüp kıudsī-şikār ol
45. Selām eyler saña ol Rabb-i 'izzet
Diler hāşıl ola tapuña kıurbet
46. Olupdur maķdemüñe hūr müştāk
Bezenmişdür senüñcün hūr u uçmaķ
47. Rikābuñca şeref bulsun melekler
Ayaķuñya yüzün kıosun felekler

⁹⁹ "Allah'a ulaştıran yol" (Kur'ânı Kerim: Fâtiha 6)

¹⁰⁰ Vemā erselnāke illā rahmeten li'l-‘ālemīn (Kur'ânı Kerim: Enbiyâ 107)

¹⁰¹ Nebi a.s.'ın mirâci hakkındadır.

(3a)

48. Gök ehli tapuñı görmege muhtâc
Ki ideler mübârek bād-ı mi‘râc
49. İzüñ tozına yıldız açdı gözin
Diler ‘arş ayağuna ura yüzün
50. Sevindi Muştafâ ol mâ-cerâdan
Şüreyyâdan yaña gitti şerâdan
51. Kâdem kodi ‘arşdan aña rûya
Dağı bakmadı aña rû-be-rûya
52. İlerü geçdi hadd-i cism ü cândan
‘Alem yuğaru dikdi lâ-mekândan
53. Kâdem başdı çü mülk-i lâ-mekâna
Özinden vardı irdi geçdi câna
54. Olup ‘ayne’l yakînde *ķurretü’l-‘ayn*¹⁰²
İrüp oğ gibi geçdi *ķābe ķavseyn*¹⁰³
55. Cihet kalmadı aşığa yuğaru
Dinilmez orada aña rû-be-rû
56. Ne va‘de itmiş idi Hâķ özine
Vefâ itdi anı hep kendüzine
57. Çü Hâķ kendüzin itdi aña izhâr

¹⁰² “Göz bebeğı, göz nuru” (Kur’ânı Kerim: Furkân 74, Kasas 9, Secde 17)

¹⁰³ Fe-kâne ķābe ķavseyni ev-ednâ “Araları iki yay boyu kadar, hatta daha az kaldı.” (Kur’ânı Kerim: Necm 9)

Büridi kapladı kendüyi envār

58. Dinilecek keleciler dinildi
Naşibi ne ki var Hāk'dan konıldı
59. Yazuklu ümmeti çün buldı gufrān
Yine yirden yaña eyledi cevlan
60. Özi ğarkı oldu Hāk'ıñ ni'metine
Getürdi hediye andan ümmetine
61. Hāk'ıñ her dem taḥiyyātı selāmı
Anuñ aşḥābına olsun tamāmı
62. Daḥı āline vü etbā'ına hem
Daḥı ezvācına eşbā'ına hem

Na't-ı Ebū Bekr-i Şiddik raḍiya'llāhu 'anh¹⁰⁴

63. İmām-ı evliyā Bū Bekr-i şiddik
Ḳamudan anda artuğ idi taşdik

(3b)

64. Şerī'at cismine ol *ḳurretü'l-‘ayn*¹⁰⁵
Refikidür Resül'üñ *sāniye'sneyn*¹⁰⁶
65. Resül'e buñ deminde yār oldur
Nebīyle *iz-hümā fi'l-ġār* oldur

¹⁰⁴ Ebū Bekri Sıddik'in(r.a.) naatıdır.

¹⁰⁵ "Göz bebeği, göz nuru" (Kur'ânı Kerim: Furkân 74, Kasas 9, Secde 17)

¹⁰⁶ *Sāniye'sneyn iz-hümā fi'l-ġār*, "O zaman onlar (Sevr dağının tepesindeki) mağaradaydılar." (Kur'ânı Kerim: Tevbe 40)

66. Resûl'ün ümmetinün tâcı oldur
Evel taşdıķ iden mi'râcı oldur
67. Cemî'î ümmet imânı ser-â-ser
Çekilse ola Şiddîķ'a ber-â-ber

Na't-ı 'Ömer Fârûķ rađiya'llāhu 'anh¹⁰⁷

68. 'Ömer kim dîn anuñla buldu itmâm
Anuñ devrinde buldı şevket İslâm
69. Anuñla zâhir oldı her taraf hâķ
Anuñla buldı dîn bâzârı revnaķ
70. Öz oğlına dahı bakmazdı aşlâ
Hudûd-ı şer'î hoş eyledi icrâ
71. İderdi ol Hâķ'a şükr ü sipâsı
Halîfeyken muraķķa'dı libâsı
72. Nebîden sonra ger olsa peyem-ber
Nebî eydür ki ola idi 'Ömer

Na't-ı 'Oşmân-ı zı'nnüreyñ rağiya'llāhu 'anh¹⁰⁸

73. Emîrû'l mü'minîn üçünci 'Oşmân
Ki cem' oldı anuñ 'ahdinde Qur'ân
74. Özi kim cāmî'-i Qur'ân idi ol
Hayâ ıssı 'aceb sultân idi ol

¹⁰⁷ Ömer Faruk'un (r.a.) naatıdır.

¹⁰⁸ İki kez nurlanmış Osman'ın (r.a.) naatıdır.

75. Sözi şîrîn idi yûzi münevver
Şanasın nûr idi cismi muşavver
76. Bu ecir gör kim aña hâşıl oldı
Şahâdet birle Hakk’a vâşıl oldı
77. Ne reng oynadı gör anuñla nâdân
Ki boyandı anuñ kanyla Qur’ân

Na‘t-ı ‘Alîyy-i velî rađiya’llâhu ‘anh¹⁰⁹

(4a)

78. Emîrû’l-mü’minîn dördinci Hayder
Vilâyet tahtına ol idi ser-ver
79. Özi kim Tañrı’nuñ arslanı idi
Cigerden Muştafâ’nuñ cânı idi
80. Şecâ‘at ister iseñ gel sözi kes
Didiler *lâ-fetâ illâ ‘Alî*¹¹⁰ bes
81. Aña keşf oldı esrâr-ı İlâhî
Bilürdi cümle eşyâyı kemâhî
82. Nebî ‘ilme medînedür kapu ol
Bulur mı kimse şehre kapusuz yol

Târih-i Sultân Ğavrî Hâkim-i Vilâyet-i Mısr Fî Sene 906¹¹¹

83. Toğuz yüz altı yıl hicretde iy cân
İrişmişdi ki Ğavrî oldı sultân

¹⁰⁹ Allah’a teslim olmuş Ali’nin(r.a.) naatıdır.

¹¹⁰ Lâ-fetâ illâ ‘Alî, “Ali’den başka yiğit yoktur.” (Hz. Ali için kullanılan bir söz.)

¹¹¹ Sultan Gavri’nin Mısır vilayetine hakim olduğu tarih 906’dır.

İftitāh-ı Kitāb¹¹²

Neşr Sultān Ğavrī Mısr'da sultān olduğda muḳaddemā 'Acem'de Firdevsī-i Tūsī Sultān Maḥmūd'a zebān-ı Fārisī üzre nazm eyledügi meşhūr olan *Şehnāme*'yi Mısr'da seyyid nāmına bir şā'ire lisān-ı Türkī üzre tercüme itdürdügi *Şehnāme* ṭabakdan otuz cüz miḳdārı nazmla ğāyet mufaşşal u muṭavvel olup seferde ve ḥazarda götürülmesi mümkün olmamağla, işbu ḥaḳīr-i pūr-taḳşīr İbrāhim Ṭavīl muḳābeleci-i Bosna muṭāla'a idenlerüñ ḥayr du'āsı ümīdiyle; sene bin on ṭokuz tārīhinde livā-i Bosna'da ḳaşaba-i maḥrūsa-i Banālūḳa'da ihtişār üzre me'ālūni intiḥāb eyledüğüm şüretdür 'aynıyla maḥallinde ba'zı ebyātı daḥı naḳl olındı. Egerçi *Tevārīḥ-i Ṭaberiyye* ve *Behçetü't-Tevārīḥ*'e ve Aḥmedī nazm eyledügi *İskendernāme*'sine ve sāir muṭāla'a eyledüğümüz **(4b)** tevārīḥin ba'zı yeri muğayyer u muḥāllifdür. Velīkin 'Acem'de zıkr olunan Firdevs-i Tūsī'nüñ *Şehnāme*'si şahīḥdür deyü isti'māl olunup ḥālā 'amel ü i'tibār olınmaḳ üzre olınmağla ğayrı tevārīḥinden bunda bir kelām dāḥil u maḥlūṭ olunmamışdur. Ve Kiyūmers'den Keykāvus'a gelinceye degindür ğalibā hemān evvelki cildi olmaḳdur.

Evvel Kesī ki Pādişāhī-kerd der-Dünya Kiyūmers-būd¹¹³

Kiyūmers cihānda evvelā pādişāh olup oḳumaḳ u yazmaḳ ve ekmek ü biçmek ve nice şan'atlar ve hūnerler evvelā dünyāda ol icād eyledi ve nesebinde ihtilāf olunup üç rivāyet erbāb-ı tevārīḥden naḳl olınmışdur.

Nazm¹¹⁴

84. Ḥilāf oldı biraz anuñ nesebden
 Ḥilāf olduysa oldı ol sebebden
85. Kimi Şiṣ ü kimi dimişler Ādem
 Bu Ādem oğlıdur degil ol Ādem

¹¹² Kitabın başlangıcı.

¹¹³ "Dünyada padişahlık yapan ilk insan Keyūmers idi"

¹¹⁴ Şair, "nazm" ve "beyt" başlıklarını bazen iki mısranın ortasına bazen başına koymuştur. Biz birlik oluştulması için bu iki kelimeyi mısraların başına koyduk.

86. Didiler ba‘zılar Nūḥ oğlıdur ol
Ḥaḳīḳat gözlesen budur yaḳın yol
87. Budur dördinci oğlu Nūḥ’uñ iy cān
Bu söze özgesinden artuḳ inan
88. Didiler Nūḥ’uñ oğlu Sām oldur
Yaḳıncaḳ fehme bu maḳbūl yoldur
89. İrişdü ‘ömri dirler biñ yaşına
Gezerdi taḡlar içre öz başına

Neşr evvelki rivāyet Ādem ‘aleyhisselām oğlıdur. İkinci rivāyet Ādem oğlu olan Şīt’uñ ‘aleyhisselām oğlıdur. Üçüncü rivāyet Nūḥ’uñ ‘aleyhisselām dördüncü oğlu Sām’dur. Ve biñ yıl ‘ömri oldu pādişāḥ daḡı olmadın **(5a)** ḡalāyıḳdan ḳaṭ‘-ı ‘alāḳa idüp taḡlarda vūḡuş ile üns tutup gezüp Allah Te‘ālaya ṭā‘at u ‘ibādet iderdi. Ve ḡayrı libāsı olmayup ḳaplanlar derisinden libās u tāc giyüp ve yemişler yiyüp ot otlardı. Ve ṭūfān-ı Nūḥ’da bir ulu taḡda maḡāraya girüp ve anda ḳalup soñra ilhām-ı Rabbānī ve ‘ināyet-i Sübhānī olmaḡın Bābil iline inüp cihānda ḡaḳḳa pādişāḥ olup niçe şehirler ü ‘imāretler bünyād eyledi. Aşl kendü içün iki ‘azīm şehir bünyād eylemişdür.

Beyt

90. Ol iki şehri işit iy ḡudāvend
Biri Işṭaḡra birisi Demāvend

Neşr ḳış u yaz Işṭaḡra’da ṭurup nihāyet kāḡ kāḡ Demāvend daḡı eglenürdi ve dīvler perīler ü cinler ü şeyṭānlar bunuñ ḡükmüne maḡkūm olup zebūnı olmış idiler ve ḡāyet ehl-i ‘ilm ü ‘āḳıl şaḡīb-şecā‘at Siyāmek nāmına bir ḡūb oğlu var idi.

Nazm

91. Var idi bir ḡüzel oğlu o şāḡuñ
Ki yüzi ṭal‘at idi mihr ü māḡuñ

92. Anuñ adın Siyāmek virmiş idi

Cihānı anuñ ile görmiş idi

Nesr müdām memleket ü hükümet emrinde bunuñla tedbîr iderdi. Ve dünyāda düşmānı yoğ idi. Lîkin bir Ehrimen dīv-i pelîd girü kendüzinden bir bed-ter zîşt ü bî-dîn oğlu dīv ile Kiyūmers ü Siyāmek'e ve sâir âdemi-zāde dost olmayup düşmānlık idüp ve 'işyān üzre olup itā'at eylemeyüp rûz u şeb zarar u ziyān kaşdında idiler. Öyle olsa günden güne fesād ü 'adāveti ziyāde idüp kendüye tâbî' olan **(5b)** dīvleri izlāl eylemegin 'asker cem' eyleyüp cenge āgāz eyledükde Kiyūmers Siyāmek'i dağı bî-nihāye leşker ile gönderüp muķābil olup ol zamān cebe vü cevşen olmamağla dīv Siyāmek'e geldükde berāber bunı şehîd idüp leşkeri münhezim olup tağılup Kiyūmers'e geldi. Kiyūmers dağı āh idüp ve düşmāndan intikām almağ için Hāk Te'āla hazretlerine nice yıl münācāt eyledi.

Beyt

93. Tazarru' idüben dergāh-ı Hāk'ā

İrüşdürdi figān u āhı Hāk'ā

Nesr ve Cānib-i Hāk'dan melek gelüp selām getürüp " 'Asker cem' eyleyüp dīv ile muķābil ol diyu Hāk Te'āla hazretleri fermān eyledi." didükde Siyāmek'üñ dağı Hoşnek nāmına dedesi Kiyūmers yanında bir yarar şāhib-şecā'at cevān oğlu olmağla bunı 'asker-i serdār idüp dīvler üzerine irsāl kılup vardıkda; ol düşmānları olan babası Siyāmek'i katl iden dīv-i pelîdi Hoşnek öldürüp 'askerin perākende vü perîşān eyledi. Ve az zamāndan soñra Kiyūmers vefāt idüp Hoşnek tahta geçüp pâdişāh oldu. **Nazm**

94. Otuz yıl hüküm idüben şāh oldu

Cihān hālın bilüp āgāh oldu

95. Zamānuñ bu durur her lahza hālî

Ki her bir devlete virür zevālî

96. Cihān bir kimseyi güldürmedi hiç

Ki bağrın kan ile töldürmedi hiç

97. Hiyeldür işi ser-tā-ser cihānuñ
Gözüñ aç mekrine aldanma anuñ

98. Kiyūmerş'e irüp emr-i İlāhī
Kodı Hoşnek başa tāt-ı şāhī

(6a)

Der-Beyān-ı be-taht-nişesten-i Hoşnek¹¹⁵

Hoşnek gāyet 'ākil ü 'ādil pādīşāh olup niçe şan'atler icād idüp taşdan odı çıkarup bu Allāh Te'āla'nuñ nūrıdur diyü evvelā oda tapmak bundan kaldı. Ve kömür ile demüri yumşak idüp andan dürlü dürlü āletler eylemek ve hayvānātı cins cins idüp biri birinden ayırup etlerin südlerin ve yağların yimek ve derilerinden libās eylemek ve vuḥūşdan ve gayrıdan her dürlü kürkler yapmak ve atlarından ve kürklerinden ḥāşiyetlerin yazmak Hoşnek'den kaldı.

Nazm

99. Hükümet eyledi kırk yıl tamāmī
Olur devründe rāḥat ḥāş u 'āmı

100. İrişdi āḥire pes rūzgārı
Dükendi sāt u leyl ü nehārı

101. Çü āḥir eyledi devr-i zamānın
Zamānuñ bulmadı bir dem amānın

102. Zamāne virdügin şanma ki ḳalır
Eger bir ḥabbe olsa yine alır

103. Çün öldi gitdi ol şeh bu cihāndan

¹¹⁵ Hoşnek'in tahta oturmasının beyanıdır.

Bir oğlu kaldı ay şüretlü andan

Pādişāh-ı Tahmürş-ı Dīv-bend der zamān-ı İdris, a.s.¹¹⁶

Oğlu Tahmürş-ı Dīvbend gāyet ile ‘ādil ü kāmīl ehl-i re’y ü şāhib-tedbīr pādişāh olup ‘adl u dād idüp ol daḥı niçe şan‘atler iḥdās eyledi. Ve vuḥūş u tıyūrdan ele getürüp ve besleyüp mūnis idüp ve bunlar ile şayd u şikār eylemek bundan kaldı.

Nazm

104. Uçar kuşdan ki vardur tīz pervāz
Doğan gibi vü şāhīn gibi şehbāz

(6b)

105. Buları ögredüp şayd u şikāra
Getürür her zamān şaydı kenāra

Neşr ve zamānında dīvler cem‘ olup üzerine ‘azīm ‘asker çeküp ol daḥı mübālağa leşker cem‘ idüp ve bunlar ile ceng eyleyüp ve üzerlerine ism-i a‘zam okuyup ‘avn-ı Hāk‘la zafer bulup niçesin helāk ve niçesin maḥbūs idüp ḥabsinde olanlar emān dileyüp ve ādemī-zāde evlā vü enfa‘ olacaḥ niçe şan‘atler ü işler ve her dürlü yazılar pādişāha ta‘līm ü tefhīm eylediler.

Nazm

106. Pes andan şāha ‘arz itdi hūnerler
Ki her biri deger la‘l ü güherler

107. Yazı yazmaḡı şāhā resmi ile
Degül bir dürlü otuz kısmı ile

108. Kamusın eylediler şāha ta‘līm
Kātı hoş geldi kendüye bu tefhīm

¹¹⁶ İdris a.s zamanında devleri bağlayan Tahmûrs’un padişahlığı

Neşr şâh dağı dünyâ mālından yeg hazz idüp bunları bendden halâş eyledi. Ve zamânında dağı ‘azîm kahtlık olup gâniler kendü bir kere yiyüp fuqarâya mu‘avenet ü müzâheret ideler deyü buyurup ve gâyet vebâ olup halk kırılıp herkes sevgilüsünün şeklini vü şûretini taşvîr idüp soñra anı karşıısına koyup u öpüp ve aña tapup puta tapmak andan kaldı velîkin kendü pâdişâh puta tapmakta müberrâ ve mu‘arrâ idi. **Nazm**

109. Otuz yıl hükm eyledi cihânda
Olurlar il ü gün emn ü imânda

110. Cihânuñ bu durur soñ uci işi
Degül hoşnûd andan hîç kişi

111. Dükendi ‘ömri çün ol ercümendüñ
Zamânı gitdi şâh-ı dîv-bendüñ

(7a)

112. Ecel çengâline oldu giriftâr
Bırakdı tâc (u) tahtı çâr u nâ-çâr

113. Bir oğlı kaldı anuñ adı Cemşîd
Güzel şûretlü idi şanki hurşîd

Be-taht-nişesten-i Cemşîd der zamân-ı Nuh¹¹⁷

Cemşîd’üñ adı Cem’ idi şîd güneşdür gâyet güzel olmağla halk Cemşîd didiler. Ya’ni güneşdür cem’ demek olur ve ‘âkil ü ‘âdil olup ol dağı nice işler ü şân’atler ihtirâ’ eyledi ve her dürlü ceng âletin düzdi ve at binmek ayru ve ayân ve demirden zırh ü cebe ve cevşen eylemek bundan kaldı ve bunların elli yıl muqayyed oldı. **Beyt**

¹¹⁷ Nuh(a.s.) zamanında Cemşîd’in tahta oturması

114. Tamāmī elli yıl bu işlere renc

Çeküben şürete götürdi çok genc

Nesr ve âdemüñ mizâcına göre nâfi‘ olan yaz u kış libās giymek ve ta‘ām yimek ol tertīb eyledi. Ve insānı dağı dört bölük eyledi: Bir bölügi pâdişāhlar kapusunda hıdmete kâbil hâş diyü ta‘yîn eyledi. Ve ‘âlem ehline tağlarda maḳām idüp Hâḳḳ’a ‘ibâdet ü riyâzet eyleyeler diyü ikinci bölük eyledi. Ve üçünci bölügi cenge yararü intihâb idüp pâdişāhlara ‘asker olmak için ‘avām üzerine sipāhī ve begler ağalar idüp tımār ve ‘ulûfe ta‘yîn eyledi. Ve dördünci bölügi zirâ‘at u hırâsat için re‘âyâ kısmı ekinci ta‘yîn idüp aşlā biri biri ile ḳarışmayup her biri öz işine meşḡul olmak için tenbîh idüp elli yıl dağı bu işlere muḳayyed oldı.

Beyt

115. Yine bir elli yıl müddet tamāmī

Yedi içdi devşürdi hâş u ‘āmı

(7b)

Nesr ve ile ‘âleme çok bahşişler idüp dīv ü perī vü cinler ḥükmüne musahḥar olup bunlara dürlü dürlü bünyādlar binā ittürdi. Divârlar ve ḳubbeler ü kemerler ḳaşr u ḥamâmlar ve tağlar ḳazup delüp maḡâralarda sîm ü zer sâir güher ü deryâlarda incüler şadefden çıkarmak andan ḳaldı. Ve otlarda râyiḥalar kâfur u ‘anber ve sūsen ü gül ü benefşe ve miskler gibi ol buldı. Ve gemüler binā idüp ve şuya şalup dağı elli yıl muḳayyed oldı.

Beyt

116. Yine bir elli yıl müddet tamāmī

Bu işler üstine virdi nizāmı

Nesr bundan soñra sîm ü zerden ve envā‘ güherden kendü için taht düzip ve üzerinde oturup dīv ü perīler ü cinler hevâda götürüp envā‘ sâzlar u surūd ile ‘ıyş u ‘işret idüp istedügi yerde seyr iderdi. Ol güne ol zamân nevrüz denilüp ḥâlâ ‘Acem yıl başıdur diyü ‘azîm şöḡbetler iderler.

Nazm

117. Hele Cemşîd’e bu iş ḥâşıl oldı

Murādına cihānda vāşıl oldu

118. Çü ol tahta oturup oldu pîrüz
Kodılar ol günüñ adını nev-rüz

Neşr bu iş üstüne üç yüz yıl tamām geçirüp bir gün hasta olmadı.

Şıfat-ı cām-ı Cemşîd¹¹⁸

Ve ne kadar hükemā var ise cem‘ idüp hikmetle ve şan‘atla bin cām düzerler feleklerde her ne ki var ise ve eflāk niçe devr ider. Ve māzi vü müstaķbel ve ya‘nî geçmiş ü gelecek ahvāller ve hālā dünyāda olan kışşalar içinde zāhir ü (8a) ma‘lūm idi. Ve istedügi zamānda daķı içinde āb u bāde bulunup her ne kadar içerlerdi bellü olmazdı ve içinden içen guşşa görmeyüp müdām feraķ üzere olurdu.

Beyt

119. Budur kim aña dirler cām-ı Cemşîd
Anuñla geçdi hoş eyyām-ı Cemşîd

Neşr ve hükemā tılsımla daķı buña bir hātem düzip mūcibiyle ins ü cin hüküm idüp yedi yüz yıl ‘ömr sürüp bir gün hastalık görmemekle ve dünyā buña musahķhar olmaķla bunu İblīs azdurup devletine maķrūr olup benden ğayrı hudāvend ‘ālemde yokdur diyü Hālķ’a ‘işyān idüp halkı kendüye secde ideler diyü da‘vet eyledikde halka hoş gelmeyüp ve kabūl itmeyüp anı dillemege başlayup ve devlet ü zamāne andan yüz döndürüp ve yıl kaķt olup halk andan nefret eylediler.

Nazm

120. Ne hoş dimiş durur ‘āķil olanlar
Cihānı tecrübe idüp bilenler
121. Şaķın Hāķķ’uñ yolında olma azķun
Ki gelmeye başuña key yavuz ķun

¹¹⁸ Cemşîd’in kadehinin sıfatı.

122. Kişi kim Tañrı şükrini unıda
Elinden Tañrı ne virdiyse gide

123. Çü Cemşid'ün karañu oldu günü
Gözine bir görindi düni günü

124. Aña Dahhâk'ı Hağ kıldı havâle
Ki döge döge cânın mülkin ala

Musallat şüden-i Dahhâk ber-ser-i Cemşid¹¹⁹

Rivâyetdür ki 'Arab içinde bir kerîmü'z-zât fûrûsiyette mu'allim ulu serverlerden Mirdâs adlu bir 'âkil ü dâñā ve mânend-i Hâtem-i Tâyy ehl-i seḥā ḥâkim var idi. Deve ve at u koyun u şıgır ve her **(8b)** dürlü ḥayvânatdan niçe biñe mâlik işi güci fuḡarâya ve herkese in'âm u iḥsân idi. **Nazm**

125. Bir oğlı var idi ol ehl-i dînüñ
Çırâğıydı hemân rûy-ı zemînüñ

126. Velîkin devleti başdan ırâğdı
Sa'âdetden naşibi az ırâğdı

127. Adı Dahhâk idi ol nev-cevânuñ
Dilîr ü pehlivân idi cihânuñ

Neşr muḡaddemâ adı Buyûresb iken şoñra Dahhâk diyü adına laḡab olmışdur. Pehlevce dilince puyuran on biñe dirler esb daḡı atdur taḡdırce on biñ sîm ü zer raḡt ile ata mâlik olup ḡapusunda olmaḡla adına Buyûresb daḡı dimişlerdür.

¹¹⁹ Dahhâk'ın Cemşid'in başına musallat olması.

Ḍaḥḥāk gice vü gündüz şayd u şikāra ve ‘ıyş u nūşa meşğul iken bir gün İblīs¹²⁰ bir pīr insān şūretinde kendüye gelüp medḥ ü şenālar idüp mülāyim sözler ile gönlin alup her neden sū’al eyledi ise cevāb virdi. Ve ikiden birden nuşḥ u pend ṭarīkıyle buña bātılı ḥaḵ u ḥaṭāyı şevāb gösterüp gönlini ve fikrini ḍelālete düşirdi. Bir gün daḥı pīr ayıtdı: “İy şāh size ḥalvetde niçe nuşḥ u pend ü rāz-ı nihān söyleyeceğim vardur.” Pādişāh tenhā idüp söyle didükde ayıtdı: “Benüm saña söyliycek sözlerüm saña yarar ve saña evlā vü enfa’dur. İmdi ḥalkdan kimesne dimeyüp ḵa(b)ul idecegüni ‘ahd u and eyle tā kim söyleyeyim.” didi.

128. Yigit sāde-dil idi kıldı ṭaña

Ne kim ol didi bu and içdi aña

(9a)

Nesr pādişāh daḥı sāde-dil olmağla ‘ahd u and idüp ḵabul eyledi. İblīs ayıtdı: “Evvelā iki ḥākīm olduğı memleketde ḥalel u ziyān çokdur. Ve babañ ‘ömri uzundur bilürem anı ḵatlı eyle, tā ki ḥazāne ve memleket saña tenhā ḵalup pādişāhlıḵ ve ‘ıyş u ‘işret mükemmel idesin babañ dururken saña kim dirler.” didi. Ḍaḥḥāk gönlinde bī-ḥuzūr olup atasını ādem niçe öldürsün diyü cevāb eyledikde İblīs ayıtdı: “Ḥod söz ṭutmaḵ ‘ahd u and eyledüñ bundan daḥı baña fāide yokdur girü saña ‘āyid ü rāci’dür.” didi.

Beyt

129. Bu işlerden baña ne ola ‘āyid

Saña rāci’dürür cümle fevāyīd

Nesr ve sözümi ṭutmazsañ soñra duyup pīşmān olasın ve eyledüğüñ ‘ahd u and ne cevāb idersin diyü iḵdām eyledikde Ḍaḥḥāk ayıtdı: “Bilmem nice öldüreyin.” İblīs ayıtdı: “Şabāḥ vaḵtinde bāḡ u bostāna ṭā’at u ‘ibādet itmek içün varacaḵ yolunda bir derin ḵūyı ḵazup ḥār u ḥāşāk ile üstün ört tā ki nice düşüp helāk ola.” Hem eyle idüp içine düşüp helāk olup Ḍaḥḥāk daḥı taḥta geḵüp pādişāh oldu. Girü İblīs bir ḥūb yigit şūretinde gelüp: “Üstād-ı ṭabbāḥım maṭbaḥda her dürlü ni‘met pişürmege ḵādirim.” didi. **Naẓm**

130. Hüner-mend ādemem ṭabbāḥ üstād

¹²⁰ Metnin bu kısmında iki kere” bir gün İblīs” yazılmıştır.

Hüner içre çıkarmışam eyü ad

131. Mülüküñ hîdmetinde olmuşam çok
Hünerde baña beñzer bir kişi yok

(9b)

Neşr pâdişâh kabûl idüp eline maţbahı teslîm eyledi. Ol dağı insân görmediği vü işitmediği ni‘metler pişürüp yidürürdi. Pâdişâh dağı haz idüp iste benden ne dilerseñ iste, didi. İblîs dağı ayıtdı: “Maḥzâ taḳarrüb ḥâşıl eylemek için iki omuzundan öpeyim.” dedi.

Beyt

132. Dilerem iki omuzundan öpem
Ki göre hürmetümi ḥalk-ı ‘âlem

Neşr pâdişâh dağı kabûl idüp ve İblîs öpüp ğâyib olup omuzlarında iki yılan biter ve pâdişâha ğâyet elem virürler. ‘Âlemde ne kadar hükemâ var ise def ü teskînine çâre vü dermân bulmadılar. ‘Âkıbet İblîs ṭabîb şûretinde gelüp her gün ikişer adam katl ittürüp beyinlerini yılanlara virüp zâḥmeti def olurdu. **Naẓm**

133. Gözetgil n’itdi ol İblîs-i mel‘ûn
Ki oynadı bunuñ gibi bir oyun

134. Diledi kim az ola nesl-i âdem
Boşala âdem oğlından bu ‘âlem

Giriftâr gerden-i Daḥḥâk Cemşîd-râ vü dü-nîme gerden bârre¹²¹

Rivâyetdür ki Cemşîd devletine mağrûr olup ben Hudâyım deyü baña secde eyleñ diyü ḥalka ḥadden bîrûn cevri cefâ eyledikde ḥalk kabûl eylemeyüp firâr idüp Daḥḥâk dağı kavî bahâdır pâdişâh olup zuhûr eylemekle ḥalk kapusına gelüp Cemşîd’den şikâyet eylediklerinde Daḥḥâk dağı ‘Arab’dan ‘Acem’den

¹²¹ Dahhâk’ın Cemşîd’i ikinci defa esir etmesi ve iki parçaya ayırması.

‘azīm leşker cem’ idüp Bâbil’den yaña Cemşîd üzerine vardıkda Cemşîd dahı tahtını bırağup firâr (10a) idüp tokuz yıl pinhân olup Dahhâk memleketini ve tahtını ve hazînesni cümle zabt eyledi. Şoñra Cemşîd baħr-ı Çîn’i geçüp gitmiş iken ardınca leşker gönderüp tutup getürüp Dahhâk anı ser-â-pâ bıçaķu ile dü-nîme eyledi.

Nazm

135. Kani Cemşîd ü kani tahtı anuñ
Bu ulu şehriyâriydi cihānuñ
136. Kani şahlıķ kani māl u hazîne
Birisi yardım itmedi özine
137. Yidi yüz yıl cihānda ‘ömr sürdi
Eyü yavuz ne kim var ısa gördi
138. Uzun ‘ömri nidersin isteyüben
Gidersin dünyeyi çün kim koyuben
139. Çü Cemşîd’üñ başına geldi miħnet
İrer Dahhâk’a andan tâc u devlet

Nişesten-i Dahhâk be-Cây-ı Cemşîd der-zamān-ı Nūh¹²²

Rivāyetdür ki çün Dahhâk Cemşîd’üñ yirine oturup pâdişāh oldu. Biñ yıl ‘ömr sürdi. Velikin ħalkla medār eylemeyüp İblīs’e uyup ‘ālemden ‘adl u dādı götürdi. Ehlinden manşıb alup nā-ehline virüp sihr şāhibi cāzular ve ķanda varsa ehl-i şer ve devlete nā-sezā kimesneler zamānında yüz buldılar. Meger Cemşîd’üñ ğāyet iki ħüb kıızı var idi. Birinüñ adı Şehrināz ve birinüñ Ernevāz idi. Dahhâk anları ķatına ve ħalvetine alup ziyāde ħürmet ü ‘izzet eyledi. Ve omzunda olan yılanlar içün her gün iki ādem ķatl idüp tabīb olan şeytān ve bu iki kıız

¹²²Nuh zamanında Dahhâk’ın Cemşîd’in tahtına oturması.

maqtûllerüñ beyinlerin çıkarup ol iki yılana yidürürlerdi. Rivāyetdür ki **(10b)** ol ilde dīn ü dünyā ile muḳayyed iki şehzāde var idi. Birine Ermāyil birine Kermāyil dirlerdi. Arada söyleşüp ve pādişāha ṭabbāḥ olup maṭbaḥa girüp işçilik idüp ol maqtûllerüñ birin āzād eyleyüp ve yigirmi otuz ādem olunca şaklayup soñra gice ile ḥalāş idüp birisinüñ yanına koyun beynin maḥlūṭ idüp ol yılanlara yidürürlerdi. Bunuñ üzerine bir kaç yıl geçdikden soñra ḥalāş olanlar daḥı keçiler ve koyunlar virüp anlar daḥı o baş kısmı niçe ādem ṭaḡlarda cem‘ olup beslenürlerdi.

Nazm

140. ‘İmāretler degül anlara me’vā
Ṭutarlar başlarına ṭaḡ u şahrā

141. Keçileri vü camuslar şıḡırlar
Südin içerler ü yağın yıḡarlar

Neşr ve daḥı her kimüñ ḥüb şüretli oḡlı ve kıızı var ise sarāyna götürüp hevā-yı nefse uyup bunlar ile şöḥbet iderdi.

Nazm

142. Sarāy içinde şakladur getürür
İder şöḥbet olaruñla oturur

143. Gözedür dāyimā nefsi murādın
Ne resmin ḳodı şāhlıḡın ne adın

Ḥ^vāb-dīden-i Ḍaḥḥāk-ı nā-pāk¹²³

Rivāyetdür ki çün ‘ömri āḡirine kırk yıl ḳaldı. Ol Ernevāz adlu olan kıızı ile sarāyunda yaturken rüyāsında görür ki bir ḳaşr-ı ‘āliden üç kişi çıkar. Ellerinde birer gürz vardur. Birisi ol gürz ile bunu muḥkem ḍarb ider. Ve bunlardan ḳaşır-ḳāmet olan **(11a)** birisi boynuna ve dest ü pāyına āhenden bend urup Demāvend ṭaḡına alup ḥabs ider. Ḍaḥḥāk bunu göricek ḥ^vābdan belinleyü lertzān üzere ḳıyāma gelür şöyle ki sarāyı şadāsından şarsılup cümle yanında ve sarāyında

¹²³ Kirli Dahhāk’ın rüya görmesi.

olan kızlar beliñler. Ol fitne-engiz Ernevâz olan kız aḥvâlinde su'âl eyleyüp bu daḥı rü'yâsın didükde “Eyü ‘alâmet degildür yarın mu‘abbirler ta'bîr itdürüp düşmândan ḥazer üzre olmaḡ gerekdür.” deyü cevâb ider. Ol daḥı yarın ḡanda mu‘abbir ü müneccim var ise zamîre mâlik ferâset ehli âdem var ise getürüp düş takrîr idüp ve bunlara şorup iḡdâm eyledikde işbu müneccimlerün bir ulusı du‘â idüp ayıtdı: “İy pâdişâḡ sen bir âdem öldürürsin anuñ oḡlı Firîdün nāmına bir kimesne zuḡûr idüp babası ḡanın alup başuñı ve taḡtuñı alur görinür.”

Nazm

144. Firîdün olısdur adı anuñ
Olısar şehriyârı bu cihānuñ

145. Olıcaḡ iş olısar ḡâr u nâḡâr
Gerek sen göñlüñi ḡiñ tut gerek ḡâr

Nesr “Ve daḥı anasından vücuda gelmemişdür vücuda geldikde anası ḡübânlar yanında taḡda inek südiyle besleyüp şaklasa gerekdir buña ḡâre yokdur taḡdîr Allâḡ’uñdur.” didüklerinde ol zamānda vücuda gelen memleketde oḡlan ile ne kadar muḡayyed oldu râst gelmedi.

Der-zamân-ı vilâdet-i Firîdün -güyed¹²⁴

(11b)

146. ḡü müddet irdi geldi ay-ıla ḡün
Vücuda geldi anadan Firîdün

Nesr Firîdün’uñ babası Ṭahmürş aşlından nesebiyle Nûḡ’a (a.s.) irer bir pehlivân u ocaḡ u vüs’ati ve Nûḡ ile bile gemüye girmiş âdem idi. Firîdün anasından dünyâya geldikde bir zamân yanında besleyüp girü ḡübânlara taḡa virüp üç yıl süd ile beslerler. Şoñra taḡda maḡârada bir riyâzet ehli pîre râst gelüp on üç yıl beslenüp terbiye olunup on altı yaşında olduḡda şehre gelüp anasın bulup babasından su'âl eyledikde ne aşl âdem olduḡın anası daḥı takrîr ider. Ve sen taḡda maḡârada ol pîr terbiyetinde iken müneccimler söziyle ḡübânı ḡoyunuyla

¹²⁴ Ferîdun’un doğum zamanı hakkındadır.

Ḍaḥḥāk bulup ḡatlı eyledi. Ve odamızı oda urup ve babañı daḥı bulup ḡatlı idüp beynin yılanlar yedürdi.

Beyt

147. İdüp ṡu‘ma yidi anı yılanlar

Ki beyni yer idi her günde anlar

Neṡr anası böyle ḡaber virdikde ol daḥı Hindistān ṡarafına firār eyledi. Ve Ḍaḥḥāk ayıtdı ki ṡulmlerine pīṡmān olup beglerini ve memleket ulularını cem‘ idüp ‘adālet eylemek bunlara ‘ahd u peymān eyleyüp ‘ādil olduḡuna bunlardan muḡzır ṡaleb eylediginde Gāve nāmına bir āhen-ger ilerü gelüp “Ne aṡl ‘ādil ü ne gūne ‘adālet içün muḡzır istersin. Benüm ‘ālemde iki oḡlum var idi geṡenlerde yılanlaruña (12a) birisünüñ beynin yidürmiṡsin. Ve birisin daḥı ḡatlı eylemek içün ṡimdi ādemlerüñ ṡutmuṡlar. ṡālimüñ öte ucısın.” didükde ol daḥı oḡlan iṡlāk eyledi.

Beyt

148. Pes anda Gāve oḡlın bī-tekellüf

Alup gitdi vü ṡekmedi tevaḡḡuf

Neṡr ve Gāve demir ṡelik iṡledikde yanmamak içün biline baḡladuḡı deri pāresini bir süñi üzere bayraḡ idüp oḡluyla ve sitem-dīdegān bir bölük ḡalk ile ve muḡaddemā kendü iṡçisi ḡalāṡ eyledüḡi ṡaḡda olan bir bölük ḡavmiyleñ Firīdün ṡarafına Hindistān aḡzına varup Firīdün’ı üç ḡarındāṡıyla götürüp sāyir ḡalk daḥı cümle Ḍaḥḥāk’dan yüz döndürüp istiḡbāl idüp ‘azīm ‘asker olup Ḍaḥḥāk üzerine gelüp ceng idüp Ḍaḥḥāk’ı diri ṡutup ve ṡaḡtını tācını vü ḡazinesini ve Ḍaḥḥāk ile hem-ṡoḡbet olan Cemṡīd ḡızlarından ol ṡehrināz’ı ve Ernevāz’ı alup kendüye hem-ṡoḡbet idüp kendüye bend idüp Demāvend ṡaḡında bir maḡārada ḡabs idüp divār ṡeküp iki dūṡunda olan yılanlara ‘āḡıbet kendü ḡıdā oldu.

Nazm

149. ṡün emr itdi Firīdün ol yasaḡa

İletdiler anı bend ile ṡaḡa

150. Bırakdılar anı ol ġār içinde
Cehennem ehli gibi nār içinde

151. Henüz dirler diridir bu zamānda
Yılanlarla mu‘azzeḡ turur anda

152. Zamānuñ böyle çokdur mekr ü ālī
Virür her devlet ardınca zevāli

(12b)

153. Çü Ḍaḡḡāk ider-idi zulm u ‘udvān
Elinden ni‘metini aldı Yezdān

Ber-taḡt-nişesten-i Firīdūn der zamān-ı Hūd a.s.¹²⁵

Firīdūn taḡt-ı pādişāḡıye oturduḡda Ḍaḡḡāk-ı nā-pāk eyledüġi zulm u bid‘atleri cümle götürüp cihān ḡalkına ‘adl u dād idüp ḡarāb olan yerleri ma‘mūr ve bend içinde bulunan dutsaḡları azād eyledi. Ve vālidesi gelüp buluşdı. Çün bunuñ üzerine elli yıl geçdi. Ol Ḍaḡḡāk’da bulduġı Cemşīd kızları olan Şehrināz’dan ḡüb-şüret iki oġlı ve Ernevāz’dan bir oġlı olup her birisi bir server yaguz bir bala yigitler olduḡda pederleri bunları evermek ḡasd idüp Yemen şāḡının bī-mişl üç kıızı olmaġla bunları dileyüp ‘azīm sūr u şādīyle ağır cihāz ile götürdi. Ve oġulları biri biriyle eyü dirlik iderler mi müneccimleri getirüp ḡālī’lerin yoḡladıḡda ayıtdılar: “İy pādişāḡ-ı ‘ālem aralarına ‘azīm fitne olup ulu iki oġlañ kiçi oġlañı öldürürler görinür hemān vaḡtiyle tedāriklerüñ göresin.” didüklerinde.

Nazm

154. Bunı fikr itdi şoñra ol cevān-baht
İde oġlanlara iḡlīmi ḡismet

155. Ki biri birisinden ola ayru

¹²⁵ Hūd a.s. zamanında Ferīdūn’un tahta oturması

İrak olsa bular qalmaya qaygu

Neşr memleketini üç kısım idüp ulu oğlu Selm'e cümle Rûm u Mağrib memleketini virdi. İkinci oğlu olan Tûr'a Çîn u Mâçîn ve Semerkand'dan añaru (13a) Türk ü Tâtâr memleketini virdi ki aña Tûrân dirler. Vü üçünci oğlu İrec gâyet kendünüñ maqbûli olup ziyâde sevmekle Bâbil ü Irâk tâ Hind memleketine varınca kendü oturduğı Īrân memleketi didükleri tahtıyla buña ta'yîn idüp kendü yanında qodı. Ve ol iki oğlana menşûrlar yazup hil'atler virüp 'azîm askerler qoşup hükûmet için memleketlerine gönderdi. Lîkin bunlar memleketlerine vardıkda çendân begenmeyüp ayıtdılar: "Biz ulu olup ve Īrân tahtı bize olmak lâzım ve yol iken ve İrec kiçi olup dağı oğlan iken pederümüz aña ta'yîn idüp bize gâdr oldı." deyü bir qaçyıldan soñra İrec'i âl ile ziyâfetlerine götürüp qatl idüp babaları olan Firîdûn'a başını gönderdiler. Firîdûn 'azîm bî-huzûr olup ve beddu'â idüp maqtûl olan İrec'üñ kızından bir oğlan vücûda gelüp cediti olan Firîdûn aña Menûçeher ad qor ve yanında büyüdüp yigit olduğda buña yedi yüz pehlivân ve on biñ qaravolcı ve otuz biñ şâhib-i 'ilm ve üç yüz biñ dağı er defteriyle ve yedi yüz fîl virüp böyle 'azîm leşker qoşup Tûrân serhaddine gönderüp buluşup ceng iderler eylediklerinde Selm'i Tûr'ı qatl idüp başların babaları olan Firîdûn'a gönderüp cediti olan İrec'üñ intikâmın aldı. Firîdûn egerçi biraz şâd olup (13b) lîkin gerü oğulların acıyup ağlayup dirdi.

Beyt

156. Size hayf eyledi devr-i zamâne

Ki kıydı sizlerüñ gibi cevâne

Neşr ve hâl-i hayâtında Menûçeher pâdişâh eyleyüp kendü ferâgat idüp soñra vefâtı kerd.

Nazm

157. Firîdûn çün gönüldi miñnet ile

Menûçeher ağladı çok hasret ile

158. Cihâne hâkim oldı beş yüz yıl

Bırakdı gitdi soñradan ne hâşıl

159. Kişinüñ dünyede yokdur qarârı
Hemân bir adı qalur yâdigârı

160. Eger Cemşîd olasin yâ Firîdûn
Ecel câmin içürür şöñra gerdûn

161. Geçüben tahta giydi başa tâcı
Giderdi bid‘at u bâc u harâcı

Nişesten-i Menûçehr be-Cây-ı Firîdûn der zamân-ı Mûsî¹²⁶

Menûçehr Firîdûn gibi gayet ‘âdil pâdişâh olup dünyâyı ‘adl u dâd ile ma‘mûr eyledi. Ve îlâhı bir bilüp Firîdûn gibi haq dîn üzre olup didi.

Beyt

162. Baña bu devleti Haqdan bilürem
Dün (ü) gün ni‘metüñ şükrin kıluram

Neşr ve pâdişâhlıgundan altmış yıl geçicek Mûsî ‘aleyhisselâm zühûr eyledi. Firîdûn katında hizmet iden Sâmbin Nerîmân ve sâyiri ve her kıanda var ise ulu pehlivânlar gelüp hizmetine bel bağladılar. Ve herkese istiḥkâkıncı zer ü sîm ve naşib ü iklîm ve esb ü fâḥir libâs iḥsân u in‘âm idüp leyl ü nehâr ‘ıyş u nûşa meşgûl oldu.

(14a)

Ferzend-ṭalebîden-i Sâmb ez-Ḥudâ-yı Te‘âlâ¹²⁷

Rivâyetdür ki Nerîmân oğlu Sâmb’uñ ‘izzeti vü devleti bî-ḥad olup yaşı kemâle irüp lîkin oğlu olmamağla müte‘ellim olup yüregi ḥasret odına yanardı. Ve dün ü gün Allâh Te‘âlâ ḥazretlerine münâcât idüp oğul ṭaleb iderdi.

Beyt

¹²⁶ Hz.Musa zamanında Menûçehr’in Ferîdun’un tahtına geçmesi.

¹²⁷ Sam’ın Tanrı’dan çocuk istemesi.

163. D n   g n Ta rı'dan dilerdi ferzend

Kim ola kend zine  ns   dil-bend

Nesr H k s bhane v  Te'  l du' s n  ab l id p bir ferzend virdi. L kin v c da geldikde ser   ebr sunda olan m l r  m nend-i berf-i sep d olma la il   ' lemd  h c l ve t l ' -i n -muv f k ndan m te'ellim olup o landan da ı b z r olma  l z m gelm   d r dirdi.

Beyt

164.  a ı v  kirp gi v   aşlar  a 

Bunu  gibi o ul ba ına t prak 

Nesr ' k bet ' lem h lk  ne dir diy  h c b ndan g t r p  unda ı i inde Elburz t  ına b rak dı  odi. Meger ol t  u  ba ı 'ayyu a    up S mur  yuvas  anda olma la S mur  yavr larına  ik r t lebinde iken t  da  unda  i inde bir o lan bulup g t r r yavrular na g t rd kde Cen b-  H  dan y regine mer amet d   p yavrular yla ni e zam n besler. B y cek o lan oldu da S m'a r y s nda bir  dem gel r aydır: "H   Te'   'dan bir o ul t leb id p virdikde begenmey p t  a b rakm   s n. Vel kin (14b) t    rde eceli olmayup H   s bhane v  Te'     u lara besled p h l  h y tdadur" ay td .

Nazm

165.  a ı a dur dey  andan  a ard  

Sen  z  a un  a alu  g r a ard  

166.    H   '    udretinden sen  a ars n

 a an sen h    b   dan se ers n

167. Sa a  irkin eger g rindi o lan

G zet kim  u lara besletdi Yezd n

Nesr "Ve cih nu  pehliv n  olsa gerekd r." didi. S m i  bu r y s n  m neccimlere mu'abbirlere ta'b r itdir p anlar da ı ay td lar: "Dir dir ve  u  besler." dey  ta'b r   t   r eylemekle S m t  a varup o lan  al  oydu ı yerde

eşerin bulmadıkda Sîmurğ'ıñ yuvası tarafına varup buña Sîmurğ oğlanı îşâl u teslîm eyledi. Ve teslîm eylemezden evvel gidecek olduklarında oğlana kendü tûglerinden bir tel virüp ayıtdı: “Kaçan bir hâl başına gelürse bu telden bir mikdâr ateşe yak tâ ki saña ben fi'l-hâl irüşüp derdüñe dermân eyleyim.” deyü naşîhat eyleyüp vedâ' eyledi. Sām dağı oğlu Zāl'i odasına götürüp Menûçeher haber alup kendü oğlu Nûder nāmına bir cevânı bunlar için gönderüp anlar dağı geldikde Menûçeher kendü bizzât istikbâle çıkup gördükde ayıtdı.

Nazm

168. Yüzidür mäh illâ pür-mehâbet
Boyıdur serv-i alâ pür-şelâbet

169. Şanasın Sām'dur yâhud Nerîmân
Elinden bebr ü fil kırtarımaz cân

Neşr pâdişâh anuñ öñünde fâhir libâs ve belinde kemer-i zer ve başına zerrîn külâh (15a) cevherle muraşsa' vaz' idüp ziyâde hürmet eyleyüp muğarriblerden eyledi.

Beyt

170. Kabâ zerrîn küleh zerrîn kemer zer
Muraşsa' bunlar üzre la'l ü cevher

Neşr ve dağı niçe sîm ü zer ve at u esbâb u âlât bunlar virüp Kâbilistân'ı ve Hindistân memleketini ve Sîstân u Zâbilistân vilâyetini dağı Sām u Zāl'e ihsân idüp menşûr-ı şâhî yazup virdi. Memleketlerine vardıkda kında bir 'âkil ü dānâ zû-fünûn u 'âdil ü ehl-i şecâ'at 'ilm ü hikmet ehli var ise Zāl yanına cem' idüp gâyetde 'âkil ü dānâ u zû-fünûn u 'âdil ü ehl-i şecâ'at pehlivân koydı. Günlerden bir gün babası Sām Zâbilistân'da kıalup kendüzi 'asker ile Kâbilistân'a varup ol Kâbilistân hâkimi Mihrâb nāmına eben-an-ced hasîb ü nasîb bir ulu hân olup gâyet güzel kıızı olmağla anı âyîneler üzre envâ'-ı cihâz ile Zāl'e virüp ve Zāl anda kıalup zamân ile hâtûnı oğlu Rüstem'e hâmile oldukda bir tarîk ile vaz'ı haml eylemek mümkün olmayup muğaddemâ Sîmurğ virdügi yününden bir mikdâr ateşe kıoyup Sîmurğ'ı dağı fi'l hâl gelüp naşîhat idüp bir üstâd tabîb getürüp hâtûnuñ şikemin şol yanından yarup Rüstem'i kııkarup girü yarayı diküp

bitdirmişlerdür. Rüstem zamân ile büyüdükdē ġāyet ‘āķil ü dānā ve babasına vü dedesine şecā‘atde ġālib pehlivān olup ceddī Sām bunı ziyāret eylemege gelüp gördükde Hūdā-i bī-zevāle du‘ālar eyledi.

Beyt

(15b)

171. Göricek Rüstem’i Sām u Nerīmān

Elin kaldurdu kıldı şükr-i Yezdān

Neşr girü dedesi Sām memleketine gitdikde babası olan Zāl’uñ bir ġāyet azġūn fil varmış. Gice ile zincīrden kırtılup filbānı ve niçe ādemi helāk idüp niçe dīv erler yıkdıkdan soñra Rüstem’i ġürz ile çıķup başına bir kez urup helāk idüp şabāh babası Zāl bunı mürd olmuş gördükde kıuvvetini ve pehlivānlıġını görüp bilüp hezār taħsīnler idüp Hālīķ-i zemīn ü āsumāna şükürler idüp ayıtdı.

Beyt

172. Çü gitdi fil arslānum şaġ olsun

Benüm ol Rüstem’üm cānum şaġ olsun

Neşr Zāl oġlı Rüstem’uñ böyle zūr u kıuvvetini gördükde Rüstem’e hikāyet idüp aydır: “Muķaddemā Firīdūn şāh büyük ceddüñ Nerīmān’ı bir bāc u ġarāc virmez ġāyetde şa‘b ķal‘a fetħine gönderüp

Nazm

173. Bedenleri felek burcına ırmış

Bulutlar işigine baş urmuş

174. Taġuñ üstünde bir yaluñ ķayādur

Bir egrü yolu var ol da şapadur

Neşr ol daķı yıllarca muķāşara eyleyüp ġalkın zebūn idüp ķal‘a alıcak zamānda taķdīr-i İlāhī ile ķal‘a ġalkı bunı şehīd idüp ve girü küçük ceddüñ olan Sām babası Nerīmān’uñ intikāmın almak içün varup ol daķı yıllarca muķāşara idüp zafer bulmayup ġacīl u maħzūn dönüp gitmişdür. Hālā ‘isyān u tuġyān üzre ķal‘a durur. Bu def‘a pehlivānlıġuñ cihāna şāyi‘ **(16a)** olmadın ecdāduñ intikāmın ‘avn-ı Hākķ’la almak gereksin ve ķal‘a ġalkı ziyāde tuza muħtāc olmaġla.”

Rüstem babası Zâl'ün tedbîriyle kervân şekline bunca pehlivânlar ile girüp nice yük tuz yükledüp varup kal'aya aḥşamdan koyulup ḥalkın kırup mālın alıp kal'ayı oda urup ecdādı olan Sām ve Nerīmān'ün intikamın aldığın babası Zāl ve ceddi Sām ve pādişāh Menūçeḥr ḥaber aldıklarında ziyāde şādān olup şükr-i Yezdān eylediler.

Be-āḥir-resīden-i 'ömr-i Menūçeḥr der-zamān-ı ḥazret-i Mūsī 'aleyhisselām¹²⁸

Rivāyetdür ki çünki Menūçeḥr'ün 'ömrü āḥirine irüşdi. Oğlu Nūder'i yanına götürüp envā'-i pend ü nuşḥ idüp ayıtdı:

Nazm

175. Kırudı bāḡ-ı 'ömrüm gitdi yaşum
İrişdi yüz yigirmi yıla yaşum
176. Niçe şehir ü niçe iklīm aldum
Ḥalāyıkā neler ta'līm kıldım
177. Cihāndan māl u genc aldım çeküp renc
Baña renc oldu kısmet uş saña genc
178. Düriş kim dīn-i Ḥaḡ'dan çıkmayasın
Göñüller Ḥaḡ evidür yıkmayasın
179. Ḥaḡ'ün yolını gözle eyleme terk
Elinden geldügince Ḥaḡ'ı tut berk
180. Hevā-yı ḥazḡ-ı nefis ile iş itme
Fesād ehli sözün hergiz işitme

¹²⁸ Hz.Musa a.s. zamanında Menûçeḥr'in ömrünün sonunun gelmesi

181. Zamānuñda senüñ Mūsī geliser
Bu devrān içre peygamber oliser

182. Hāk'ın kim çıkmayasın buyruğundan
Ne dirse çıkma azından çoğundan

(16b)

183. Sözi hāk dīni hākdur buyrığı hāk
Nebīdür dīn-i hāk üstine muṭlāk

184. Gözedürdi diküp göz oğlu yüzün
Hemān bir āh idüben yumdı gözin

185. Cihānı kōdı gitdi kaldı adı
Geçürdi eyilügle hoş murādı

Nişesten-i püser-i Menūçehr be-Cāy-ı Peder¹²⁹

Rivāyetdür ki Nüder babası Menūçehr'üñ tahtına oturduḡda yimek içmek ve uyumaḡ ve baḡıllık 'ādet idünüp ve ḡaḡab-nāk u sengīn-dil olup faḡīre ve ḡınāya ḡışmla ve kibr ü ḡulm ile naḡar idüp ḡalk-ı 'ālem muḡtarib-ḡāl oldı.

Naẓm

186. Elinden memleket iriḡdi cāna
Şerinden şūr irdi bu cihāna

187. Ḳabūl itmez kimesneden naşīḡat
Zevāle uğradı andan ra'ıyyet

Neşr böyle olduḡda babası Menūçehr ḡāl-i ḡayātında Nüder'i vilāyet-i Sām'a sipāriş eylemekle memleket ḡalkı Sām'ı götürüp Nüder'e envā'-i nuşḡ u pend eyledi.

¹²⁹ Menūçehr'in oḡlunun, babasının tahtına oturması.

Nazm

188. Ayağ üstüne durdı ol zamān Sām
Şahuñ tahtına karşı kıldı ārām

189. Pes andan Nūder'e kıldı naşihat
Harāb olmuş didi hāl-i ra'yyet

190. Kimesne zulm ile mülki tutamaz
Ra'yyet zulm ile rāhat yatamaz

191. Ki şahlık olmaz illā virmeg ile
Beg olmaz kişi mālī dirmeg ile

Neşr Nūder'e Sām'ıñ işbu pendı te'sir idüp Sām'a fāhir libās virüp ve sāyır ulular biraz nevāziş idüp hātırların ihsān u in'ām ile hoş eyledi.

(17a)

Beyt

192. Ulular anda hoşnūd oldı şahdan
Bağışlar anlara tāt u külāhdan

Neşr egerçi böyle şulh olunup bunlaruñ hātırların ri'āyet eyledi. Velikin muqayyed olmayup girü zulm u cevre āgāz eyledi.

Beyt

193. Egerçi şulh kıldı arada Sām
Velī ol şulh bulmadı ser-encām

Neşr halk-ı 'ālem zulmünden perākende vü perīşān olmağa yüz tutdığı şāyi' olduğda muqaddemā Menūçehr Firīdūn oğlu Tūr'ı Selm'i katl eyledüğü zamānda işbu Tūr oğlanlardan Peşeng nāmına Tūrān'da bir 'ādil pādīşāh var idi. Babası ve 'ammüsü intikāmın Menūçehr'den almağa rüz u şeb fikr ü kaçd iderdi. Likin zamānında fırsat bulmayup şimdi demidür diyü hareket idüp

Nazm

194. Bugün kim hoş elüme girdi fırsat
Gerekdür fırsatı bilmek ganîmet

195. Deminde her kim ider fırsatı fevt
Getürür guşsa aña merg ile mevt

Neşr ve Efrāsiyāb nāmına ejderhā-mişāl bir oğlu var idi. Buña ‘azīm-leşker koşup Menūçeher oğlu Nūder’den intikām almak için ve halkı dağı zulmünden halāş idüp Īrān’ı feth eylemek için gönderdi.

Beyt

196. Göçüp leşker çü Ceyhūn’a irişdi
Şadā-yı kūs gerdūna irişdi

Neşr Nūder şāh dağı Efrāsiyāb ‘azīm leşkerle geldüğünü haber aldıkda çerī cem‘ eylemege başladı. Ve bu hinde Sām dağı vefāt idüp Efrāsiyāb Sām’a (17b) Īrān’a karīb gelüp vefātından haber aldıkda ziyāde şād olup ayıtdı.

Beyt

197. Çü gitdi Sām meydān oldı hālī
Hesāba almadı Rüstem’le Zāl’i

Neşr Nūder şāh dağı eyledügi zulm sebebiyle memleketle ve leşkerle öz degil idi.

Nazm

198. Bu yaña Nūder’ūñ dağı tamāmī
Gelür yüz biñe ancak hāş u ‘āmı

199. Gelür üç ol kadar Türk’ūñ çerisi
Ki Īrān gelmedi Türk’ūñ yarısı

200. Gözine almadı Īrānlu’yı Türk

Didiler niçe deriden çıkar kürk

Neşr Nüder leşker ile Efrāsiyāb'ı istikbāl idüp buluşup iki leşker o gün 'azīm ceng idüp iki cānibden nice pehlivānlar hāke berāber olup 'ākıbet Nüder ile Efrāsiyāb leşkerde buluşup ceng eylediler.

Nazm

201. Kazādan ceng içinde şah Nüder
Olur Efrāsiyāb ile ber-ā-ber

202. Durup Efrāsiyāb u şah-ı Īrān
Biribirinden ister dökeler kan

203. Biribirine darb içürdi muhkem
Kazādan oldılar līkin müsellemler

Neşr aḥşama dek bu iki pādīşāh meydānda 'azīm ceng eylediler. Līkin Nüder'ün tākati kalmayup giceyi bahāne idüp iki cānibden ṭabl-ı asāyiş çalınup iki leşker ayrulup çadırları ṭarafna gitdiler.

Nazm

204. İki leşker iki yaña dönerler
Varuban yirlü yirinde inerler

205. Görür ser-geştedür bahtını Nüder
Ki Tūrān şahibinden kan yudar

(18a)

206. Bilür kim ṭuramaz Efrāsiyāb'a
Yüregi düşdi ḥavf u ıztırāba

Neşr Nüder gördi Efrāsiyāb yarın gālib olur. İki oğlu var idi birinün adı Güstehem ve birinün adı Tūs idi. Bunları yanına getürüp naşihat idüp yarar ādemler koşup o gice memleketlerine kaçırtdı.

Beyt

207. Vedā' idüp olar oldı revāna
Oturdı Nüder anda yana yana

Neşr şabāh olduğda aḥşama dek girü ceng olup iki cānibden niçe kimesneler
ḥāke berāber olup konaklarına gitdiler.

Giriften-i Nüder ez-Pîş-i Efrāsiyāb¹³⁰

Yarın ne olacağın Nüder bilüp gice ile leşker ile firār eyledi.

Nazm

208. Gice tā şubḥ olunca aldı yolu
Gider tırmaz gözedür sağ u solı

209. İrüp Efrāsiyāb ardından anuñ
Alur yolını ol şāh-ı cihānuñ

210. Görüp ol ḥālī Nüder oldı nā-çār
Dutuban anı itdiler giriftār

Neşr ve ulu beglerinden biñ iki yüz ādem giriftār oldı. Ve sāyir leşkeri kimi
tu'me-i şimşir oldı. Ve kimi tağa ve derbendlere kaçdılar.

Beyt

211. Felek döndürdi yüz Īrāniler'den
Qazāya itdiler teslīm-i gerden

Neşr Efrāsiyāb Nüder'i ḥabs idüp yanında tutardı. Ve Efrāsiyāb'ıñ Āgrira
nāmına bir 'adle māil yarar qardaşı var idi. Ol biñ iki yüz Īrāniler'den giriftār
olan begleri işbu qardaşı Efrāsiyāb'a **(18b)** öldürmek qomadı bir muḥkem
qal'aya ḥabse bunları götürdi. Bunları ḥabs eyledikde Āgrira'ya Zāl mektüb
gönderüp niyāz eylemekle ve Āgrira'nuñ tedbiriyle Zāl bir mikdār leşker
gönderüp ve Āgrira daḥı cümle tutsakları ḥalāş idüp qal'aya bırağup kendüzi
qarındaşı Efrāsiyāb'a kaçır gibi olur. Efrāsiyāb'a geldikde Zāl'ıñ leşkeri gelüp

¹³⁰ Nüder'in Efrāsiyāb'ın önünden kaçması.

kal'a alup tutsakları kurtardı deyü cevâb eyledikde Efrâsiyâb hışma gelüp
karındaşı Ağrira'ya katl kerd.

Beyt

212. Elini kılıcına urdı ol dem

Çalar kardaşını kılıcla muhkem

Nesr ve Nüder pâdişâhı dahı dīvāna çıkarup kendü eliyle katl eyledi. Zâl bu
ahvâlleri istimâ' eyledikde be-gâyet bî-huzûr olup 'azîm leşker Efrâsiyâb üzerine
çeküp geldi. Muqâbil olıcağ zamānda Zâl ve pehlivānlar ayıtdılar: "Bize ve bu
leşkerimize bir hasîb ü nesîb şâh gerekdir. Egerçi Nüder'ün oğulları vardır.
Velîkin pederleri gibi uğursuz olup anları 'asker istemez." didiklerinde leşker de
Firîdûn neslinden Tahmâsb oğlu seksan yaşında bir pîr adına Zev dirlerdi
bulunup anı bayrak altına götürüp leşkere serdâr ve memlekete pâdişâh
eylediler.

Be-taht-nişesten-i Zev ez-Nesl-i Firîdûn¹³¹

Zev egerçi pîr idi. Velîkin her işde yüzi vü (19a) gözi açuk ehl-i tedbîr ve 'âkîl ü
dānâ ve 'âdil pâdişâh idi. Ve Efrâsiyâb yakîn buluşup iki leşkeri biribirine
muqâbil sekiz ay miqdârı oturup 'azîm kahtlık olmağla ceng itmeyüp şulh idüp
iki cânibden 'ahidnâmeler yazılup yerlü yerine gitdiler.

Beyt

213. Göçüp Efrâsiyâb iline gitdi

Bu yaña şâh-ı Îrân anda kaldı

Nesr Zev beş yıl miqdârı zamân memleketde 'adl u dād eyledi.

Beyt

214. Uyudı arķasında mülk-i Îrân

Zamânında bir ev olmadı vîrân

Nesr soñra vefât idüp oğlu Gürşâsb nāmına bir tâze oğlan yerine pâdişâh olup
'adl u dād eylemek üzre iken ol dahı vefât eyledi.

Beyt

¹³¹ Ferîdun'un neslinden (olan) Zev'in tahta geçmesi.

215. O dağı eyledi cānını teslīm
Yine uş pādişāhsız qaldı iqlīm

Neşr girü edyān u Īrān pādişāhsız qalmağla Efrāsiyāb dağı ‘ahdı bozup hareket eyledi.

Beyt

216. Bunı Efrāsiyāb işitdi çün kim
Didi kim yine bizimdür ol iqlīm

Neşr Efrāsiyāb ‘azīm leşkerle Ceyhūn’ı geçüp Īrān’ı iħrāb eylemege āheng eyledikde Īrān halkı girü Zābilistān’a Zāl’e varup Efrāsiyāb’uñ mübālağa ‘askerinden ve zulm u ġāretinden feryād idüp ayıtdılar:

Nazm

217. Ne leşker kim anuñ sulţānı yoqdur
Hemān bir gövdedir kim cānı yoqdur

(19b)

218. Geçüpdür āb-ı Ceyhūn’ı sipāhī
Şayılmaz ol şayılur murğ u māhī

219. Eger var ise çāreñ eyle ile
Veger ne gitdi Īrān ili yile

Neşr Zāl dağı bu feryādı işitdikde oğlı Rüstem’e ‘azīm leşker қоşup Efrāsiyāb üzerine irsāl idüp Īrān leşkerine geldikde uluları cem‘ idüp ayıtdı: Bize aşl-ı nesl-i pādişāh gerekdür tā kim öñünde baş oynadup başımız ola didi.

Nazm

220. Bize evvel gerekdür bir eyü baş
Çeri anuñ öñinde ide şavaş

Neşr begler ve memleket halkı Rüstem’e du‘ālar idüp ayıtdılar:

Nazm

221. Ki vardur bir kişi fehm issidür hûb
Nesebdendür Firîdün şâha mensûb

222. Adına Keykubâd okurlar anuñ
Meger ki ol ola şâhı cihânuñ

Neşr Rüstem dahı ma'kûl u münâsib görüp nişânın şorup ve Elburz tağında haberin alup varup götürüp taht-ı şâhiye iclâs eylediler.

Be-taht-nişesten-i Keykubâd der-zamân-ı Zülkifl a.s.¹³²

Keykubâd gelüp 'askerine muķâbil olup tahtına oturup 'adl u dâd idüp ve Efrâsiyâb üzerine yürüyüp muķârin olup Rüstem-i Zâl ve sâyir pehlivânlar dögüşüb iki cânıbden niçe kimseler hâke berâber olup ve Rüstem cengde Efrâsiyâb'a râst gelüp anı atından yıķup Tûrân 'askerinden niçe biñ âdem Efrâsiyâb **(20a)** üzerine aşup kırtarup bir ceng-i 'azîm eylediler ki vaşf olunmaz.

Nazm

223. Ara yirde ok olmışdı haberci
Haberler virür illâ cümle acı

224. 'Aceb işler ider peykân haberde
Haber kim ol virür qalur cigerde

Neşr rivâyet iderler Tûrân beglerinden biñ iki yüz hemân şâhib-i 'alem kimesneler düşdüğinden ğayrı 'askerlerine 'azîm kırgun vâķia' olup münhezim oldılar.

Nazm

225. Kıran ol deñlü Türkistân'a düşdi
Ki âfet leşker-i Tûrân'a düşdi

226. Ol ağır leşkere uğradı şingun

¹³² Zülkifl (a.s.) zamanında Keykubâd'ın tahta oturması.

Kimesne görmedi ol deñlü kırgun

Neşr ‘âkıbet bir miqdâr leşker ile Efrâsiyâb kaçup kırtılup babası olan Peşeng şâha geldi. Babası ayıtdı: “İşüñ böyle ebter kim eyledi.”

Beyt

227. Didi oğlına ol Pîşeng server
Senüñ kim itdi hâlün böyle ebter

Neşr Efrâsiyâb dağı Keykubâd pâdişâh olduğunu hikâyet ve Rüstem-i Zâl’den ‘azîm şikâyet idüp erlikde babası Zâl’e ve dedeleri Sâm u Nerîmân’a gâlibdir, didi.

Beyt

228. Bu deñlü olsa ger Sâm u Nerîmân
Komazlar idi Tûrân içre bir cân

Neşr ve Efrâsiyâb’uñ babası Peşeng Keykubâd’a nâme ile kâşid gönderüp şulh idüp Keykubâd tahtına varup Rüstem’e hemân pehlivânluğın ve beglerine sâyir pehlivânlarına manşıblar vilâyetler virüp ve leşkerine ihsânlar idüp herkese ‘adl u dâd eyledi.

Beyt

229. Gelüben taht-ı Iştâhıra oturdı
Cihândan bid‘at u zulmı götürdi

(20b)

Neşr Keykubâd cihânda yüz yıl ‘ömr sürüp ‘âkıbet dâr-ı ‘uqbâya rıhlet idüp yirine oğlu Keykâvus pâdişâh oldu.

Nazm

230. Kõdı Keykâvus’a tâc-la tahtı
Nesi var ise gözünden bırahtı

231. Cihânuñ böyledür her lahza kârı
Kimesneye komaz ide qarârı

232. Bunuñ üstinedür gerdün hâli
Virür her devlet ardınca zevâli

233. Niçe gün bir kişiye virse devlet
İrüşdürür hemân ardınca miḥnet

234. Cihân kim yüz çevürdi Keyḳubâd'a
Elinde her ne varsa virdi bâda

Be-hükümet-nişesten-i Keykāvus der-zamân-ı Dâvud a.s.¹³³

Keykāvus babası Keyḳubâd yirine pâdişâh olup 'adl u dâd idüp ḥazînesinüñ ve memleketinüñ ḥesâbını vü defterini alup şâd u ḥürrem olup 'ıyş u nûşa meşgûl olmağın 'Acem mülkiñi tâ Mağrib ḥaddine degin zapt idüp ve Süleymân nebî a.s. Yemen ü Mısr u Ḥicâz u 'Arab u Bâbil memleketlerini zapt idermiş. Ve bundan Keykāvus iş için dīvler taleb idüp ol daḥı virüp niçe bünyâdlar bunlara binâ itdirmişdür. 'Âkıbet Keykāvus böyle memleket ü devlet ü 'izzet kimesnede var mıdır dirken bir Mâzenderânî seyyâḥ sâzında memleket-i Mâzenderân'ı medḥ idüp âb u hevâsını ve pâdişâhınıñ şevket ü 'azametini ğarîb vaşf eyledi.

Nazm

235. Biraz ögdi şeh-ı Mâzenderânı
Du'âlar eyledi ögdükçe anı

(21a)

236. Girü ögdi anuñ âb u hevâsın
Yimişin ni'metin zevḳ u şefâsın

Neşr Keykāvus aña biñ cân-ile 'âşık u feth ü teshîrine tâlib ü râğıb olup kaşdına leşker cem' idüp varılsun üzerine buyurdukda begleri ve uluları dīvler ü perîler mekânıdır diyü ne kadar bunu men' eylediler memnû' olmadı. Ve Rüstem-i Zâl'sız varup meger ol memleket dīv perî ve câzûlar yeri olup ve ol diyâruñ

¹³³ Dâvud a.s. zamanında Keykāvus'un hükümet etmesi.

pādişāhiyla bunlar hoş olmağla bir dīvi ‘askeriyle gönderüp cin cengde Kāvus’uñ
‘askerinden kimin kırup ve kimin şahrada siḥriyle begleriyle ve sāyir ‘askeriyle
ḥabs idüp

Beyt

237. Olara eylediler bend ü zindān
Kodı on iki biñ dīvi nighbān

Neşr ‘ākıbet Keykāvus ‘askeriyle böyle ḥabsde kalmağla Rüstem-i Zāl’e mektüb
gönderüp ol dahı gelüp Keykāvus’ı ‘askeriyle ḥalāş eyleyüp Māzenderān’ı
‘askerini ve pādişāhlarını kırup kendü bir tābi‘lerine pādişāhlığı virüp Īrān’a
şādān giderler. Ve Rüstemle vedā‘ idüp Zābilistān’da koyup kendü Īrān’a
giderken Hāmāverān u Berber vilāyetlerine ve pādişāhlarına uğrayup ceng
eylediklerinde Keykāvus ġālib oldu.

Nazm

238. Görür çün şāḥibi Hāmāverān’uñ
Bu işi yüregi döymedi anuñ

239. Didi biz olavuz hem ehl-i Berber
Olamazuz bularuñla berāber

(21b)

Neşr ‘ākıbet Keykāvus’a Hāmāverān şāḥı ḥile idüp ‘azīm cihāzıyla ve āyīni
kābīniyle bir ḥūb-şüret kızın virüp bunu dāmād idinüp ḥargāhından Keykāvus
dilber ile ḥaşr oldu.

Nazm

240. Götürdi bürka‘-ı tarfın yüzinden
Yüzün gördükde geçdi kendüzinden

241. O ḥüsne katı ḥayrān oldu Kāvus
Bu resme dir degül cennetde ṭāvus

242. Buyurdi ideler ħargāhı ħalvet
Bulur ol māh ile ol šāh vuşlat

Neşr soñra šāh-ı Hāmāverān Keykāvus begleriyle oturduğı yer ƣal‘asına ziyāfete da‘vet eyledikde babası ħīlesinden nigār Keykāvus’ı āgāh idüp her ne ƣadar söylediyse istimā‘ eylemeyüp varup gice ile bunları sarĥoş idüp cümlesin ħabs eyledi.

Beyt

243. Eline bend ü boynuna selāsıl
Ayāğına ƣodılar bend-i müşkil

Neşr ve nigār dağı aĥvāl içün babasından ġāyet bī-ĥuzūr olup Kāvus ile ħabs ihtiyār idüp tesellī iderdi.

Naẓm

244. Tesellī virdi göñline nigārı
Nigār-ile geçürdi rüzgārı

245. Fedā ol ‘avrata yüz cān ile ten
Ne ‘avratdur ki yigdür yüz biñ erden

Neşr ve Hāmāverān šāhı yarın Īrān leşkerini ƣağıdup ‘azīm şıngun olup memleketlerine vardıklarında

Beyt

246. Ħaber Efrāsiyāb’a irdi andan
Ki Keykāvus götürüldi cihāndan

(22a)

Neşr Tūrān šāhı Efrāsiyāb grü bu aĥvālden ħaberdār olduƣda ‘azīm leşker cem‘ eyleyüp Īrān ġāretine geldi. Ve Rüstem ü Zāl’e Keykāvus ħaber gönderüp ħaberdār olduƣda ol dağı ‘azīm ‘askerle varup Hāmāverān u Berber leşkeriyle ceng idüp bizzāt pādişāhlarını dutup Keykāvus’ı istiĥlāş eyleyüp nigārıyla bile Īrān’a yürüdiler. Ve Keykāvus Hāmāverān u Berber šāhınıñ şuçların ‘avf idüp

Hāmāverān şāhından elli biñ ādem leşker geldi. Ve Berber şāhınuñ elli biñ ve
hişardan otuz biñ ve kayşer-i Rūmdan dahı bī-ḥesāb leşker geldi.

Nazm

247. Bu yaña Rūm ilinden dahı kayşer
Viribidi şeh-i Kāvus'a leşker

248. Çerisi oldu üç kez yüz biñ ādem
Dirildi tapusına halk-ı 'ālem

Neşr 'azm idüp Efrāsiyāb'a gelüp muḳābil olup 'azīm cenge bünyād eylediler
diller ile vaşf olunmaz. 'Āḳıbet Efrāsiyāb maḡlūb olup 'askeri münhezim olup ve
karār idemeyüp firāra yüz tutdı.

Nazm

249. Bu ḥālî görüben ol şāh-ı Tūrān
Dirīga dir işüm oldu perīşān

250. Durursam baş u cānum gider elden
Kaçarsam işidem teşnī' ilden

251. Pes ayruḳ ḳalmadı 'özr ü bahāne
Kaçuban oldu Tūrān'a revāne

252. Gelüp Kāvus şeh Īrān'a girdi
Kaçanlaruñ kamu raḥtını dirdi

Neşr ol Hāmāverān u Kayşer ü Rūm'u Berber 'askerini ki yardımına gelmişler
idi. (22b) Keykāvus anlara 'azīm ri'āyet idüp ve icāzet virüp vilāyetlerine
gönderdi.

Beyt

253. Yine illerine şaldı oları

Du‘ālar eyleyüben gitdi varı

Neşr ve Rüstem’e sāyir pehlivānlarına daḥı iḥsānlar idüp ve in‘āmlar kılup icāzet virüp memleketlerine gitdiler. Ve Keykāvus taḥtına gelüp ‘ıyş u nūşa meşğül ve devletine mağrūr olup göge çıkmak istedi.

Beyt

254. Pes dün ü gün oldu fikre meşğül

Ki nice bula göge çıkmakğa yol

Neşr memleketde kanda bir ehl-i nücūm u ‘ilm ü ḥikmete mālīk kimesne var ise cem‘ idüp göge çıkmakğa bunlardan çāre vü dermān sū‘āl eyledikde ayıtdılar: “Buña gayrı çāre yokdur velikin tağda āşiyānelerinde birkaç ‘uḳāb yavrusını cem‘ idüp bir kaç gün besleyüp anlar büyüdüklerinde gāyet aç idüp ve bir şandık şeklinde dört cānibe revzenler bir taḥt yapup içine girüp ve taḥtı ‘uḳāblar üzerine berk idüp ve köşelerinden şişeler üzerinde et bağlayup tā yukarı ete bakup uçup yetişmeyeler.” Hem eyle idüp göge nice zamān uçup yiryüzi görünmez olup ‘uḳāblar daḥı uçmakdan ve açlıktan ‘āciz ü zebūn olup tāḳatleri tāḳ olduğda bunu bir memleket şahrāsında indürüp otlar otlayup biñ derd ü elem ile ḥalkı bunu bulup **(23a)** girü taḥtına götürüp iclās eylediler. Ve herkese mertebesince ri‘āyet ü iḥsān ü in‘ām idüp Rüstem-i Zāl’e cihān pehlivānlığınıñ berātın yazup virdi. Ve kendü taḥtında ḳalup Rüstem-i Zāl’e bir niçe pehlivān ile ve bir miḳdār ‘asker ile o ṭarīḳiyle Tūrān serḥadine varup Efrāsiyāb’uñ şikārgāhlarına geldikde Efrāsiyāb ḥaber alup ve pehlivānlarıyla ve bir miḳdār ‘askeriyle muḳābil gelüp ‘azīm ceng idüp ‘āḳıbet niçe kimesneler kırılıp Efrāsiyāb Rüstem’uñ cengine tāḳat götürmeyüp firār eyledi.

Nazm

255. Hemān yol tutuben Efrāsiyāb ḥān

Ḳaçup Rüstem’den ḳurtardı o dem cān

256. O Tūrān leşkere uğradı şingün

Yine Efrāsiyāb oldu diger-gün

257. Yine divşürdi Īrānlu ġanīmet

Yine Hāk virdi kendūlere furşat

Neşr Rüstem-i Zāl Keykāvus'a vākı'-i hāli 'arz idüp haberdār olduġda 'azīm hāz eyleyüp şükr-i Yezdān eyledi. Ve bunları daġı bir miġdār zamān geçdikden şoñra ġidmet-i şahā gelüp niġe müddet 'ıyş u nüş itdikden şoñra girü Rüstem'ün göñli tenhā ol cānibden şayd u şikār eylemege yalıñuz raġşına binüp varup bir kaç gün şayd u şikār eyledikden şoñra raġşın ota şalup ve kendü daġı bir miġdār ġāba vardıġda meger Semengān adlu bir 'azīm şehrüñ ġākimi olan kimesnenün ādemleri raġşlarına rāst geldikde **(23b)** atun getürüp Rüstem-i Zāl'e bīdār olduġda o yaña bu yaña atını cüst u cū eyledikde bulmayup piyāde izine düşüp Semengān'a varup ol Semengān begi buña 'azīm ri'āyet idüp ve kendü kızunı āyīnleri üzre virüp

Nazm

258. O gice şubġa degin ol iki cān

Oluban cāme-ġ'āb içinde 'uryān

259. İki başdan irişdiler murāda

Şabāġ olınca yatdılar orada

Neşr ve atını buldurup bir miġdār zamān bunuñla 'ıyş u nüş idüp şoñra 'avratı babasında ġalup ve buña güherden bir bāzū-bend virüp evlād olursa şoñra nişān için viresin deyü vaşiyyet idüp ve vedā'laşup memleketine gider. Toġuz ay geçdikde bir oġlı vücūda gelüp adını Sührāb ġodılar. Ve yigit olup vālidesine pederinden sū'āl eyledikde ol daġı birbir ġaber virüp ayıtdı.

Nazm

260. Atañ adına dirler Rüstem-i Zāl

Elif ġaddini ġaşmınuñ ġılur dāl

261. Atañ Zāl oġludur Zāl atası Sām

Nerīmān oġlı bilür ġāş ile 'ām

Neşr ol muraşşa‘ bāzū-bend dahı virüp babası vaşıyyet eyledügi üzere bāzūsına bağlar. Ve bir miqdār zamāndan şoñra ‘azīm pehlivān olur. Efrāsiyāb bu ahvāle muṭṭalı‘ olduğda hufyeten bir vezīr ile meşveret idüp ve bunlan ‘azīm ‘asker koşup Īrān tarafına bunları cenge gönderüp **(24a)** vezīrine tenbīh ider: “Oğlanı babası olan Rüstem’den āgāh itmeyüp anuñla dögüştüresin. Ola ki babasını öldüre girü anuñ tedārikin şoñra āsān görürüz.” diyü maḥkūm ısmarlar. Vezīr dahı bunuñ leşkeriyle varup Īrān’a girüp ġārete mübāşeret eylediklerinde pādişāh Keykāvus Rüstem-i Zāl ile ve deryā-mişāl ‘azīm leşkeriyle gelüp muḳābil olduğda Sührāb meydāna girüp niçe be-nām pehlivānlar ḳatl eyledükden şoñra ‘āḳıbet Rüstem’den bir ṭarīḳ ile ḥaber almayup ve bunu bilmeyüp şabāḥdan aḥşama dek babası Rüstem’e meydānda buluşup ceng idüp biri birine ol gün zafer bulmaz. Yarındası buluşup babası Rüstem meydānda ayıtdı: “Senüñ sebebüñle nice ḳanlar oldı ve dahı olacaḳdır. Gel tenhāda senüñle görüşelim.” deyü ol dahı ḳabūl idüp görüşdiklerinde Rüstem başup göğsüne oturup ḥancer uracaḳ zamānda babası Rüstem maḥzā elinden cān ḳurtarmaḳ içün ayıtdı: “Pehlivānlaruñ āyīni vü şartı budur ḥısmın evvel başdıḳda baş kesmezler ikinci defada ḳatl iderler.” Ol dahı aldanup ol demde öldürmeyüp ıtlāk idüp yarın girü Rüstem anı başup amān virmeyüp yüregine ḥancer urdı.

Beyt

262. Ḳazā ol deñlü bağladı dilini

Ki şormadı atasını ilini

Neşr Sührāb dahı ayıtdı: “Dün sen didigüñ pehlivānlar ḳavline muḥālif beni **(24b)** aldayup ḳatl eyledüñ. Babam olan Rüstem-i Zāl ḳanıımı cihānda saña ḳomaz.” didikde Rüstem dahı ol muḳaddemā vālidesine virdügi bāzū-bendi nişān içün anı ḳolında bulup taḥḳīḳ oğlu olduğına ve muṭṭalı‘ olduğda üzerine düşüp feryād itdi.

Nazm

263. El urdı yaḳasını eyledi çāk

İki eliyle döger başına ḥāk

264. Fiġān u nāle idüb āh kıldı
Yüzi üstüne yarāzun yakıldı

Neşr Rüstem didikleri baban benim didikde Sührāb daġı Tūrān leşkeriyçün ve bu aġvālden vālidesin ħaberdār eylemek için niyāz idüp ve ħelālleşüp bir kaç sâ'atten soñra vefāt idüp Rüstem oġlı Sührāb'ı ħabuta koyup Keykāvus'a götürüp Kāvus daġı acıyup ve Rüstem Tūrān leşkerini Keykāvus'dan ricā idüp ol daġı ħabül idüp ħazersiz illerine gönderüp gitdiler. Ve andan 'azīm mātem ile ħabuta Zābilistān'a ceddī Zāl'e götürüp meyyitini seyr idüp 'azīm mātem çeküp Zābilistān'a defn eylediler. Sührāb'uñ anası daġı ħaber aldıġda 'azīm mātem eyledi.

Naẓm

265. Yüzin yırtup saçını yolar idi
Ölümin günde biñ kez diler idi
266. Oġuldan soñra bir yıl oldu diri
Vaṭan itdi göçüben ħara yiri
267. Yazılan çün ħazā'-i āsmānī
Kim ola men' ide olmaġdan anı
268. Ecel cāmını her kişi içipser
Fenā dārına kim ħondı göçiser
- (25a)
269. Cihānuñ yok durur āġir şebātı
Memāt ile kılınmışdur ħayātı
270. Ecel cāmın içer her cān ser-encām
O şerbetten tatar her ħaşıla 'ām

271. Ne zer aşşı ider kişiyē ne zūr
Bilürsen bir ‘amel alur biri gūr
272. ün olur āir-i menzil saa gūr
Yaraın ol evü daı bir gör alife
273. Tamām oldu ü Sührāb’u kelāmı
Nebīnū rūına gönder selāmı
274. enā eyle revān-ı enbiyāya
Du‘ālar eyle ol Mutafāya
275. Daı aşābına hem tābi‘ine
Ki onlardan niām iridi dīne
276. Olardan irdi bu dīne hidāyet
Olaru ile buldı dīn ğāyet
277. Olaru ile dīn irdi kemāle
Bulardan ümmete irdi nevāle
278. Meramet ha ola ol ālīha
Rūum iün okuya bir fātiha

Ḳad veka‘al-ferāġu ‘an yedi’l-ḥaḳīr Ḥüseyin bin Beṣīr
vaḳtū’-iṣrāk fi’l-yevmi’s süleṣāi’s-
ṣāliṣ ve’l-‘iṣrīn min şehri
zī’lḳa‘deti’l-lāṭife
fi ḳal‘a-i Ġradaṣḳī
sene 1030

5.SONUÇ

Üzerinde çalıştığımız ve bir başka nüshasına rastlanmayan manzum-mensur Şehnâme Tercümesi, sade bir dille yazılmış kısa ve öz bir metindir. Okuyucusunu sıkmayan ve yormayan bu eser, kişiyi her ne kadar Şehnâme'den ve muhtevasından haberdar etse de Doğunun uzun Şehnâme geleneğini sürdürmez. İbrahim Tavil'in kaynak olarak kullandığı eserler (*İskendernâme*, *Behcetü't Tevârîh*, *Târîh-i Taberî*) ve Firdevsî'nin *Şehnâme*'si çok daha uzun, ayrıntılı ve edebi anlamda doyurucudur.

Yapılan tercüme, İbrahim Tavil'in de belirttiği gibi Şehnâme'nin ilk kısımlarından oluşmaktadır. İlk insan olarak bilinen Kiyûmers'ten başlayan hikaye Sührâb ile son bulur. Yazar, özellikle kahramanların ölümüne dikkat çekmeye çalışmış ve bu doğrultuda kahramanların ölümünün ardından mutlaka dünyanın geçiciliğine dair beyit düzmüştür.

İbrahim Tavil, sade bir halk Türkçesini tercih etmiş olmakla beraber; eserde bazı kelimeler sürekli aynı şekilde yanlış yazılmış olup, bazı kelimeler ise zaman zaman farklı bir imla ile yazılmıştır. Cümleler özellikle bir yargıya bağlanıp bitirilmemiş, zarf-fiil eki (-ıp,-ip,-up,-üp) ve vu, vü bağlaçları ile sürekli uzatılmıştır. Bu da zaman zaman anlam karmaşasına yol açmıştır.

Tercümede bir başka dikkat çekici nokta ise İbrahim Tavil'in, tercümesini gerçekleştirirken özetleme ve sadeleşme yoluna gitmiş hatta birçok kahramanı tercümesine dahil etmemiş olmasına rağmen klasik bir mesnevi geleneği ile eserine başlamış olmasıdır. Yazar münacaat, naat ve sebep-i telif gibi bölümleri ihmal etmemiş, dört halifeyi de unutmamıştır. Tercümeyi sonlandırırken yine bu hususa dikkat etmiş ve dua ile noktalamıştır.

İsmi hiçbir kaynakta zikredilmeyen ve tahminimizce bir başka eseri de olmayan İbrahim Tavil Bursavî, şehnâmecilik geleneği içerisinde kendisine bir yer açmaya çalışmıştır. Umarız ki bu tez ile İbrahim Tavil de bu geleneği sürdüren bir mütercim olarak kaynaklarda yerini alır.

KAYNAKÇA

- ✓ ÇİFTÇİOĞLU, İsmail; “Karamanlı Dönemi Şehnâme Yazarları ve Eserleri Üzerine” <http://www.aku.edu.tr/aku/dosyayonetimi/sosyalbilens/dergi/IV2/4-%2857-66%29.pdf>
- ✓ DEĞİRMENCİ, Tülün; *İktidar Oyunları ve Resimli Kitaplar, “Sultanın Kitabı: Şehnâme-i Türki”* Kitap yayınevi, 2012
- ✓ Ebû Cafer Muhammed bin Cerir’üt-Taberî; *Tarih-i Taberî*, Tercüme: M.Faruk GÜRTUNCA, Sağlam yayınevi
- ✓ EMECAN, Feridun; “Banaluka”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.5, 1992
- ✓ FAYDA, Mustafa; “Taberî, Muhammed b.Cerîr”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.39
- ✓ GÖKYAY, Orhan Şaik; *Destursuz Bağa Girenler, “Şehnâme ve Türkçe Tercümeleri*, Dergah yay.
- ✓ GÜLTEKİN, Hasan; *Firdevsî, Şeh-nâme, Şeh-nâmecilik ve Meşâhîr-i İslâm’da Firdevsî maddesi*, International Journal of Social Science, Volume 6 Issue 3, March 2013
- ✓ KANAR, Mehmet; “Firdevsî” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.13
- ✓ KANAR, Mehmet; “Şâhnâme” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi c.38
- ✓ KARTAL, Ahmet ; *Doğunun Uzun Hikayesi*, Doğu Kütüphanesi yay., 2013
- ✓ KUT, Günay; “Ahmedî” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.2
- ✓ KÜLTÜRAL, Zuhâl; *Şerîfî, Şehnâme Tercümesi I*, Giriş-Metin (Doktora Tezi) İstanbul, 1994
- ✓ KÜLTÜRAL, Zuhâl; “Şehnâme Türkçe Tercümeleri” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.38
- ✓ KÜLTÜRAL, ZUHAL; BEYRELİ, Latif; ; *Şerîfî, Şehnâme Tercümesi*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1999, c.I, II, III, IV

- ✓ KOWALSKI, Tadeusz; *Les Turcs dans le Şahname*, Çeviren: Harun GÜNGÖR, Rocznik Orientalistyczny tom, XV, 84-97
- ✓ LUGAL, Necati; (Önsöz: Kenan AKYÜZ), *Şâhnâme I*, Şark-İslam Klasikleri:10, Maarif Vekâleti
- ✓ MURATAZAVÎ, Minûçehr; *Timur ve Moğol Devirlerindeki “Şâh-nâme” Taklitçileri*, Çev. Selami TURAN, Aliye YILMAZ, Turkish Studies, Volume 4/7 Fall 2009
- ✓ NUR, Rıza; *Türk Bilig Revüsü, İran-Turan Cenklere*, Haz. Mehmet SOĞUKÖMEROĞULLARI, Ankara 2012, Grafiker yay.
- ✓ ÖZ, Yusuf; “*Şeh-nâme Tercümeleri ve Sözlükleri*”, Name-i Aşina, III, Ankara,2002
- ✓ PAKALIN, Mehmet Zeki; *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, M.E.B. Kitapları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983
- ✓ PALA, İskender; *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı yay. 2007
- ✓ SCHMİDT, Jan; *Firdevsî'nin Şehnâmesi'nin Osmanlılar Tarafından Alınlanması*, Çev.Hatice AYNUR, Nazımdan Nesire Edebi Türler, 25 Nisan 2008 Bildiriler, Turkuaz yay. İstanbul, 2009
- ✓ SERTOĞLU, Mithat; *Şeh-nâmenüvisler, Vak'anüvisler ile Diğer Mühim Osmanlı Müverrihleri ve Eserleri I-IV*, Yeni Tarih Dergisi, 1960
- ✓ ŞAHYAR, Ataullah; “*Mukabele*”, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.31
- ✓ ŞENTÜRK, Ahmet Attila; KARTAL, Ahmet; *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergah yay.
- ✓ ŞİŞMAN, Bekir; KUZUBAŞ, Muhammed; *Şehnâme'nin Türk Kültür ve Edebiyatına Etkileri*, Ötüken yay. 2007
- ✓ Şükrullah Efendi; *Behcetü't-Tevârih*, Hazırlayan: Hasan ALMAZ, Mostor yay., İstanbul, 2013
- ✓ YERDELEN, Cevat; *Divan Edebiyatı Kaynaklarından Şehname*, http://www.turkiyatjournal.com/Makaleler/1633828773_11.pdf
- ✓ TARLAN, Ali Nihat; *İran Edebiyatı*, Remzi Kitapevi, İstanbul

KAHRAMANLAR DİZİNİ

A Ağrira 88 B Buyüresb 70 C Cemşid ..15, 31, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 76, 77, 79 D Dağhāk ..15, 26, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 77 E Efrāsiyāb15, 29, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 95, 96, 97, 99 Ehrimen 39, 64 Ermāyil..... 74 Ernevāz.....73, 74, 76, 77 F Firīdūn...15, 45, 75, 76, 77, 78, 79, 82, 89, 91 G Gāve 27, 76 Gürşāsb..... 89 Güstehem..... 48, 87 H Hoşnek15, 40, 64, 65 İ İrec 33, 45, 78	K Kermāyil74 Keyhüsrev 4 Keykâvus 4, 49, 50, 51, 52 Keykubād 15, 91, 92, 93 Kiyūmers..... 15, 36, 62, 64, 65 M Menūçehr 15, 45, 78, 79, 81, 83, 84, 85, 86 Mihrāb81 Mirdas.....70 N Nerīmān28, 79, 81, 82, 92, 98 Nüder 15, 28, 81, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89 P Peşeng..... 48, 49, 85, 92 R Rağşın98 Rüstem.... 4, 30, 34, 47, 49, 50, 51, 52, 81, 82, 83, 86, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 98, 99, 100 S Sām. 15, 28, 36, 63, 79, 80, 81, 82, 84, 85, 86, 92, 98 Selm..... 33, 34, 45, 78, 85 Simurğ80, 81 Siyāmek64 Sührāb..... 98, 99, 100, 101
--	---

Ş

Şehrināz 73, 76, 77

Ṭ

Ṭahmāsb 89

Ṭahmūrş 15, 66, 75

Ṭūs 87

T

Tūra Çīn u Māçīn 33, 78

Z

Zāl 81

Zev 15, 48, 49, 89

TRANSKRİPSİYON CETVELİ

ا,ء	a,e, ’	ص	ş
آ	Ā, ā	ض	ḍ,ẓ
ب	b	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	‘
ث	s	غ	ġ
ج	c	ف	f
چ	ç	ق	k
ح	ḥ	ك	k
خ	ḥ	گ	g, ñ,k
د	d	ل	l
ذ	ḍ,ẓ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v(o,ö,u,ü,ū)
ژ	j	ه	h(a,e)
س	s	لا	lā
ش	ş	ی	y(i,î)

کوراهل طایفی که در کنگره صلاح
 یازان زبید یاز صلح کرده کزن
 سوزنی معصفا از احوال دند
 تمام قریه گرفتند انکار و به
 ایلا و کج راه خشن و محال
 تمام با صفت جوانان در حاکم
 اور بی تابانیدند و قریه بایان
 هج تمام دادی و شایسته قرار
 نه و عیان منکر ای محراب زبید
 جوی کلاه زدن اناری کاه طاهر
 دمنجای کجی ارد و نه ملک
 بز قاتل خیر و عود و اول غفران
 اوزی قرآن الله صلح لغتینه
 خاندوم بخاندان و ک
 داعی نشید و نامند هر

نفت ابو جی
 امام اولیا ابو جی صلی

[illegible]

الا ابو يقبل بالربك يا امام اولادك رسم الزاقي عجله ان سلكوا قدامك
 رسم خطك ان امتنوا والاسم بود وكذا زو نه نشان ايجي انك
 قولان بود بوجيختن الفاني اوفند مطلع اراقلان اوزر و زو نه نشان
 الار و در عاقي ايني اولاد عجله **نظم** اكليل بود كوكب جانيه خطك
 فغان زكاه ايلاب اه قلاقي بوزي و سيبه يار و زين قلاقي
نظم رسم ديكه يار يا ميم ديكان سهر ديكه قوران مشك ايجي
 و ابو ايلاب والاسن جرد اراي ايجي بيا ايزور و وطن المسنين
 بوقا عجله غدا نساكن رفاه ايزور و رسم فلكي سهر ديكه جانيه
 جنيج كيا كيا كنو ريكار ساني عجله ايجي و رسم توران اسنانك
 كيا كيا رسل رحا ايلاب اولدني عجله يار و ب حذر سنن ايلار كيه كوزلر
 كوزلار و اولدني عظيم ما كوزله طالع زابلستا جفقه الله كوزلر
 صتي سهر ايلار عجله ما تر جنيج ديكه انا في ايلار سهر ايلار
 داخل جبر الاقل عظيم ما تر ايلار **نظم**
 بوزين بوزين عجله بوزين ايلار اولون كوزلار ايلار ديكه ايلار
 اكلار سكاك بوزلار اولدني عجله وطن ايلار كيجي جنيج قاره يار
 يار اولدني عجله عجله اسماني ايلار اولدني ايلار اولدني ايلار
 ايلار ايلار عجله كئي ايجي عجله خاندان ديكه اولدني كئي عجله
 عجله

معانیه فی علم شاد حسنی
 او تر بار طاهر صلیام
 بیکرت بر عقیق او بر به کرد
 بر بخند او را و او را و خند کرد
 بنیان رحمت و کور و ساری
 دعا و ازله ال مصطفایه
 که انوار نظام و انوار خورشید
 الخ و کمال و کمال و خدایت
 الا و کمال و کمال و خدایت
 الا و کمال و کمال و خدایت
 الا و کمال و کمال و خدایت

[illegible]

1031-1851
M. F. 2051
94207.1
1854

ÖZ GEÇMİŞ

Merve Köksal, 1989 yılında İzmit’te doğdu. İzmit Mimar Sinan Lisesi’nden 2007 yılında mezun oldu. Ardından Kocaeli Üniversitesi’nde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde lisans eğitimi aldı. 2011 yılında bu üniversiteden mezun olup aynı yıl Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Edebiyatı Yüksek Lisans Programı’nda öğrenim görmeye başladı. 2013 yılında Tekirdağ Ergün Korkmaz Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi’ne Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak atandı. Halen Tekirdağ’da Gündoğdu Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi’nde bu görevini sürdürmektedir.